

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ІННА БОЛЬШАКОВА
ІГОР ХВОРОСТЯНИЙ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4
КЛАС

ЧАСТИНА 2

Розділові знаки в реченнях з однорідними членами

Визнач, що в реченні є однорідні члени

Визнач, як поєднані однорідні члени

Сполучниками

Без сполучників

Сполучник **і**

Сполучники **а, але**

Ставлю коми

Не повторюється

Повторюється

Не ставлю коми

○ і ○

Ставлю коми

і ○, і ○, і ○

Ставлю коми

○, а ○
○, але ○

Відмінювання прикметників

Відмінки	Чоловічий рід 	Середній рід 	Жіночий рід
Називний (називаю)	який? рудій	яке? руде́	яка? руда́
Родовий (немає)	якого? рудо́го	якого? рудо́го	якої? рудо́ї
Давальний (даю)	якому? рудо́му	якому? рудо́му	якій? руді́й
Знахідний (знаходжу)	якого? рудо́го який? руді́й	якого? рудо́го яке? руде́	якої? рудо́ї яка? руда́
Орудний (орудую)	яким? руді́м	яким? руді́м	якою? рудо́ю
Місцевий (сиджу на...)	на якому? на рудо́му	на якому? на рудо́му	на якій? на руді́й
Кличний	Х	Х	Х

Відмінювання особових займенників

Відмінок	Питання	Особові займенники 1 і 2 особи			
		однина		множина	
Н. в.	<i>хто?</i>	я	ти	ми	ви
Р. в.	<i>кого?</i>	менé	тебé	нас	вас
Д. в.	<i>кому?</i>	мені	тобі	нам	вам
З. в.	<i>кого?</i>	менé	тебé	нас	вас
О. в.	<i>ким?</i>	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М. в.	<i>на кому?</i>	(на) мені	(на) тобі	(на) нас	(на) вас

Відмінок	Питання	Особові займенники 3 особи		
		однина		множина
Н. в.	<i>хто? що?</i>	він / воно́	вона́	вони́
Р. в.	<i>кого? чого?</i>	його́, (у) ньо́го	її́, (у) не́ї	їх, (у) них
Д. в.	<i>кому? чому?</i>	йому́	їй	їм
Зн. в.	<i>кого? що?</i>	його́, (про) ньо́го	її́, (про) не́ї	їх, (про) них
Ор. в.	<i>ким? чим?</i>	ним	не́ю	ні́ми
М. в.	<i>на кому? на чому?</i>	(на) ньо́му, (на) ні́м	(на) ні́й	(на) них

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

закладів загальної
середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано
Міністерством
освіти і науки
України

Харків
Видавництво «Ранок»
2021

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Б79

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 16.01.2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Ілюстрації *Сюзанни Рибцової*
Обкладинка і макет *Анни Макарової*

Большакова І. О.

Б79 Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) :
Ч. 2 / І. О. Большакова, І. Г. Хворостяний. — Харків : Вид-во «Ранок», 2021. — 128 с. : іл.
ISBN 978-617-09-6895-1

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтернет-підтримка

ISBN 978-617-09-6935-4
ISBN 978-617-09-6895-1 (ч. 2)

© Большакова І. О., Хворостяний І. Г., 2021
© Рибцова С. І., ілюстрації, 2021
© Макарова А. Л., обкладинка, макет, 2021
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2021

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 5. Слово. Частини мови (закінчення)	
Прикметник як самостійна частина мови	6
Розвиток мовлення. Порівнюємо предмети	8
Змінювання прикметників за числами та родами.	9
Відмінювання прикметників в однині	14
Початкова форма прикметників	19
Відмінювання прикметників чоловічого роду	22
Відмінювання прикметників середнього роду	26
Відмінювання прикметників жіночого роду	27
Відмінювання прикметників у множині	30
Правопис прикметників із суфіксами -ськ-, -зьк-, -цьк-	34
Правопис прикметників із суфіксами -ськ-, -зьк-, -цьк-	36
Що я знаю / умію?	38
Розвиток мовлення. Рекламне повідомлення.	38
Сторінка письменниці. Леся Українка	39
Числівник як самостійна частина мови	41
Правопис числівників	43
Правопис числівників	46
Правопис числівників 11–20	48
Правопис числівників 40–90, 100	49
Що я знаю / умію?	49
Займенник як самостійна частина мови.	
Особові займенники	50
Відмінювання особових займенників	52
Правопис займенників	54
Правопис займенників	58
Розвиток мовлення. Новина	60
Що я знаю / умію?	60
Сторінка письменника. Тарас Шевченко	61
Дієслово як самостійна частина мови	63
Неозначена форма дієслова	64
Дієслова, які позначають незавершену та завершену дії	68
Змінювання дієслів за часами	71

Змінювання дієслів теперішнього часу	73
Змінювання дієслів майбутнього часу	76
Правопис закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу .	78
Змінювання дієслів минулого часу	81
Дієслова на -ся, -сь	84
Правопис дієслів із НЕ	86
Розвиток мовлення. Пояснюю явище природи	87
Що я знаю / умію?	88
Прислівник як самостійна частина мови	88
Розрізнення прикметників і прислівників	90
Уживання прислівників у мовленні	92
Уживання прислівників у мовленні	95
Правопис прислівників	100
Що я знаю / умію?	101
Службові частини мови	101
Вигук	103
Що я знаю / умію?.	104
Розвиток мовлення. Текст-розповідь з елементами опису	105

Розділ 6. Словосполучення і речення

Словосполучення і речення	106
Однорідні члени речення	110
Однорідні члени речення	111
Поняття про складне речення	115
Що я знаю / умію?.	117

Розділ 7. Текст

Текст. Типи текстів. Текст-опис	118
Науковий і художній описи	119
Текст-розповідь	120
Текст-міркування	123
Розвиток мовлення. Текст-міркування	125
Текст-міркування. Есей	126
Розвиток мовлення. Есей	127

Дорогі друзі!

Вивчення мови може стати для вас дивовижною пригодою, сповненою цікавих відкриттів. У четвертому класі ця мандрівка особливо захоплива, адже ви не лише відкриватимете таємниці законів мови, а й досліджуватимете секрети усного й писемного мовлення, будете вчитися мислити критично й творчо, співпрацювати одне з одним, мріяти та підкорювати вершини разом!

Мова не лише допомагає вам висловлювати думки й почуття, цінувати й любити, — вона вчить розуміти себе й інших, дарує ключ до успіху.

Розпочнімо ж мандрівку!

Щиро — автори

Умовні позначення:

— читаю вдумливо

— пишу для себе

— досліджую мовлення

— працюю самостійно / вдома

— редагую

— мислю критично

Прикметник як самостійна частина мови

Прикметник — самостійна частина мови. Прикметник називає ознаку предмета й відповідає на питання *який? яка? яке? які?*

1 Визнач і запиши прикметники. Поясни свій вибір.

Письмо, писати, письмовий, записка, писемний, письмово, написання, дописати, переписати.

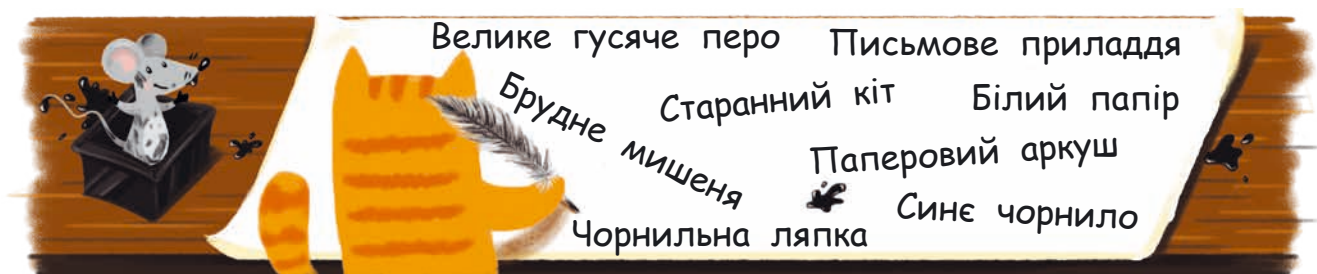
- Поясни лексичне значення прикметників. Склади з ними словосполучення.

2 Порівняй зміст речень і малюнок. Чим вони відрізняються?

Кіт пише пером на папері.

Кіт пише *металевим* пером на *чорному* папері.

Кіт пише *гусячим* пером на *світлому* папері.

- Якими з речень можна підписати малюнок? Чому?
- Яку роль у мові виконують прикметники?
- Установи зв'язок між словами в третьому реченні. Якими членами речення є прикметники?
- Спиши словосполучення, записані на малюнку. Визнач число і рід прикметників. Склади речення з двома словосполученнями на вибір.

3 Запиши прикметники з малюнка в завданні 2 в таблицю.

Колір	Розмір	Належність	Матеріал	Риса характеру	Ставлення
Жовтий	Малий	Котячий	Паперовий	Охайний	Дивний

- Доповни таблицю прикладами з довідки.

Довідка. Сільський, міський, червоний, собачий, гігантський, скляний, добрий, відповідальний, приємний.

4 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Усі можуть робити помилки. Коли ти вчишся, ти також робиш помилки. Учись їх помічати та виправляти.

Як у давнину люди виправляли помилки на письмі? Це залежало від того, чим і на чому робили записи.

На *табличках із глини* чи *сторінках із воску* писали *паличкою з дерева, металу чи кістки*. Один кінець палички був загострений, щоб писати. Інший був широкий і гладкий, щоб витирати написане. Таку паличку називали *стілусом*, або *писалом*.

Пізніше люди навчилися писати на пергаменті (обробленій шкірі тварин) *пером із гусака* і чорнілом. Помилку зішкрібали шматочком *пемзи*. **Пемза — це гірська порода жовтого, сірого, коричневого кольору, легка, пориста, схожа на піну, яка застигла.** Вона утворювалася після виверження вулкану.

На папері писали *олівцем із графіту*. Щоб видалити графіт, використовували гумку. Спочатку її виготовляли зі смоли каучукового дерева, а потім із гуми.

А як ти виправляєш свої помилки?

- Випиши виділені словосполучення. Зміни їх за зразком.
Зразок. Помилки на письмі — письмові помилки.
- Розглянь графітний стріжень олівця. Опиши його, уживаючи прикметники **чорний, тонкий, крихкий, твердий, м'який**.

5 Спиши виділене речення із завдання 4. Підкресли прикметники.

Пишу для себе.

1. Чому не варто боятися помилок?

2. Чому важливо помічати й виправляти помилки?

3. Чи всі помилки однакові?

Розвиток мовлення. Порівнюємо предмети

- Напиши текст, який містив би порівняння двох предметів, рослин чи тварин.

1. Обери два предмети для зіставлення.
2. Порівняй їх, використавши діаграму Венна.

3. Напиши текст одним із двох способів.

Назви те, що будеш порівнювати. Наприклад, тварин.

На чернетці запиши критерії, за якими будеш порівнювати тварин. Наприклад, де живуть, до якої групи тварин належать, яку мають будову тіла, розмір тіла, колір шерсті, про які ознаки тварин розповідають у казках тощо.

Описуй тварин за кожним критерієм по черзі.

Колір шерсті

Колір шерсті вовка й лисиці різний. У вовка — сірий, а в лисички — рудий.

Ніс

У вовка й лисички дуже чутливі носи. Це їм потрібно для полювання.

Спочатку опиши одну тварину за дібраними критеріями, потім — іншу.

Спочатку опиши лисичку.

Лисичка — дика тварина. У неї гостра мордочка, маленькі чорні оченята, рудий пухнастий хвіст і хитра вдача. У казках і байках лисичку змальовують хитрою. До прикладу, у байці «Гава і Лисиця» — забирає у ворони шматок ковбаси.

Потім опиши вовка.

Наприкінці зроби загальний висновок.

4. Прочитай текст у класі чи опублікуй у газеті, блозі класу.

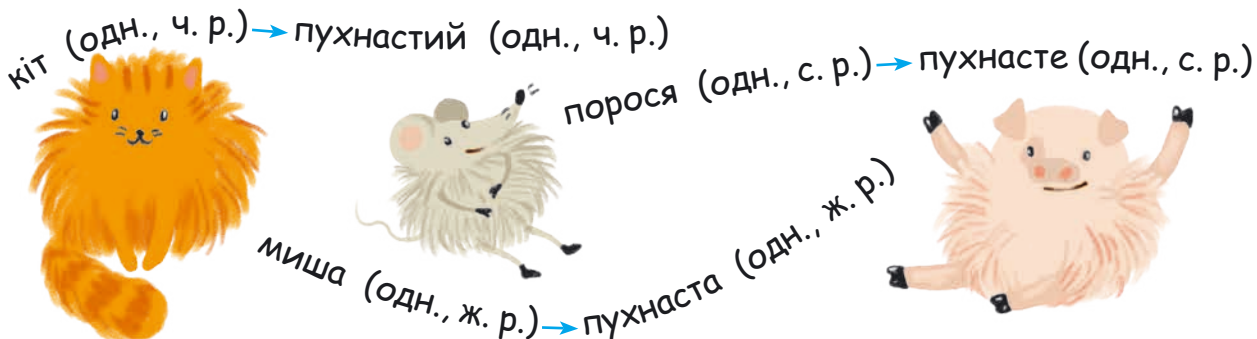
Змінювання прикметників за числами та родами

Прикметник змінюється за числами, в однині — за родами.

- 1 Зміни прикметники за числами й родами за зразком.
Шоколадний, солодкий, цукровий, смачний.

Однина			Множина (які?)
ч. р. (який?)	ж. р. (яка?)	с. р. (яке?)	
Золотий	Золота	Золоте	Золоті

- 2 Розглянь малюнок. Що відбувається?

- Чому слово **пухнастий** ужито в різних формах?
- Склади речення з поданими словосполученнями. Визнач число і рід прикметників.

У словосполученні іменника з прикметником головним словом є іменник. Прикметник завжди вживають у тому числі та роді, що й іменник, від якого він залежить.

Щоб визначити рід, число прикметника в словосполученні, потрібно визначити рід, число іменника, з яким пов'язаний прикметник.

- 3 Склади словосполучення: спочатку заміни спорідненим прикметником перший іменник у парі, а потім — другий.

Зима, морози; сонце, ранок; зоря, ніч; шоколад, фабрика.

Зразок. $\begin{matrix} \text{Які?} \\ \swarrow \quad \searrow \\ \text{мн.} \quad \text{мн.} \\ \text{Зимові} \quad \text{морози,} \end{matrix}$ $\begin{matrix} \text{Яка?} \\ \swarrow \quad \searrow \\ \text{одн., ж. р.} \quad \text{одн., ж. р.} \\ \text{морозна} \quad \text{зима.} \end{matrix}$

- Визнач число та рід прикметників. Від чого залежить число і рід прикметників у словосполученнях?

Редагую. Мама купити шоколадне батончик. Дідусь принести солодкі зефір. Брат спекти яблучна пиріг.

- 4 Запиши словосполучення, замінюючи прикметники антонімами чи синонімами. Визнач число і рід прикметників.

Солодкий сон, солодка мова, солодка вата, солодке яблуко, солодкі ліки.

Довідка. Тривожний, улесливий, кислий, гіркий, прісний, несмачний, щирий, правдивий, цукровий.

одн., ч. р.

одн., ч. р.

Зразок. Солодкий сон — тривожний сон, ...

- Порівняй словосполучення **солодка вата** і **солодка мова**. Чим вони схожі, а чим відрізняються?

- 5 Прочитай анотацію. Розкажи, що ти дізнався / дізналася про книгу, про що ще хочеш дізнатися. Чому книгу назвали «солодкою»?

Анотація. «Чарлі і шоколадна фабрика» — одна з популярних і «солодких» книг Рóальда Дáла. Чарлі — хлопчик із бідної родини, живе на околиці міста, в дерев'яній хатинці, разом із батьками, дідусями й бабусями. Тільки на день народження він отримує дарунок — маленький шоколадний батончик. У цьому ж місті живе дивний виробник шоколаду Віллі Вónка, який закрити свою фабрику від сторонніх очей після того, як його конкуренти викрали рецепти солодоців. Чарлі мріє потрапити на фабрику й дізнатися, як виготовляють шоколад. Чи здійсниться його мрія? Прочитай цікаву повість-казку.

Завдання на вибір.

1. Випиши з анотації словосполучення іменників із прикметниками. Визнач число і рід прикметників.

2. Напиши рецепт твоїх улюблених солодоців. Уживай прикметники.

6

Тема й головна думка. Проблема. Місце і час подій. Характеристика персонажів. Художній опис. Переказуємо.

ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА (Уривок, скорочено)

Частина 1

Повість-казка

- Намалюй, про що ти мрієш. Чи здійсниться твоя мрія? Чому?

Ідучи вранці до школи, Чарлі Бакет бачив у вітринах крамничок цілі стóси величезних шоколадних плиток. Він міг відчутти смак шоколаду єдиний раз на рік, на свій день народження. Уся родина заощаджувала для цього гроші й дарувала невеличку шоколадну плиточку. І щоразу хлопчик акуратно ховав цю плиточку в спеціальну **дерев'яну коробочку** й зберігав її, ніби вона була зі щирого золота. Кілька наступних днів не смів до неї навіть торкатися — тільки дивився. Коли ж урешті не витримував, то віддирав із куточка манюсінький шматочок **паперової обгортки**, щоб визирнув **манюсінький шматочок** шоколаду, а тоді відкушував звідти манюсіньку крихточку — аби тільки відчутти цей чудесний **солодкий смак**, що поволі розтікався по язичку. Отак Чарлі примудрявся розтягти десятицентову плиточку шоколаду більш як на місяць.

Ще було одне лихо, що мучило Чарлі понад усе. У цьому місті, майже біля самої хатинки, де мешкав Чарлі, стояла величезна **шоколадна фабрика!** То була найбільша й найвідоміша в цілому світі фабрика! Називалася вона «ВОНКА», а власником її був містер Віллі Вонка. Чарлі прагнув потрапити на фабрику й побачити, що ж там усередині.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чого хотів хлопчик? Чому? Яку проблему буде порушено у творі? Як ти гадаєш, що буде далі?

Вечорами Чарлі заходив у кімнатку до дідусів і бабусь, щоб послухати їхні розповіді й побажати на добраніч.

Усі старенькі мали за дев'яносто років. Чарлі був їхньою єдиною в житті радістю. Якось увечері, коли Чарлі зайшов до дідусів із бабусями, він запитав:

— А чи справді фабрика «Вонка» найбільша у світі?

— Чи справді? — здивувалися водночас усі четверо. — Аякже! Світ не бачив такого дивовижного, фантастичного, неймовірного виробника шоколаду, як містер Віллі Вонка! Ще недавно на фабриці містера Віллі Вонки працювали тисячі працівників. Аж раптом якогось дня містер Вонка мусив попросити їх усіх піти додому й більше ніколи не вертатися. Усі інші виробники шоколаду стали заздрити, що містер Вонка виробляє такі **чудові цукерки**, і почали засилати шпигунів, щоб ті повикрадали його **таємні рецепти**. Шпигуни влаштовувалися на фабрику «Вонка», прикидаючись **звичайними працівниками**, і вивідували, як робиться те чи те.

— А тоді верталися на свої фабрики й усе розповідали? — запитав Чарлі.

— Атож, — підтвердив дідунь Джо, — Містер Віллі Вонка замкнув **головну браму** й повісив на неї ланцюга. Отак зненáцька величезна шоколадна фабрика завмерла й спорожніла. Але якось рано-вранці з високих фабричних димарів засотáлися **тоненькі смужечки білого диму!** «Фабрика працює!» — дивувалися люди. — «Чути машини! Вони знову гудуть! А в повітрі пахне шоколадом! Там повно працівників! Але ж ніхто туди не заходив! І ніхто звідти не виходить!» Так фабрика працює вже десять років.

— Дідуню, що ж то за люди там працюють?

— Це найбільша таємниця. Ми знаємо, що вони — малесенькі. Невира́зні тіні, що іноді з'являються за вікнами, належать **крихітним людям**, не вищим за моє коліно...

- Про що ти дізнався / дізналася? Які таємниці приховані на фабриці? Що буде далі?

Саме тут до кімнати зайшов пан Бáкет, батько Чарлі.
— Чули новину? — вигукнув він і прочитав: «Нарешті фабрику «Вонка» відкриють для кількох щасливців».

Містер Вонка прислав сьогодні таке оголошення:

«Я вирішив дозволити цього року відвідати мою фабрику п'ятьом дітям. П'ять Золотих квитків було надруковано **на золотому папері** й заховано під звичайнісінькими обгортками п'яти звичайнісіньких шоколадних батончиків, які можуть опинитися де завгодно — у будь-якій крамничці на будь-якій вуличці в будь-якому місті будь-якої країни світу — на будь-якому прилавку, де продають цукерки «Вонка». Шукайте Золоті квитки! Успіхів вам усім!»

Уже на другий день знайшли перший Золотий квиток. Щасливцем виявився якийсь Августус Глуп. «Я знала, що Августус знайде Золотого квитка, — сказала його мати журналістам. — Він щодня з'їдає стільки шоколадних цукерок, що було б просто неймовірно, якби він його не знайшов. Їсти — це його пристрасть. Це єдине, що його цікавить».

Потім знайшовся другий Золотий квиток. Цього разу пощастило дівчинці, яку звали Веру́ка Солт.

Її батько пояснив журналістам, як саме було знайдено квиток. «Я почав купувати всі шоколадні батончики «Вонка». Купував їх, мабуть, тисячами. Сотнями тисяч! Тоді вантажив у фургони й відправляв на власну фабрику. Зранку до вечора кожнісінька моя робітниця зривала з батончиків обгортки. І раптом... на четвертий день увечері одна робітниця закричала:

«Я знайшла! Золотий квиток!» Вона віддала його, а я побіг додому й віддав його моїй любій Веруці».

За Рóальдом Дáлом
Переклад Віктора Морозова

• Що ти відчуваєш?

• Запиши до тексту три запитання на знання фактів. Обговори відповіді на них у парі.

• Як діти знайшли Золоті квитки? Чи зможе Чарлі зробити так само? Чому? Як ти гадаєш, що буде далі?

Точка зору. Переказую. Розкажи про шоколадну фабрику «Вонка» спочатку від імені Віллі Вонка, а потім — від імені Чарлі. Порівняй розповіді. Як ти гадаєш, що змінилося? Чому?

Завдання на вибір.

1. Запиши виділені словосполучення.

Визнач число і рід прикметників.

2. Заміни у виділених словосполученнях

прикметники на інші.

Визнач їхні число і рід.

3. Випиши три речення з прикметниками.

Визнач число і рід прикметників.

• Чому в прикметниках ми спочатку визначаємо число, а потім рід?

Відмінювання прикметників в однині

Прикметники змінюються за відмінками. Таку зміну називають відмінюванням.

1 Розкажи про відмінки за схемою в парах.

ВІДМІНКИ

Називний

який? яка? яке?

Родовий

якого? якої? якого?

Давальний

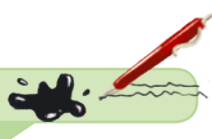
якому? якій? якому?

Знахідний

якого? який? якої?
яка? якого? яке?

Орудний

яким? якою?
яким?

Місцевий

на якому?
на якій? на якому?

- 2 Провідміній (зміни за відмінками) словосполучення **рудий кіт**, **руде білчєня** і **руда миша**. Звіряй свої записи з поданими на ф́орзаці.

- Обведи закінчення в питаннях відмінків і познач закінчення прикметників. Зроби висновок.

Зразок. Як**ий**? — руд**ий** кіт.

Коли ти змінюєш закінчення прикметника, ти змінюєш його **форму**, а не **значення**.

- 3 Діти розглядали таблицю на ф́орзаці й порівнювали закінчення прикметників при відмінюванні. Чия відповідь правильна? Чому?

Прикметники чоловічого і середнього роду відповідають на однакові запитання.

У всіх відмінках прикметники мають різне закінчення. Немає жодного збігу.

У деяких відмінках прикметники мають однакові закінчення.

Закінчення прикметників чоловічого і середнього роду в усіх відмінках однакові.

- 4 Запиши назви солодошів, змінюючи їх за вказаними відмінками. Рожевий зефір, малиновий мармелад, шоколадний батончик, м'ятна цукерка, коричнева карамель, абрикосове варення, горіхове печиво, вишневий пиріг.

Родовий (немає якого? якої?)	Давальний (даю якому? якій?)	Орудний (орудую яким? якою?)
Рожев ого зефіру, ...	Рожев ому зефіру, ...	Рожев им зефіром, ...

Редагую.

Для приготування м'ятна цукерка збирають свіжа м'ята. Я намастив хліб Абрикосовий варення. Горіховий печиво покрили коричневий карамеллю.

- 5 Тема й головна думка тексту. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

- Розкажи, що ти знаєш про Чарлі та його мрію. Чи здійсниться вона? Чому ти так гадаєш?

ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА (Уривок, скорочено)

Частина 2

Повість-казка

Наступного дня в Чарлі був день народження.

— З днем народження! — голосно привітали Чарлі.

Обомá руками він дуже обережно тримав свій єдиний дарунок «Високо-чудесний зефірмелад Вонки».

Усі тепер чекали, коли Чарлі почне розгортати дарунок. Усі знали, що смішно було сподіватися **знайти** чарівний квиток **у** жалюгідному **маленькому батончику**, але дорослі знали: надія, хоч і малесенька, та все ж була.

Чарлі роздер обгортку просто посередині. Йому на коліна впав світло-коричневий **шоколадний батончик**. Там не було й сліду Золотого квитка.

Цього дня газета повідомила про знахідку ще двох Золотих квитків. Залишився один.

«Третій квиток знайшла панна Віолета Бореґард:

— Я жую безперестанку, — кричала дівчина. — Коли почула про квитки містера Вонки, то **відклала смачну жуйку** й перейшла на цукерки — мала надію, що мені пощастить. Тепер я знову жуватиму. Я дуже люблю жуйку. Не можу без неї жити. Жую цілісінькими днями, крім тих кількох хвилин, коли треба їсти. Мама каже, що панночкам таке не лічить і що бридко дивитися, коли дівчачі щелепи постійно плямкають, але я не згодна. І хто вона така, до речі, щоб критикувати?»

«Четвертий Золотий квиток знайшов хлопець Майк Тіві. Коли туди прибув наш кореспондент, дев'ятирічний хлопець **сидів перед величезним телевізором**, не зводячи очей з екрана, і дивився фільм, у якому одна зграя бандитів розстрілювала з автоматів іншу.

— Цей серіал такий кайфовий! Просто клас! Я дивлюся його щодня. Я всі серіали дивлюся щодня, навіть ті, де не стріляють. Але бандитські — найкращі. Вони такі класні, ці бандюги!»

- Про що ти дізнався / дізналася? Як діти знайшли Золоті квитки? Чи зможе Чарлі зробити так само? Чому? Що буде далі?

На другий день, коли Чарлі вернувся зі школи, дідунь Джо **витяг** старезного **шкіряного гаманця** з однією-єдиною срібною монеткою.

— Зробимо ще одну спробу знайти той останній квиток. Що скажеш?

— Дідуню, невже ви хочете витратити на це останні свої гроші? — прошепотів Чарлі.

— Авжеж хочу! — схвильовано прохрипів старий. — Я не менше за тебе прагну знайти той квиток! Біжи в крамничку, купи батончик «Вонка» і мерщій повертайся з ним сюди, розгорнемо разом.

Чарлі **взяв срібну монетку** й миттю вислизнув із кімнати. Через п'ять хвилин він уже повернувся.

— Купив? Добре! Тепер... разом його розгорнемо. Як ти гадаєш, з якого кінця починати?

— З отого. З найдальшого від вас. **Відірвіть** тільки **малесенький клаптик**, щоб ми нічого й не бачили.

— Ну що ж. Отак-от, — і він віддер обгортку. Це був солодкий батончик — та й годі. Зненацька їм стало дуже смішно, і вони **вибухли шаленим реготом**.

- Чому дідусь Джо віддав Чарлі свою єдину монету? Чому вони засміялися, коли не знайшли Золотий квиток?

За два наступні тижні стало страшенно холодно. Давно забулася радість із приводу Золотих квитків. Ніхто в родині не міг ні про що думати, крім двох нагальних проблем — як зігрітися і як наїстися.

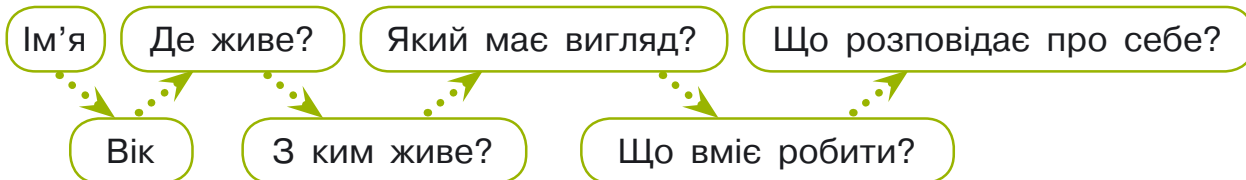
Фабрика зубної пасти, де працював пан Бакет, зне-нацька збанкрутувала й мусила закритися. Урешті-решт він міг заробити кілька п'єнсів тільки розчищаючи сніг на вулицях. Але цього не вистачало, щоб купити харчі для сімох душ. Становище ставало нестерпним.

А Чарлі з кожним днем худнув і худнув. Обличчя його стало страшенно бліде та виснажене. Шкіра так щільно обтисла йому щоки, що з-під неї аж випиналися кістки. Сумнівно було, що він протягне так довго й не захворіє.

*За Р'оальдом Д'алом
Переклад Віктора Морозова*

- Що ти відчуваєш? Чому?
- Розкажи про Чарлі за схемою.

- Чи зміниш ти думку про Чарлі далі? Чому?
- Визнач відмінок прикметників у виділених словосполученнях.

Як визначити відмінок прикметника?

Знайди іменник, від якого залежить прикметник	Визнач відмінок іменника відомим тобі способом	Прикметник уживають в тому самому відмінку, що й іменник
Який? Шоколадний батончик^х	Впав (що?) батончик Називний відмінок	Шоколадний — Називний відмінок

Зразок. Знайти (у чому?) у маленькому батончику (М. в.).

6

Спиши уривок, який тобі найбільше сподобався, додаючи до кожного іменника прикметник. Визнач відмінок прикметників.

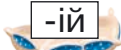
Початкова форма прикметників

Початкова форма прикметників — прикметники, ужиті в однині чоловічого роду називного відмінка. Ці прикметники відповідають на питання **який?**

- 1 Запиши в таблицю прикметники в початковій формі, дописуючи іменники. Познач основу і закінчення прикметників.

Зимового, синьому, сніжній, шоколадним, житнє, вечірньої, майбутня, веселі.

Початкова
форма
ЯКИЙ?

Початкова форма прикметника — однина, чоловічий рід, називний відмінок	
-ий	-ій
Зимовий день, ...	Синій сніг, ...

- Чому всі записані тобою іменники чоловічого роду однини?

- 2 Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

- Про що мріє Чарлі? Що він робив, щоб його мрія здійснилася? Чи буде він і далі щось робити для цього? Чому ти так гадаєш?

ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА (Уривок, скорочено)

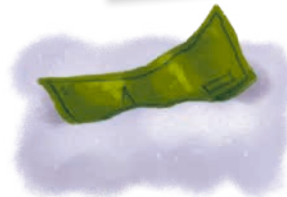
Частина 3

Одного дня, коли Чарлі йшов зі школи, його погляд зненацька впав на якийсь папірець, що лежав у канаві на снігу. Це був один долар!

Може, його хтось щойно загубив? Та ні, не може бути, бо він присипаний снігом. Він може його взяти?

Чарлі міцно затис папірець тремтячими пальцями. Це означало єдине, одне-однісіньке. Це означало ЇЖУ. Він повернувся й рушив до найближчої **невеликої** крамнички, зайшов і поклав на прилавок **мокру** банкноту.

Повість-
казка

— Один «Високочудєсний зефірмелад Вонки», — випалив він.

Потім схопив шоколадку, миттю зірвав обгортку і вп'явся в неї зубами.

— Їж потроху, — порадив продавець. — Живіт заболить, якщо ковтати не прожувавши.

Хлопець ледве дихав, але відчував неймовірно, **величезне** щастя.

- Чому Чарлі взяв банкноту? Чому відчув щастя? Що буде далі?

Простяг руку по решту. Тоді завагався. Яка різниця, якщо він витратить ще однісіньку монетку...

— Мабуть, — сказав він тихо, — мабуть... я візьму ще один батончик. Такий самий, якщо можна.

— Чому ж не можна? — відповів гладкий продавець. Він знову сягнув собі за спину й дістав із **дерев'яної** полиці батончик.

Чарлі взяв, здер обгортку... і раптом... з-під обгортки... блиснуло **золотим** сяйвом. Серце в нього завмерло.

— Це ж Золотий квиток! — закричав продавець і підстрибнув на пів метра вгору. — Знаєш, я відчуваю, що тобі цей квиток був дуже потрібний. Страшенно за тебе радий. Щастя тобі, синку.

— Дякую вам, — відповів Чарлі й помчав крізь сніг.

Чарлі ввірвався у двері з криком:

— Мамо! Мамо! Мамо! — вигукнув Чарлі, влітаючи в кімнату, мов вихор. — Дивіться! Я його знайшов! Останній Золотий квиток! Він мій! Я знайшов на вулиці гроші та купив дві шоколадки, а в другій був Золотий квиток! Це п'ятий Золотий квиток, мамо, і я його знайшов!

- Як відреагують рідні на знахідку Чарлі? Чому? Як ти гадаєш, що буде далі?

Секунд із десять у кімнаті панувала мертва тиша. Ніхто не смів заговорити чи поворухнутися. Це була **чарівна** мить.

Пан Бакет прочитав:

«Містер Віллі Вонка вітає тебе, **щасливого** власника Золотого квитка! Запрошую тебе відвідати мою фабрику й цілісінький день побути моїм гостем. Я сам водитиму тебе по фабриці, покажу все, що там можна побачити, а потім за тобою їхатиме до самого дому ціла колона величезних вантажівок, які будуть заповнені солодощами, яких тобі й твоїм рідним вистачить на багато років. А ще я готую й інші несподіванки для тебе. **Мої сюрпризи вразять, захоплять, здивують, ошелешать і спантелічать тебе.** Для відвідин я вибрав перший день лютого. Ти маєш підійти до брами фабрики рівно о десятій ранку. Не запізнився! І ще ти маєш право взяти із собою одного чи двох родичів, які б пильнували, щоб ти не наробив якоїсь шкоди. І останнє — не забудь цей квиток, інакше тебе не впустять. Віллі Вонка».

— Перший день лютого! — вигукнула пані Бакет. — Та це ж завтра!

— Треба вирішити, хто піде на фабрику разом із Чарлі.

— Я піду! — закричав дідунь Джо й знову зірвався з ліжка. — Я піду з ним! Я його припильную! Не турбуйтеся!

І тут знадвору щосили загроюкали у двері. За мить у хатинку влетіла ціла зграя кореспондентів і фотографів.

За Робальдом Дáлом

Переклад Віктора Морозова

• Що ти відчуваєш? Чому?

• Склади кілька запитань до тексту, які б починалися словами *Хто? Що? Де? Коли? Яким чином? Чому?* Обговори їх у групах.

• Чому Чарлі пощастило знайти Золотий квиток?

Пишу для себе.

Якби Чарлі не знайшов Золотий квиток, то...

Завдання на вибір.

1. Запиши виділені прикметники в початковій формі.

2. Спиши виділене речення. Визнач головні члени.

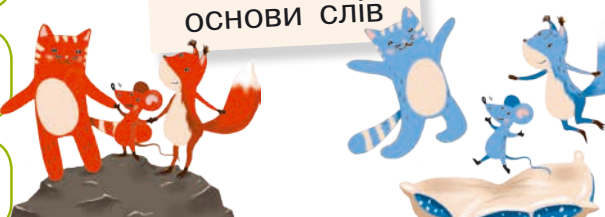

Відмінювання прикметників чоловічого роду

- 1 Розглянь малюнок. Що відбувається? Запиши словосполучення. Порівняй закінчення й основу прикметників.

[Д]
рудий кіт

Тверда і м'яка
основи слів

[Н']
синій кіт

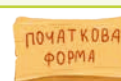
[Д]
руда миша

[Н']
синя миша

[Д]
руде білченя

[Н']
синє білченя

- 2 Провідміняй (зміни за відмінками) словосполучення **рудий кіт** і **синій кіт**. Зв'яжи свої записи з поданими в таблиці.

Відмінок	Питання		
Називний 	<i>Який?</i>	Руд <u>ий</u> кіт	Сін <u>ій</u> кіт
Родовий (немає) 	<i>Якого?</i>	Руд <u>ого</u> кота	Сін <u>ього</u> кота
Давальний (даю) 	<i>Якому?</i>	Руд <u>ому</u> коту	Сін <u>ьому</u> коту
Знахідний (знаходжу) 	<i>Який?</i> (неістота) <i>Якого?</i> (істота)	Руд <u>ий</u> ніс Руд <u>ого</u> кота	Сін <u>ій</u> ніс Сін <u>ього</u> кота
Орудний (орудую) 	<i>Яким?</i>	Руд <u>ім</u> котом	Сін <u>ім</u> котом
Місцевий (сиджу) 	<i>На якому?</i>	На руд <u>ому</u> коті	На сін <u>ьому</u> коті
Кличний 	X	X	X

- Чим відрізняється правопис прикметників **рудий** і **синій**?

- 3 Діти з'ясовували, у яких відмінках відрізняються закінчення прикметників чоловічого роду з основою на твердий і м'який приголосні. Хто найточніше відповів на запитання?

У називному та орудному відмінках.

У називному та знахідному відмінках.

У всіх відмінках.

- Доповни речення.

Я пишу м'який знак **ь** у прикметниках, основа яких ... .

- 4 Запиши словосполучення у відповідному відмінку в таблицю. У яких прикметниках ти напишеш м'який знак? Чому?

Пізній вечір, веселий клоун, домашній сік, гумовий м'яч, ранній сніданок, нижній поверх, осінній день, вечірній звук, майбутній програміст, цікавий урок.

Родовий (немає якого?)	Давальний (даю якому?)	Місцевий (на якому місці?)
Пізнього вечора, ...	Пізньому вечору, ...	На пізньому вечорі, ...

- 5 Склади фантастичну історію із 4–5 речень. Використовуй у кожному реченні одне зі словосполучень.

Розрізняю називний

і знахідний відмінки прикметників

Яким членом речення є іменник (неістота), пов'язаний із прикметником?

підмет

Теплий шарф лежав у шафі.

Називний відмінок

другорядний

Я одягаю теплий шарф.

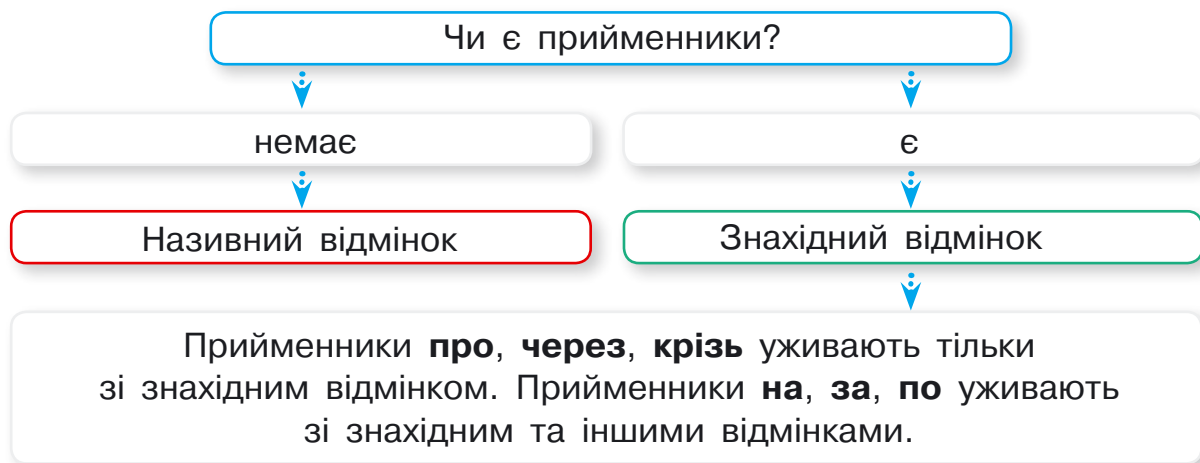
Знахідний відмінок

- 6 Спиши. Визнач головні й другорядні члени речення. Підкресли словосполучення іменника з прикметником. Визнач відмінок спочатку іменника, а потім прикметника.

1. Ярик читав *дитячий журнал*. *Дитячий журнал* лежав на столі.
2. *Міський автобус* змінив маршрут. Яся зайшла в *міський автобус*.
3. *Дерев'яний пенал* торохтів у наплічнику. Я відкрив *дерев'яний пенал*.

Розрізняю називний і знахідний відмінки прикметників

ПОЧАТКОВА
ФОРМА

- 7 Випиши словосполучення прикметників з іменниками, які вжито в *знахідному* відмінку. Для цього визнач *головні й другорядні члени речення* і знайди *прийменники*.

1. Ми переїхали через великий міст. Будівельники спорудили кам'яний міст. Дерев'яний міст захитався під колесами машини.
2. Діти принесли футбольний м'яч. Тенісний м'ячик перелетів через високий паркан.
3. На уроці ми читали про Золотий квиток Віллі Вонки. Золотий квиток порадував Чарлі.

про
через
крізь

- 8 Склади три речення з прийменниками **про, через, крізь**. Визнач відмінок прикметників.

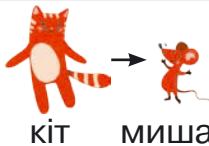
Розрізняю родовий і знахідний відмінки прикметників

Іменник називає істоту чи неістоту?

Кіт — іменник, істота

У мене немає (кого?) **рудого** кота.
Я годую (кого?) **рудого** кота.
Р. в. ? Зн. в.

Замінюю іменник чоловічого роду іменником жіночого роду.

У мене немає руд**ого** кот**а** ➔ руд**ої** миш**і**. (Р. в.)
Я годую руд**ого** кот**а** ➔ руд**у** миш**у**. (Зн. в.)

Хвіст — неістота

У кота немає (чого?) **рудого** хвоста. (Р. в.)
Я бачу (що?) **рудий** хвіст. (Зн. в.)

9 Доповни речення одним прикметником із дужок. Визнач відмінок спочатку іменника, а потім — прикметника.

1. Я малюю (білий, бурий, чорний) ведмедя. Ми розглядали вольєр (білий, бурий, чорний) ведмедя.

Р. в. — миш**і**
Зн. в. — миш**у**

2. Діти фотографували (рудий, пухнастий) хом'яка. У полі ми побачили нірку (рудий, пухнастий) хом'яка.
3. Я прийшов до (знайомий, незнайомий) бібліотекаря. Я зустрів (знайомий, незнайомий) бібліотекаря.

Зн. в.   Зн. в.

Зразок. Я малюю (кого?) біл**ого** ведмед**я** (мишу — Зн. в.).

10 Спиши, замінюючи слово в дужках спільнокореневим прикметником у потрібному відмінку. Визнач відмінки прикметників.

Софія розповідала про (колючка) їжака. Квітка привабила запахом (смуга) джмеля. Цуценя спить біля (велич) собаки.

Відмінювання прикметників середнього роду

- 1 Провідмінняй (зміни за відмінками) словосполучення

руд^е білчєня

і син^є білчєня

Н. В.
-е, -є

- Порівняй закінчення питань відмінків і закінчення прикметників.
- Порівняй відмінкові закінчення прикметників чоловічого та середнього роду. Зроби висновок.

- 2 Діти порівнювали відмінювання прикметників чоловічого та середнього роду. Чия відповідь є правильною? Чому?

У прикметників чоловічого й середнього роду

однакові закінчення в усіх відмінках.

різні закінчення в усіх відмінках.

різні закінчення в називному і знахідному відмінках.

- 3 Запиши словосполучення в таблицю за зразком.

Нижнє з'єднання, домашнє завдання, **раннє** зібрання, осіннє вбрання, **вечірнє** звучання, самотнє життя, сусіднє поле, **останнє** запитання, дружнє спілкування.

Родовий (немає якого?)	Давальний (даю якому?)	Місцевий (сиджу на якому?)
Нижн ^ь ого з'єднання, ...	Нижн ^ь ому з'єднанню, ...	На нижн ^ь ому з'єднанні, ...

- Добери антоніми до виділених прикметників.

- 4 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Чи бувають у природі сині білченята? Ні. Колір шерсті білченяти природних відтінків. На спинці шерсть може бути (якою?) (чорний, коричневий, рудий, червонуватий,

сірий). А черевце (яке?) (біленький, кремовий). Хвостик і вушка можуть бути одного кольору зі спинкою чи контрастні. Білчєня поліських лісів зазвичай руденьке. Карпатське — чорне. А в гірському Криму живе білчєня телеутка, яке влітку руденьке, а взимку — світленьке, сріблясто-сіре.

- Чому в природі не буває синіх білчєнят?
- Спиши четверте і п'яте речення, розкриваючи дужки.
- Випиши з тексту словосполучення іменників із прикметниками середнього роду. Запиши їх у родовому, давальному й орудному відмінках.

- 5 Спиши, замінюючи слово в дужках спільнокореневим прикметником у місцевому відмінку за зразком.

У (літо) взутті, у (дім) вбранні, у (жито) полі, у (давно) місто, у (порожньо) пеналі.

Зразок. У літньому взутті, у літнім взутті.

У місцевому відмінку однини прикметники чоловічого та середнього роду можуть мати дві форми: у **синьому** капелюсі й у **синім** капелюсі.

- 6 Запиши у двох формах, добираючи до прикметників іменники.

Місцевий відмінок чоловічого та середнього роду

У домашньому халаті, ...

У домашнім халаті, ...

Зру́чний, відпові́дний, слу́шний, сприятли́вий, попеля́стий, олов'я́ний, срібля́стий, сталевий, байдужий, холодний.

Відмінювання прикметників жіночого роду

- 1 Провідміняй (зміни за відмінками) словосполучення

руда миша і синя миша .

Н. в.
-а, -я

- Порівняй закінчення питань відмінків і закінчення прикметників.

- 2 Діти з'ясовували, у яких відмінках відрізняються закінчення прикметників жіночого роду з основою на твердий і м'який приголосні. Хто найточніше відповів на запитання?

Однакові закінчення в усіх відмінках.

Різні закінчення в усіх відмінках.

Різні закінчення в називному та знахідному відмінках.

- У яких відмінках прикметників жіночого роду потрібно писати м'який знак? Чому?

- 3 Запиши словосполучення в таблицю. Познач закінчення прикметників. Обведи м'який знак.

Родовий (немає <i>якої?</i>)	Орудний (орудую <i>якою?</i>)
Давнь ої мелодії, ...	Давнь ою мелодією, ...

Давня мелодія, художня лінія, порожня площа, осіння пісня, домашня яєчня, хатня миша, рання тиша, пізня вечора, вечірня зоря, дружня зустріч.

- Склади речення з трьома словосполученнями на вибір.

- 4 Тема і головна думка тексту. Мета створення. Характеристика персонажів. Створюємо кінцівку. Театралізуємо.

ЛІСОВА МИША І ХАТНЯ МИШКА

зачин

головна частина

Лісова миша мешкала в лісі, в нірці під (могутня) ялиною, а хатня — у (сільська) хатці.

Зустрілися якось (рання) зимою, (пізня) порою хатня мишка і лісова миша. Вирішили погостювати одна в одній й побалакати за (дружня) вечерею.

Прибігла хатня мишка до лісової на гостину. Лісова миша кашу зварила. Поклала і пшеничні зернятка, і ліщинові горішки, і гарбузове насіннячко, і міцні жолуді.

Їсть хатня мишка кашу, не смакує їй та їжа. Хоч плач.
З'їла трохи, а потім каже:

— Яка смакота! Наїлася досхочу! Дякую красно! Але час мені додому вертати, — і побігла.

Наступного дня лісова миша прибігла до (хатня) мишки. Дісталися вони до (верхня, порожня) полиці (синя) шафи. А там, біля (задня) стінки, миска з їжею стоїть. Ласують миші й окрайцем (житня) булки, і шматочком (домашня) ковбаски, і дрібкою (вчорашня) сирної запіканки. Не подобаються лісовій миші наїдки. Не хоче вона жирну їжу до рота брати.

— Смачнуще все яке, — каже. — Щиро дякую! Наїлася досхочу! — і побігла додому в ліс.

кінцівка

Що буде далі? Придумай кінцівку.

Чому?

- Чому мишам не сподобалася їжа?
- Чому миші не сказали про те, що їжа їм не смакує?
- Чому в житті виникають такі ситуації? Що потрібно говорити в таких випадках?

Завдання на вибір.

1. Випиши з тексту перші три речення, розкриваючи дужки. Визнач число, рід, відмінок прикметників.

2. Випиши з тексту «Лісова миша і хатня мишка» речення з п'ятого абзацу, розкриваючи дужки. Визнач число, рід, відмінок прикметників.

Розрізняю давальний і місцевий відмінки прикметників

Давальний відмінок
(якому? якій?)

Місцевий відмінок
(на якому? на якій?)

Рідко вживаємо з прийменниками

усупереч, наперекір, услід,
завдяки, назустріч

Завжди вживаємо з прийменниками

у, в, на, по

5 Прочитай.

У (просторий, класний) кімнаті чисто і затишно. На (дерев'яний) підлозі пістрявіє килим. На (учнівський) парті лежать олівці й ручки, зошити і книжки. На (шкільний, зелений) дошці діти прикріпили свої малюнки. Ось мама йде назустріч (маленький) дівчинці і посміхається. На іншому малюнку катер пливе всупереч (високий, морський) хвилі, а хлопчик дивиться услід (білий) чайці, що кружляє над ним.

Завдання на вибір.

1. Спиши, розкриваючи дужки. Визнач відмінок і познач закінчення прикметників.
2. Опиши свій клас, уживаючи прикметники. Визнач їхній відмінок.
3. Намалюйте у групах клас майбутнього. Опишіть його.

- 6 Випиши з улюбленої книжки 10 словосполучень іменників із прикметниками. Визнач число, рід, відмінок прикметників.

Відмінювання прикметників у множині

Ти можеш змінювати прикметники за числами, родами і відмінками.

Н. В.
-і

Прикметники в однині	Прикметники в множині
Змінюються за родами й відмінками	Змінюються за відмінками

- 1 Запиши прикметники, додаючи іменники в множині. Як зміняться прикметники?

Рум'яний, ранній, м'ятний, чарівний, сьогоднішній, дерев'яний, солом'яний, олов'яний, м'ясний, молочний.

Зразок. Рум'ян*і* щоки, ранн*і* пташки, м'ятн*і* цукерки, ...

- Визнач закінчення прикметників.
- Склади два речення зі словосполученнями на вибір.

- 2 Провідміній словосполучення **веселі феї** та **сині капці**. Звіряй свої записи із закінченнями, запропонованими в таблиці.

Відмінок	Питання	Основа на твердий приголосний	Основа на м'який приголосний
Називний	<i>Які?</i>	Весел ^і феї	Син ^і капці
Родовий	<i>Яких?</i>	Весел ^{их} фей	Син ^{их} капців
Давальний	<i>Яким?</i>	Весел ^{им} феям	Син ^{им} капцям
Знахідний	<i>Яких?</i> (істота) <i>Які?</i> (неістота)	Весел ^{их} фей	Син ^і капці
Орудний	<i>Якими?</i>	Весел ^{ими} феями	Син ^{ими} капцями
Місцевий	<i>На яких?</i>	На весел ^{их} феях	На син ^{их} капцях

- У яких відмінках прикметників закінчення відрізняються? Чому?

- 3 Добери до прикметників іменники. Запиши словосполучення в таблицю, змінюючи іменники й прикметники за відмінками.

Давальний (даю яким?)	Орудний (орудую якими?)	Місцевий (на яких місцях?)
Вечірн ^{ім} зіркам, ...	Вечірн ^{ими} зірками, ...	На вечірн ^{их} зірках, ...

Вечірні, піщані, ранні, дерев'яні, середні, пшеничні, житні, майбутні, минулі, музичні, останні, пізні, художні.

- 4 Спиши, розкриваючи дужки. Визнач відмінок прикметників.

- Ми мандруємо (високі гори, широкі моря, глибокі океани, бурхливі ріки, хвойні ліси, пшеничні поля, великі міста, затишні села).
- Ми малюємо на (дерев'яні дощечки, асфальтові дороги, вологі ґрунти, кам'яні стовпи, білі аркуші).
- Ми бігаємо по (спортивні доріжки, футбольні поля, міські парки, сільські вулиці).

-ими

-их

Завдання на вибір.

1. Провідміняй словосполучення : 2. Склади завдання, подіб-
духмяні квіти, морквяні пироги. : не до завдання 4.
- .....

- 5 Передбачення за заголовком. Тема й головна думка. Характерис-
тика персонажа. Художні засоби. Читаємо монолог.
- Чи хотілося б тобі, щоб усі вважали тебе дуже розумним / ро-
зумною і талановитим / талановитою? Чому?

ГЕНІЙ НА П'ЯТЬ СЕКУНД

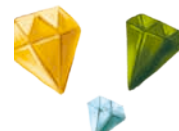
зачин

Альбэрт Ейнштэйн — мій улюблений учений. Я хочу бути, як він. Бо він — геній. Ейнштейн зробив **величе-е-езні відкриття** у фізиці. Він довів багато теорій. Я теж хотів би хоч одну теорію довести. Але як? Якось я робив справжній вулкан на столі. Це було так класно! БОМ-БЕЗ-НО! Бех! Бах! Бух!

головна
частина

Потім я вирощував **жовтогарячі, блакитні, смарагдові кристали!**.. На це пішов увесь **коричневий цукор**, який треба татові до щоденного чаю. Так я йому зіпсував **ранкове чаювання**.

А ще я перефарбував **білі троянди** на сині... Це так захопливо! Вау! Проте сестра не схотіла їх нести в гості. Її подруга не любить **синій колір**.

А, ну й останнє! Я підсунув учительці **секретний лист**! Написав їй, що ми хочемо **на зимові канікули**. Але вона не змогла його прочитати!

О, згадав! Ще я робив **чарівні фарби**! Ними хотіли помалювати всі в класі! Мене навіть назвали генієм... Хе, як Ейнштейна!

Але я досі не довів жодної теорії... Як же її довести? Ага!!! Знаю! Мені треба побути Ейнштейном! Беру **яскравий плакат** із генієм і ховаюся за нього. Абракадабра! Сиджу чекаю... Одна секунда... Я — Ейнштейн. Дві секунди... Я — вчений. Три секунди... Я — швидкий. Чотири секунди... Я — невидимий. П'ять секунд...

Міркую: мама не повірить, що я Ейнштейн. Тато — тим більше. А от Ксеня... Ксеня, можливо, повірить. Хоча б на п'ять секунд! Заради цього й варто спробувати! Адже Ксеня якось повірила, що я — плед!

За Оксаною Луцёвською

Чому?

- Чому хлопчик хоче стати Ейнштейном?
- Чому він думає, що ніхто не повірить йому?
- Чому кожній людині потрібно мати друга / подругу, який / яка повірить у неї?

- Схарактеризуй персонажа, відповідаючи на запитання.

Який має вигляд?

Що та як говорить?

Як ти ставишся до персонажа?

Що робить?

Про що думає? Чому?

- Випиши виділені словосполучення. Визнач відмінок прикметників.

Пишу для себе.

1. Кожна людина талановита в чомусь. 2. Я хочу навчитись...

- 6 Запиши прикметники за зразком. Поясни правопис префіксів **пре-**, **при-**. Склади два речення з прикметниками на вибір.

Дуже красивий — прекрасний	При школі — пришкільний
Дуже красивий, дуже добрий, дуже гарний, дуже милий	При морі, при озері, при місті, при дорозі

- 7 Порівняй прикметники. Склади з ними речення за зразком.

Товстий

товщий

найтовщий

Високий

вищий

найвищий

Зразок. Синій олівець довгий, жовтий ще довший, а червоний — найдовший.

Правопис прикметників із суфіксами -ськ-, -зьк-, -цьк-

У суфіксах **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-** завжди пиши м'який знак.

Ь

- 1 Порівняй словосполучення. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

пам'ятки українців
україн**ськ**і пам'ятки

шабля козаків
коза**цьк**а шабля

- 2 Розкажи про відомі тобі природні й рукотворні чудеса України за картою та іншими джерелами.

- Склади список власних назв за абеткою. Познач суфікси **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**.
- Знайди інформацію про одну з пам'яток твоєї місцевості. Запиши два речення про неї.

- 3 Перевір, чи є подані твердження фактами. Запиши факти.

У Луцькому замку є музей дзвонів. Хотинська фортеця спочатку була дерев'яною. У давнину Острозький замок був оточений ровом із водою. Запорізька Січ була

осередком козацького війська. У Софійському соборі була перша бібліотека Русі-України.

- Знайди інформацію про одну з пам'яток архітектури на вибір.

Назву міста пиши з великої букви. Прикметник, утворений від назви міста, — із маленької.

- 4 Утвори прикметники із суфіксами **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-** від географічних назв за зразком.

-ськ-	-зьк-	-цьк-
Одеса — одес ^ь кий	Запоріжжя — запорі ^{зь} кий	Луцьк — лу ^{ць} кий
Суми, Харків, Рівне	Ріга, Паріж, Франція	Вінниця, Прилуки

- 5 Спиши речення, змінюючи виділені словосполучення за зразком.
На **набережній Одеси** продають морозиво. По **вулицях Вінниці** їздять тролейбуси. У **парках Харкова** живуть білки.
Зразок. На **одеській набережній** продають морозиво.

Редагую.

На Київський вулицях квітнуть каштан.

- 6 Прочитай. Виконай одне із завдань на вибір.

Місто Кропивніцький назване на честь драматурга Марка Кропивніцького. Місто Хмельніцький — на честь гетьмана Богдана Хмельніцького. Називаючи місто Івано-Франківськ, люди вшановують пам'ять письменника Івана Франка. А селище Коцюбінське назване на честь письменника Михайла Коцюбінського.

Завдання на вибір.

1. Спиши. Познач у власних назвах суфікси **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**.

2. Випиши власні назви із суфіксами **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**.

3. Знайди чи придумай назви міст, сіл, вулиць, майданів із суфіксами **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**.

7 Запиши словосполучення за зразком. Познач суфікси.

Квиток читача, зала для глядачів, зустрічі для батьків, кабінет директора, рецепт лікаря, парк у місті.

Зразок. Квиток читача — чита^ацький квиток, ...

- Склади два речення зі словосполученнями на вибір.

Правопис прикметників із суфіксами -ськ-, -зьк-, -цьк-

1 Порівняй словосполучення і малюнок. Запиши спочатку ті словосполучення, які відповідають малюнку, а потім інші. Познач суфікси в прикметниках.

Запорізька Січ

міський палац

козацькі литаври

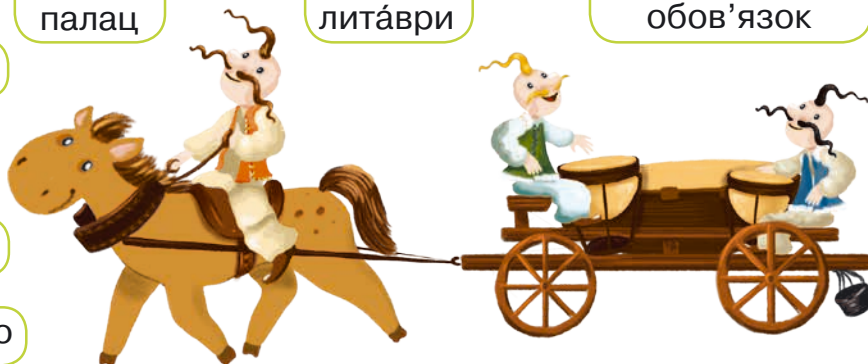
громадянський обов'язок

українські козаки

низький курінь

сільське подвір'я

запорізьке військо

2 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Литаври — козацькі барабани в Запорізькій Січі. Вони були маленькі, середні й великі. У великі литаври одночасно могли бити вісім музик. Їх возили на возі.

Ударами в литаври козаки передавали сигнали про небезпеку, різні повідомлення для козацьких загонів, скликали на раду козаків. На литаврах грали музику у військових походах.

На литаврах грав литавріст. Його називали довбиш.

На початку бою довбиш починав бити в литаври. Ці звуки означали, що бій іде нормально. Коли литаври

стихали, ставало тривожно. Тому, коли довбиша вбивали, той, хто стояв поруч, хапав палиці й щосили гатив у барабани, щоб бій не припинявся й козаки перемогли.

- Склади запитання до тексту за схемою. Перекажи текст.

- Випиши речення з прикметниками із суфіксами **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**.

Пиши м'який знак перед суфіксом **-ськ-**, коли буква **л** позначає м'який звук [л']. Наприклад, сільський.

- 3** Утвори та запиши словосполучення. Познач суфікси в прикметниках. Визнач число і рід. Постав питання від головного слова до залежного.

Мова, район, молоток,
вулиця, магазин, стіл,
аптека, комп'ютер

Польський, подільський,
сільський, тернопільський,
учительський, ковальський

Яка?

↓ х

Зразок. Польська мова (одн., ж. р.), ...

- 4** Склади список давніх українських музичних інструментів за абеткою. Бери до уваги першу букву прикметника. Познач суфікси **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**.

Гуцульська трембіта, вівчарська волінка, трипільська зозуліця, карпатський ріг, українська кобза, подільські цимбали, поліський бубон.

Завдання на вибір.

1. Склади речення з однорідними членами з трьома словосполученнями на вибір.

2. Напиши текст-опис одного музичного інструмента на вибір. Намалюй його.

3. Знайди інформацію про один з інструментів. Підготуй усну доповідь про нього.

Що я знаю / умію?

- 1 Добери заголовок. Спиши, розкриваючи дужки.
Я не знаю, як це сталося, але на мамин письмовий стіл впала крапля (чорна) фарби з маркера. З'явилася велика пляма. Що тепер робити? Може, сказати, що вона впала з її (гелева) ручки? Або її надуло із (квітковий) горщика? Чи Нюхлик замастив своєю (біленький) лапкою? Ні, так не можна. Зізнаюся. Я буду (чесна) людиною.

- Визнач число, рід і відмінок прикметників.

- 2 Утвори словосполучення іменника з прикметником.

Іменники	Прикметники
Ранок, роса, небо, пахощі	Літній, осінній, весняний

- Запиши словосполучення в родовому й орудному відмінках.

Розвиток мовлення. Рекламне повідомлення

- Створи рекламне повідомлення однієї з українських рукотворних чи природних пам'яток.

Напиши цікавий заголовок, який буде приваблювати читачів.

Золоті ворота зі справжнього золота?

Напиши слоган, який легко запам'ятати.

Справжнє золото — це наше відкриття світу.

Напиши, чому варто відвідати цю пам'ятку природи чи архітектури. Що побачать та дізнаються відвідувачі?

Ви дізнаєтеся про...
Побачите...

Напиши, як дістатися до місця, які умови перебування (час відвідування, маршрути, вартість квитків тощо).

Вкажи сайт, контактний телефон, адресу електронної пошти тощо, щоб читачі знайшли потрібну інформацію.

Напиши останню фразу, яка повторить те, що було в заголовку.

Отримай золоті спогади про Золоті ворота!

Сторінка письменниці. Леся Українка

- 1 Науково-популярний текст. Тема. Мета створення. Факти й думки. Готую усну доповідь про письменницю.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА — ЛЕГЕНДАРНА ЗІРКА

Лариса Косач (справжнє ім'я Лесі Українки) народилася в місті Новограді-Волинському приблизно 150 років тому. Родина в дівчинки була легендарна: батько — юрист, відомий своїми благодійними справами; мама — українська письменниця, яка обрала собі псевдонім Олена Пчілка.

Найкращим другом Лариси в дитинстві був рідний брат Михайло. Дружба була такою міцною, що дорослі називали їх одним іменем — Мишолося (поєднання імен Михайло і Леся).

Діти в родині навчалися вдома — за програмою, яку склала... їхня мама.

Хто вам сказав, що я
слабка, що я корюся долі?

У 10 років дівчинка захворіла на туберкульоз кісток. Із цією хворобою вона боролася все життя.

Уже в 13 років Лариса Косач перекладала твори закордонних письменників українською мовою (знала французьку, німецьку, англійську, польську, російську, італійську й інші мови). У 20 років для молодшої сестри Ольги написала підручник «Стародавня історія східних народів».

Леся багато подорожувала. Побувала в таких країнах: Польща, Болгарія, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Італія, Єгипет, Грузія.

Писала поезії, прозу, драми... Крім того, з її голосу було записано 220 народних мелодій!

Імовірно, що саме Леся Українка збагатила мову на слова *напровесні й промінь*.

На честь Лесі Українки названо астероїд «2616 Леся» (2616 Lesya), який знаходиться в поясі астероїдів між орбітами планет Марса та Юпітера.

- Випиши з тексту три факти, які зацікавили тебе найбільше.

- 2 Поезія. Сонет. Заголовок. Тема й головна думка. Ритм і рима. Художні засоби. Звертання.

ФА (СОНЕТ¹)

Фанта́зіє²! Ти **сило чарівна**,
Що збудувала світ **в порожньому просторі**,
Вложила почуття **в байдужий промінь зорі**,
Що будиш мертвих з вічного їх сна,
Життя даєш **холодній хвилі** в морі!
Де ти, фантазіє, там радощі й весна.
Тебе вітаючи, **фантазіє ясна**,
Підводимо чолó, похі́ленеє в гóрі.
Фантазіє, **богіне легкокри́ла**,
Ти світ злотістих мрій для нас відкрила
І землю з ним веселкою з'єднала.
Ти світове з'єднала з таємнім,
Якби тебе **людська душа** не знала,
Було б **життя**, як **темна ніч**, **сумним**.

Леся Українка

¹ Сонет — вірш, який складається із 14 рядків: двох чотиривіршів та двох тривіршів.

² Фантазія — творча уява, мрія, вигадка.

- Запиши, як Леся Українка називає фантазію. Чому? Знайди пояснення поетки у вірші.
- Із чим порівнює поетка життя без фантазії? Чому?
- Випиши з вірша словосполучення іменників із прикметниками. Визнач число, рід, відмінок прикметників.

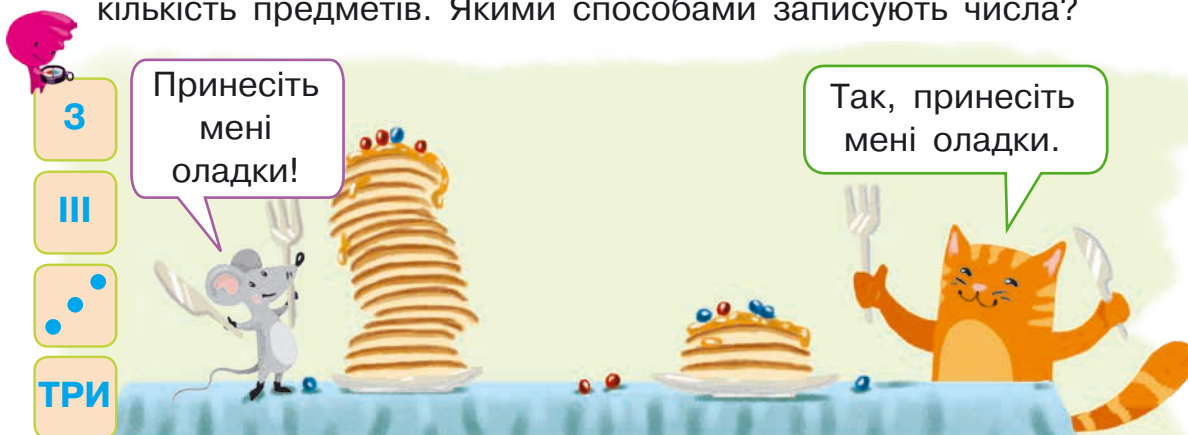
Завдання на вибір.

1. Спиши кілька рядків поезії на вибір із пам'яті.   2. Уяви, що ти в країні Фантазія. Опиши її.

Числівник як самостійна частина мови

Числівник — самостійна частина мови. Числівники називають кількість предметів і відповідають на питання **скільки?** або порядок при лічбі й відповідають на питання **котрій?**

- 1 Що відбувається? Розкажи, у яких випадках тобі потрібно називати кількість предметів. Якими способами записують числа?

- Порахуй кількість оладок. Яку назву має частина мови, що називає кількість предметів?
- Котрий оладок лежить зверху: перший, другий, третій...? Яку назву має частина мови, що називає порядок предметів при лічбі?

- 2 Запиши числівники в таблицю.

Кількість предметів скільки?	Порядок при лічбі котрий? котра? котре? котрі?
Один, два, сім, ...	Перший, другий, сьомий, ...

Вісім, чотири, четвертий, восьма, дев'ять, шістнадцять, шістнадцята, сімнадцята, сорок, дев'яте, дев'яносто, сороковий, дев'яностий, сімнадцять.

- Запиши словосполучення з трьома числівниками за зразком.

одн., ж. р.

Зразок. Вісім булочок — восьма булочка, ...

- У яких числівниках ти можеш визначити число і рід? Чим ці числівники відрізняються від прикметників?

- 3 Запиши словами інгредієнти для приготування оладок та їхню кількість. Обведи числівники. Дізнайся, за допомогою яких предметів і пристроїв можна виміряти потрібну кількість продуктів.

1 склянка
борошна

150 мл кислого
молока

15 г цукру

80 мл олії

16 г розпушувача

1 кг яблук

2 яйця

10 г солі

Зразок. Інгредієнти: шістнадцять грамів розпушувача для тіста, вісімдесят мілілітрів олії, ...

Довідка. Грамів, кілограм, мілілітрів.

Редагую.

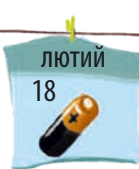
ОГОЛОШЕННЯ

Сьогодні, шістнадцятого дня п'ятниці у липні о чотирнадцятій секундї у їдальні будемо готувати оладки. Запрошуємо всіх!

Тренерка з приготування оладок

- 4 Допиши текст, використовуючи малюнок.

У світі є свята, пов'язані зі звичними для нас предметами. Шістнадцятого липня святкують День кукурудзяних оладок. Шістнадцяте листопада — це ... .

Про які незвичні свята знаєш ти?

Довідка. День солом'яного бриля, День батарейки, День застеляння ліжка, День гудзика, День довгих пістрявих шарфів.

- 5 Знайди й запиши дати цікавих свят.

Правопис числівників

- 1 Запиши числівники, доповнюючи іменниками. Використовуй зразок.

Скільки?	Скількох?	Скількома?
Два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять	Двох, трьох, чотирьох, п'яти, шести, семи, восьми, дев'яти, десяти	Двома, трьома, чотирма, п'ятьма, шістьма, сімома, вісьмома, дев'ятьма, десятьма

Зразок. Два яблука — двох яблук — двома яблуками.

- Склади два речення із числівниками на вибір.

Редагую.

На столі лежав пенал із два ручками, три гумками, сім маркерами, десять олівцями й гострилкою з пластиковий цуценятком.

- 2 Тема і головна думка. Час і місце подій. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

ЧОРНА КІШКА, АБО МАГІЧНЕ ЧИСЛО «СІМ»

- Чи віриш ти в прикмети? А в магічні числа? Чому?

Відтоді, як у дворі з'явилася Пума — чорна кішка з третьої квартири, — Василькові Морга́йлу перестало щастить. Та воно й не дивно; адже ще колись бабуса застерігала: перебіжить дорогу чорна кішка — чекай невдачі!

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому хлопчик вирішив, що йому перестало щастити, бо з'явилася Пума? Як ти гадаєш, що буде далі?

Пума
зурочила

Збирається Василько до школи, вигляне у вікно — не видно Пуми. Ага! Морга́йло за портфеля — і бігом! Та тільки-но з під'їзду вискочить, аж тут і Пума... Ніби навмисно підстерігає хлопця. Чорну шерсть наїжачить, хвоста задере й перебіжить дорогу. Усе! Невдача. Погана оцінка!

— Знову ти не вивчив відмінки іменників, — каже Олена Михайлівна.

Погана оцінка
за правило

— Та вчи-ив...— тягне Василько. — Тільки мені чорна кішка дорогу перебігла... От і не пощастило.

У класі — сміх, а Васильку, звісно, не до сміху.

- Чому Василько намагався оминати кішку? Чому хлопчик отримав погану оцінку? Як ти гадаєш, що буде далі?

Якось він, повертаючись додому, узяв та подзвонив у третю квартиру. Двері йому відчинила незнайома жінка — висока, сувора на вигляд, в отакézних окулярах.

— Чого тобі, хлопчику?

Василько посопів і каже:

— Тьотю, не пускайте свою чорну кішку, коли я до школи йду, бо вона мені дорогу перебігає.

Сувора жінка уважно подивилася на Моргайла й головою похитала:

— Не щастить, мабуть? Двійки хапаєш?

— Ага, за правила.

Жінка подумала якусь мить, а тоді із сумнівом запитала:

— А ти хоч правила вчиш?

— Та вчу, вчу, — квапливо запевнив Василько. — Але ваша кішка як перебіжить мені дорогу, так я і забуваю правила. І родовий відмінок із називним плутаю.

— Твоїй біді можна зарадити.

Жінка запросила Василька до кімнати, усадовіла на стілець, а тоді запитала:

— А скільки разів ти правила повторюєш?

— Ну... ну... раз...

— Я так і знала! — сплеснула жінка руками. — Слухай мене, хлопчику, уважно. Чорна кішка й справді може наврочити, якщо правила повторювати лише один раз. Бо число «один» зовсім просте. А ось коли ти знатимеш магічне число, то хай хоч і всі чорні коти нашого міста перебіжать тобі дорогу — відмінну оцінку одержиш.

— А яке маг... магічне число? Скажіть, будь ласка.

— Тс-с-с... — Жінка приклала палець до вуст і, озирнувшись, зашепотіла: — Скажу, але тільки для тебе, ти ж — нікому анічичірк! Добре? Бо це — велика таємниця. Слухай мене уважно. Як тільки чорна кішка перебіжить дорогу, треба відразу ж тричі підстрибнути на правій нозі, потім — тричі на лівій. Запам'ятав?

— Ага, — прошепотів Василько. — Тричі на правій і тричі — на лівій. А далі?

— А далі треба швидко проказати: «Щоб чорна кішка не зурочила й голови мені не заморочила, повторюю правила разів сім — назóвсім! Тьху, тьху, тьху, щоб мені допомогло «сім» — магічне число!»

Магічне
число 7

— І все? — зрадив Василько.

— Усе, хлопчику. Тільки не забудь: сім разів треба повторювати правила, адже сім — магічне число, і чорні коти перед ним безсилі.

- Із вивченням якої теми у Василька були проблеми? Знайди в тексті слова, що підтверджують твою думку. Чому Василько вирішив піти до незнайомої жінки? Про що він дізнався? Напиши, яку проблему порушено в оповіданні.

Василько так і зробив. Тільки Пума перебігла йому дорогу (а це сталося наступного ранку), Василько відразу ж підстрибнув тричі на правій нозі, потім — тричі на лівій, швидко проказав усі слова й сім разів повторив правило.

І що б ви думали: найвищу оцінку одержав!

Найвища
оцінка

— Молодець, Моргайле! — сказала Олена Михайлівна. — Сьогодні тобі, я бачу, не перебігала дорогу чорна кішка.

А Василько мовчить. Таємниця ж! «От воно що! Виходить, число «сім» і справді магічне! Сім разів повторив правило, і навіть чорнюща Пума не зурочила».

За Валентином Чемерисом

- Намалюй смайли відповідно до почуттів хлопчика впродовж історії.

- **Причина — наслідок.** Поясни причини й наслідки дій хлопчика.

причини

1. Василько обходив Пуму десятою дорогою.

2. Василько тричі підстрибнув на правій нозі, потім — тричі на лівій, проказав магичні слова й сім разів повторив правило.

3. Василько отримав найвищу оцінку.

наслідки

- Склади план тексту, використовуючи слова в рамках. Перекажи текст за планом.

Пишу для себе.

1. Чому Василько повірив у магичне число «сім»?

2. Я вірю / не вірю в прикмети.

3. Чому для успішного навчання потрібно повторювати вивчене?

- 3 Утвори словосполучення іменників із числівниками за зразком.

Сім, сімох, сімом, сімома, (у) сімох.

Сьомий, сьомого, сьомому, сьомим, сьома, сьоме.

Зразок. Сім друзів, без сімох друзів, ...

Правопис числівників

- 1 Розкажи, що ти можеш робити в цей час. Склади розклад справ на сьогодні, використовуючи записи в таблиці.

О пів на восьму	О дванадцятій годині	За чверть сімнадцята
О пів на дев'яту	О тринадцятій годині	За чверть двадцята

- 2 Прочитай і перекажи текст. Випиши числівники, додаючи іменники.

ПІСКОВИЙ ГОДИННИК

Скільки ти бачив годинників? Один, два, п'ять, десять, п'ятнадцять? Згадаєш, якими вони були? У світі є сонячні й водні, механічні й електронні, наручні й настільні годинники. І багато інших.

Розглянь пісковий годинник. У нього немає циферблата, стрілок, коліщаток, гвинтиків. Він зроблений із двох скляних колб, які з'єднані між собою. Усередині колб, як правило, пісок. Тому й назва годинника — пісковий. Інколи люди наповнювали годинник порошком мармуру чи олова. І навіть спаленою яєчною шкаралупою.

Як вимірюють час? Із верхньої колби в нижню пісок сипався впродовж однієї, двох, п'яти, десяти хвилин. Закінчив сипатися — час минув. Переверни годинник і знову вимірй час.

- Спиши три речення з однорідними членами. Склади схему речення.

- 3 Прочитай і перекажи текст.

КВІТКОВИЙ ГОДИННИК

Біолог Карл Лінней створив перший квітковий годинник.

Ти також можеш «посадити годинник». Дивуєшся? Кожна квітка розкриває свої пелюстки в різний час. О п'ятій годині ранку — шипшина. О шостій — кульбабка. О сьомій годині ранку — дзвоники й латаття, а о восьмій — чорнобривці. О дев'ятій — смілка, а о десятій — мати-й-мачуха.

Посади квіти на подвір'ї й щодня дізнавайся про час.

Завдання на вибір.

1. Спиши другий абзац. Підкресли числівники.

2. Намалюй квітковий годинник.
Напиши, о котрій годині розкривається
кожна квітка.

Правопис числівників 11–20

- 1 Поясни правопис числівників. Запиши словосполучення числівників з іменниками. Склади речення з трьома числівниками.

Числівники	Іменники
Одинадцять — одинадцятий, дванадцять — дванадцятий, тринадцять — тринадцятий, чотирнадцять — чотирнадцятий, п'ятнадцять — п'ятнадцятий	Акаунт, сайт, блог, нік, чат, бот

Зразок. Одинадцять акаунтів — одинадцятий акаунт.

- Розкажи про один із сайтів. Використовуй запитання.

Хто створив сайт? З якою метою? Чим сайт може мене зацікавити? Чи хочу я щось зробити після читання новини про сайт? Чи справді мені це потрібно?

- Запиши свою розповідь.

- 2 Прочитай текст. Випиши числівники, записуючи їх словами. Поясни їхній правопис.

НІКНЕЙМИ

Якщо ти граєш у комп'ютерні ігри, спілкуєшся в чатах, месенджерах, ти використовуєш нік, або нікнейм. Це особисте, переважно вигадане ім'я. Як придумати нікнейм? Запиши своє ім'я навпаки: Аліна — Аніла, Тарас — Сарат. Поєднай ім'я та хобі: Настя_мандрівка чи Андрій_футбол. Використай числа, наприклад, скільки тобі років чи улюблене число: Інна10 чи Ігор27, Аліса18, Невідомий14, Троянда20.

- Придумай нікнейм із числами від 11 до 20. Запиши за зразком. Зразок. Ліля16 — Ліля_шістнадцять.
- Які нікнейми варто обрати для дистанційного навчання? Чому?

- 3 Які особисті дані не можна оприлюднювати в інтернеті? Склади список. Розкажи про це однокласникам й однокласницям.

Правопис числівників 40–90, 100

- 1 Прочитай числівники в різному темпі й із різною силою голосу.

п'ятдеся́т

п'ятдесяти́

п'ятдесятьма́

ші́стдеся́т

ші́стдесяти́

ші́стдесятьма́

сі́мдеся́т

сі́мдесяти́

сі́мдесятьма́

ві́сімдеся́т

ві́сімдесяти́

ві́сімдесятьма́

- Запиши числівники, доповнюючи іменниками на вибір.

Зразок. П'ятдесят книжок, шістдесятьма олівцями, ...

- 2 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Синеві́р — найбільше й найкрасивіше озеро українських Карпат. Воно розташоване на висоті дев'ятсот вісімдесят дев'ять метрів над рівнем моря, має середню площу вісімдесят гектарів. Середня глибина озера до п'ятдесяти метрів, максимальна — двадцять чотири метри.

Озеро схоже на велике око. У народі його називають Морське Око.

Гове́рла — найвища вершина українських Карпат і найвища точка України. Висота гори — дві тисячі шістдесят один метр над рівнем моря. Найкоротша дорога на вершину — одинадцять кілометрів завдовжки.

- Знайди в тексті неправдиву інформацію, яку подано за допомогою числівників. Поясни, як її перевірити.

Що я знаю / умію?

- 1 Запиши по десять числівників, які відповідають на питання **скільки** і **котрий**.

- 2 Запиши під диктовку числівники із завдання 1 на с. 48 і завдання 1 на с. 49.

Займенник як самостійна частина мови.

Особові займенники

Займенник — самостійна частина мови, яка вказує на предмети, їхні ознаки чи кількість, але не називає їх.

Займенники відповідають на питання

Іменника
хто? що?

я, він, вона, воно

Прикметника
який? яка? яке?

такий, така, таке

Числівника
скільки?

скільки, наскільки

- 1 Розглянь таблицю. Назви займенники. Чому їх назвали особовими?

	Однина	Множина
1-ша особа	я	ми
2-га особа	ти	ви
3-тя особа	він, вона, воно	вони

- Складіть і запишіть (у парі) діалог, уживаючи особові займенники. Визначте їх особу й число.

Зразок. — Куди **ти** йдеш?

— **Я** несу книгу в бібліотеку. **Вона** попросила.

- 2 Діти написали про себе два факти й один фейк. Чи можеш ти їх розрізнити? Чому?

Я часто не дочитую книжки. **Я** не забуваю зарядити телефон. **Я** не люблю дарувати подарунки.

Бабуся спекла для **мене** пиріг. На **мені** нове вбрання.
Сестра любить малювати зі **мною**.

- Спиши три речення на вибір. Визнач число й особу займенників.
- Запиши про себе три факти й один фейк. Обведи займенник **я**. Попроси друзів назвати фейк.

3 Прочитай. Як ти гадаєш, хто може про себе так говорити? Чому?

Я **найпопулярніший**
у класі! Зі мною всі хочуть
дружити! Я **мегакрутий**!

Я **найкрасивіша**!
У мене **найдовші** віії!
Я **суперкрута**!

- Поясни значення виділених слів. Коли вживають ці слова?
- Спиши, замінюючи займенник першої особи однини іншим особовим займенником. Як змінився текст? Чому?

4 Прочитай анотацію до повісті А. Аудгільд Сільберг «Хто проти суперкрутих?». Випиши словосполучення з особовими займенниками. Обведи їх.

Дванадцятилітня **А́нне Бе́а** вважає себе по-тво́рою. У школі **на неї поглядають** співчутливо, а кілька суперкрутих однокласниць відверто глумляться і цькують. **Їй доведеться** подивитися в очі власним страхам і дати відсіч суперкрутим. Протистояти булінгу Анне допомає **її** вірний **друг** Нільс. Дівчинка разом із «непомітними» однокласниками створює гурт «Темна конячка» й перемагає в Конкурсі талантів. Ця книга про справжню дружбу, про те, як **нам знаходити** друзів, як **їх не втрачати** і як підтримувати одне одного в різних ситуаціях. **Можливо, тобі сподобається** книга.

5 Напиши переказ анотації своїми словами від імені першої чи другої особи. Обведи займенники.

Зразок. Від 2 особи. Ця повість про тебе — дівчинку Анне Беа.

6 Запиши прикметники в порядку зростання якості, додаючи різні особові займенники.

Красивий, найкрасивіший, красивіший; популярний, найпопулярніший, популярніший; довший, довгий, найдовший.

Відмінювання особових займенників

Я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони — особові займенники.
Особові займенники змінюються за відмінками.

- 1 Розглянь таблицю відмінювання займенників на ф́орзаці. Порівняй займенники. У яких відмінках форми займенників збігаються?

- 2 Діти записували займенники. Визнач, хто правильно виконав завдання. Запиши правильно.

1 особа однини: я, мене, мною, нами, мені.

1 особа множини: ми, нами, нас, нам.

2 особа однини: ти, тобі, тебе, мене.

3 особа множини: вони, ними, ним, нього, їх.

- 3 Утвори словосполучення займенників із дієсловами. Визнач особу, число, відмінок займенників.

Слухати (кого?) ... . Відповідати (кому?) ... . Захоплюватися (ким?) ... . Окуляри (на кому?) ... .

Зразок. Подарувати (кому?) мені, нам, тобі, вам, йому, їй, йому, їм.

Я
ми
ти
ви
він
вона
воно
вони

- Склади речення з двома словосполученнями (на вибір).

Початкова форма особових займенників — форма називного відмінка однини. Ти можеш визначити особу та число займенників, якщо поставиш їх у початкову форму.

- 4 Запиши займенники парами. Визнач особу та число займенників.

Мене, тобою, нами, вас, мною, вам, тебе, нас, вами, тобі

Я, ти, ми, ви

Зразок. Мене — я (1 ос., одн.), ...

- 5 Прочитай інтерв'ю з авторкою повісті «Хто проти суперкрутих?» А. Аудгільд Сўльберг. Що ти дізнався / дізналася про цю повість?

ІНТЕРВ'Ю З ПИСЬМЕННИЦЕЮ

(Уривок)

Журналіст. Чому головна героїня повісті — дівчинка з альбінізмом?

А. Аудгільд Сўльберг. **Я хотіла, щоб головна героїня чимось вирізнялася.** Може, веснянками? (Але вони здебільшого норма.) Коли я її уявила, то побачила дуже білявою. **Мені здалося, що це дівчинка з альбінізмом.** Це дуже рідкісна хвороба. У маленькому селі, де я виросла, із 600 мешканців 5 чи 6 мали альбінзм.

Журналіст. Чи існує в житті така дружба, яка є між Анне і Нільсом?

А. Аудгільд Сўльберг. **Для мене Нільс — зразок найкращого друга. Ти читаєш книгу й розумієш, що Нільс — фантастичний.** Він навіть дещо ідеальний для нас. Більшість дітей відчуває заздрощі, бо буває роздратована своїми друзями.

Журналіст. **Як тобі здається, чи існує Нільс у ре-
альному житті?**

А. Аудгільд Сўльберг. Такий друг — мрія. Я хотіла б, щоб у кожної дитини був такий товариш.

За матеріалами сайту <https://starylev.com.ua>

- Про що ти дізнався / дізналася з інтерв'ю?
- Придумайте в парі три запитання для інтерв'ю про вашу улюблену книжку. Розподіліть ролі журналіста / журналістки й письменника / письменниці. Змодельуйте інтерв'ю.

- 6 Спиши виділені речення. Визнач особу, число, відмінок займенників. Використовуй таблицю відмінювання на ф́орзаці.

Редагую.

Анне була розумною дівчинкою. Анне прагнула утвердитися як співачка. Анне не хотіла, щоб її цькували. З Анне дружив Нільс. Нільс підтримував Анне та допомагав Анне.

Правопис займенників

Прийменники із займенниками пиши ОКРЕМО.

Наприклад, до мене, для тебе, про нас, з нею, від нього, біля них.

- 1 Спиши, розкриваючи дужки. Визнач особу, число, відмінок займенників.

Розповісти (про кого?) (я, ми, ти, ви). Працювати (з ким?) (я, ми, ти, ви). Взуття (на кому?) (я, ми, ти, ви).

Зразок. Розповісти (про кого?) про мене, про нас, про тебе, про вас.

Якщо особові займенники 3 особи вживають із прийменниками, то вони змінюють форму. Наприклад, немає (кого?) його — немає (у кого?) у нього.

- 2 Запиши, розкриваючи дужки. Чому займенники вжито в різних формах? Визнач особу, число, відмінок, рід займенників.

Просити (вона) — просити **для** (вона), подарувати (він) — подарувати **за** (він), садити (воно) — садити **біля** (воно), брати (вони) — брати **до** (вони).

- 3 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Проект.

- Чи були у твоєму житті ситуації, коли ти бачив цькування однолітків? Що ти відчував / відчувала при цьому? Що ти зробив / зробила?

Повість

ХТО ПРОТИ СУПЕРКРУТИХ (Уривок, скорочено)

— Агов, ти що, образилася?! — крикнула Те́я. — Якщо **правда вуха ріже**, то це твої проблеми, не наші!

Голос Теї розітнув тишу в класі. Я низько схилилася над партою. Очі за скельцями окулярів дуже пекли. Рóня і Шірін зайшлися

глузливим реготом, я навіть очі не встигла зажмурити. Отакі вони завжди. Гигочуть і потішаються, що б не сказала Тея. Ненавиджу оте гиготіння. Воно — як **за́шморг на шії**.

— Не зважай на них, — сказав Нільс.

Ми завжди працюємо з ним в одній групі. Я скóса глянула на нього. Усі ж знають: якщо Тея щось каже, то це — правда. Вона найкрутіша дівчина й може дати фóру навіть старшокласникам. Хочеш із нею дружити, лукав, але в усьому з нею погоджуйся. І якщо не хочеш — теж. Як не слухатимешся, **попсу́є вона тобі крові**. Про це я знаю геть усе.

— І ще одне! — гукнула Тея.— Я попри все братиму участь у Конкурсі талантів. Можете вже починати вітати!

- Від чийого імені ведеться розповідь? Знайди рядки, які доводять твоє припущення. Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?

Я подивилася на Нільса й зітхнула. Він теж зітхнув у відповідь. Як це типово! Просто щоб ви знали, про що йдеться: Конкурс талантів однозначно є найбільшою подією осені в нашій школі.

Це змагання учнів від п'ятого до сьомого класів, відкрите для всіх, хто забажає долучитися. Можна грати на музичних інструментах, співати, танцювати, розповідати жарти чи розігравати якісь сценки — будь-що на вибір. Журі складається з одного вчителя або вчительки, когось одного з батьків і двох учнів. Зазвичай журі дуже суворе.

Торік представником від батьків була мама Бйорна Їнге, мого однокласника, — **непробивна, мов креміль**. Зарубувала по черзі всіх, у тому числі й Тею, яка опинилася аж на п'ятому місці зі своїм танцювальним номером. Поступилася навіть Турфіннові з паралельного класу, а той, одягнений у народний стрій, просто тирлікав на губній гармонії!

Після нищівної поразки Тея вирішила бойкотувати всю ту дурню, як вона висловилася. Роня і Ширін — із нею заодно. Не можу сказати, що я дуже засмутилася. Чи Нільс, зрештою. До цьогорічного конкурсу залишалося всього два тижні, і ми вже потай почали невимовно тішитися. Цілий вечір без Теї, Роні та Ширін!

Мали б розуміти, що це занадто шикарно, щоб бути правдою.

- Розкажи, що ти дізнався / дізналася про Анне Беа та її однокласників / однокласниць. Як ти гадаєш, що буде далі?

— Угадай, з ким я братиму участь у конкурсі! — верещала Тея. — Агов, ти що, оглухла?!

Я обернулася до книжкових стелажів у самому кінці класу. Я завжди сиджу за першою партою, перед самим учительським столом, тому не можу бачити, що діється позаду. Але я знала, що то Тея. Почути, де саме вона перебуває, ніколи не було проблемою. Її **голос** не лише **протинає стіни**, але й **пронизує до кісток**.

— Гаразд, — несміливо кахикнула я. — То з ким ти братимеш участь у конк...

— Я співатиму з «Фьокк Йостіном»!

Я ледь не впала зі стільця. Я чула, як вона вишкірила зуби в посмішці. Небо засліпило очі, коли я примружено глянула у вікно. Як це типово! Як типово! Гурт існує лише від літа, однак він став мегапопулярним у школі.

За А. Аудгільд Сульберг

• Що ти відчуваєш? Чому?

• Випиши виділені сполучення слів. Поясни їхнє значення. Обведи фразеологізми. З якою метою вживає авторка ці сполучення слів?

• Які слова Теа свідчать про її зневагу до однокласників? Прочитай її фрази й подумай, як їх змінити, щоб не ображати інших.

• Як ти гадаєш, чи наважиться Анне Беа взяти участь у конкурсі? Наведи аргументи з тексту.

• Чому цькування однокласників — це ганебна поведінка? Що б ти сказав / сказала тим, хто ображає інших?

4 Прочитай текст «Хто проти суперкрутих», замінюючи всі займенники іменниками. Порівняй текст із займенниками й без них.

5 Знайди в тексті «Хто проти суперкрутих» три речення із займенниками. Спиши їх, замінюючи займенники іменниками.

Пишу для себе.

1. Чому важливо ставитися до всіх із повагою? 2. Чи можна дружити з усіма в класі?

6 Склади словосполучення за зразком. Визнач особу, число, відмінки займенників.

Гратися, говорити, відійти, знайти, пролітати

З, у, від, про, до, над, завдяки, біля

Я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони

Д. в.

Зразок. Побачити завдяки тобі, ...

Редагую.

У ми буде конкурс талантів. У я є хист до співів, а у моєї подруга до музики. Ми з вона приготуємо музичний номер. Андрій і Сергій покажуть фокуси. У вони цікавий номер. З вони виступатиме кіт. У він дивна кличка Равлик.

Правопис займенників

- 1 Добери речення до малюнків. Яким реченням можна підписати всі малюнки? Чому?

Він надуває кульку. **Він** надуває вітрила. **Він** надуває колесо. **Він** надуває.

- До якої частини мови належить виділене слово? У чому особливість займенника як частини мови?
- Підкресли головні члени кожного речення. Якою частиною мови є підмет?

Називний відмінок завжди вживають без прийменників.
Особовий займенник у називному відмінку в реченні є підметом.
Наприклад. Я читаю книгу. Ми малюємо картинку. Вони пишуть історію.

- 2 Спиши. Визнач головні члени речення. Визнач особу, число, відмінок займенників.

Я низько схилилася над партою. Ми завжди працюємо з Нільсом в одній групі. Чи знаєте ви про конкурс талантів? Чи співаєш ти в музичному гурті?

- 3 Спиши, дописуючи займенники, якими можна замінити іменники.

Побачив ведмедя, милувався природою, зробив із глини, зустрів друга, гуляв із песиком, розповіла бабусі, довіряю вчительці, мрію про хом'яка, дружю з дідусем.

Зразок. Побачив ^х ^{Кого?} ведмедя ^{Зн. в.} (його).

- 4 Прочитай. Про кого йдеться в текстах? Спиши один із текстів на вибір. Замінюй займенники іменниками там, де потрібно.

ХТО ВІН, ВОНА І ВОНО?

1. Він живе в теплих річках. У нього довге тіло, вкрите міцною зеленою шкірою, і довжелезний хвіст. Ним він може бити по воді, відлякуючи ворогів. У нього довга паща з гострими зубами й великі очі, які видно над водою.

2. Вона зелена, прудка, довгохвоста. У неї маленькі лапки. Якщо її спіймати за хвіст, вона його обірве й утече.

3. Воно маленьке, жовтеньке й пухнасте. Живе з куркою та півником у курнику. У нього маленькі оченятка — як намистинки.

Редагую.

У мене живе **хом'як**. У **хом'яка** руда пухнаста шубка. **Хом'як** любить гризти моркву яблуко кукурудзу. Я граюся з **хом'яком** щодня.

- 5 Прочитай речення. Чи зрозумів / зрозуміла ти зміст речень? Чому? Як відредагувати речення, щоб його зміст був зрозумілим?

До нас завітали друзі. Вони розповідали про неї.

- Назви займенники. Розкажи про них.

Нас — це займенник, питання — (до) кого? — (до) нас, початкова форма — ми, 1 особа, множина, родовий відмінок.

- 6 Спиши один із текстів із завдання 4, використовуючи й займенники, й іменники.

Редагую.

Лисиця вивела лисенят на полювання. Вони побачили курку. Вони були голодні. Вона була смачною. Вони полювали на неї. Але вона втекла.

Розвиток мовлення. Новина

- Уяви, що тобі потрібно написати повідомлення в рядок новин.
- Подумай, про яку подію, що сталася нещодавно, ти можеш написати. Новина має бути свіжою та цікавою для твоїх читачів.
- Запиши факти за принципом оберненої піраміди.

Пишемо новину

Хто головний герой цієї новини?

Що саме сталося?

Коли це відбулося?

Де це сталося?

Чому це сталося?

Як сталося,
що це відбулося?

- Запиши текст новини. Спочатку пиши головне. Потім важливе, а найменш важливе — наприкінці.
- Придумай цікаву назву, що приверне увагу.
- Придумай, який малюнок / фото були б доречні.
- Оприлюдни новину в класі чи в блозі класу.

Що я знаю / умію?

- 1 Запиши особові займенники. Визнач особу, число, відмінок, рід.
— Ось ти де! — сказав Ян. — Ми вже почали хвилюватися. Тебе не було чверть години. Ти знайшла її?
— Кого? — кахикнула я. — То була не вона.
Ян зрозумів, що я йому брешу. А я зрозуміла, що він про це нікому не скаже.

За А. Аудгільд Сульберг

Зразок. Ти — (хто?), поч. форма — ти, 2 ос., одн., Н. в.

Сторінка письменника. Тарас Шевченко

- 1 Прочитай. Поясни виділені слова. Запиши їх списком за абеткою.

Ти вже знаєш, що Тарас Григорович Шевченко — видатний український **поет**. Але він також був **гравéром**, **живопісцем**, **прозаїком**, **драматúргом**.

Поет народився понад 200 років тому в селі Моринці (зараз це Черкаська область). У родині Шевченків було семеро дітей. Тарас був третьою дитиною. Усі в сім'ї хлопчика вміли читати й писати, хоч більшість людей у той час були неписьмёнными.

Тарас ще в дитинстві любив малювати, згодом навчався в академії мистецтв, йому присвоїли звання академіка гравірування. Разом із талантом художника розвивався і його поетичний хист. Коли Шевченкові було 26 років, було надруковано збірку його поезій «Кобзар».

Завдяки унікальному талантові письменника й художника, а також чесності й людяності, боротьбі за свою мрію, він став одним із найвідоміших людей нашої країни. Найбільшою мрією Тараса Шевченка була щаслива Україна, у якій панує справедливість, а люди є щасливими.

- Що ти дізнався / дізналася про Тараса Шевченка?
- Розглянь інфографіку. Склади 5 запитань і постав їх однокласникам і однокласницям.

Майже всі важливі події життя поета відбулися навесні.

1814
9 березня
народився

1838
став віль-
ним, не
кріпаком

1840
надру-
ковано
«Кобзар»

1847
потрапив
за ґрати,
заслання

1857
звістка
про волю

- 2 Поезія. Балада «Причінна». Уривок. Пейзаж у художніх творах. Художні засоби.

Реве та **стогне** Дніпр широкий,
Сердитий вітер **завива́**,
Додолу верби **гне** високі,
Горами хвилю **підійма́**.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де **вигляда́в**,
Неначе човен в синім морі,
То **вирина́в**, то **потопа́в**.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю **перекликали́сь**,
Та ясен раз у раз **скрипі́в**.

Поети добирають слова не лише за змістом, а й за звучанням. Наче пишуть звуками. Це називають **звукóписом**.

- ♥ • Що ти відчуваєш? Що уявляєш?
- ✋ • Прочитай тільки дієслова. Поясни їхнє значення. Як дієслова допомагають створити настрій у читача / читачки?
- Прочитай вірш спочатку повільно, чітко, а потім швидше. Чи вдало підібрані слова за звучанням? Чому?
  - Які слова допомагають уявити Дніпро живою істотою? Чому?
  - Із чим автор порівнює місяць? Чому?

- 3 Запиши вірш реченнями за зразком. Порівняй уривок поезії і свій текст.

Зразок. Дніпро реве і стогне. Вітер завива, гне верби, підійма хвилю.

- 4 Знайди й прослухай кілька варіантів пісні «Реве та стогне Дніпр широкий». Порівняй вірш і пісні.

Завдання на вибір.

1. Намалюй ілюстрацію і підпиши все, що зображено, рядками вірша.	2. Вивчи уривок поезії напам'ять.	3. Напиши текст-опис / вірш про річку, озеро, море.

Дієслово як самостійна частина мови

Дієслово — самостійна частина мови, яка означає дію чи стан предмета й відповідає на питання *що робити? що зробити?*

- 1 Розділи дієслова на групи: фізичні дії, процес мислення, почуття, спілкування, сприймання чогось органами чуття.

писати	нюхати	іти	говорити
думати	червоніти	любити	сумувати

- Утвори й запиши словосполучення дієслів з іменниками.

- 2 Утвори пари дієслів-антонімів і запиши їх у таблицю. Яке дієслово залишилося без пари? Чому? Склади з ним речення.

Темніє, біліє, нявчить, мовчить, кричить, гірчить, солодить, духмяніє, смердить, чорніє, пече, світліє, холодить.

бачу	чую	нюхаю	смакую	доторкаюся

- 3 Визнач, до якої частини мови належать слова.

Біг, бігти, стрибок, стрибати, спів, співати.

- Прочитай висловлювання учнів. З ким ти погодишся? Чому?

Слова **біг** і **спів** — дієслова, тому що позначають дію.

Слова **біг** і **спів** — іменники, тому що відповідають на питання *що?*

- Як розрізнити дієслово й іменник, який називає дію?

- 4 Допиши до слів споріднені дієслова. Познач корінь.

Молотьба́, боротьба́, смак, вибір, сміх, червоний, синій.

Зразок. Стрибок — стрибати, червоний — червоніти, ...

У реченні дієслово найчастіше буває присудком.

Редагую. Заміни виділені слова дієсловами. Підкресли головні члени речення.

На перерва **сміх** Соломійка і Марічка. Назар і Тарас **червоний** від сорому. На дерева **зелений** листя. У небо **білий** місяць.

- 5 Порівняй, як діти описали ранок за допомогою іменників і дієслів.

Ранок. Сонце. Небо.
Радість. Обрій. Чай. Пиріг.
Сніданок. Турбота.

Прокидається. Сходить. Світлішає.
Сяє. Видніється. Кипить. Смакує.
Завершується. Зіграє.

- Напиши про ранок, поєднуючи за змістом іменники й дієслова на вибір. Познач головні члени речення.

- 6 Випиши з улюбленої книжки 4 речення. Обведи дієслова.

Неозначена форма дієслова

- 1 Підпиши малюнки дієсловами з довідки. Яке дієслово ти не вибрав / не вибрала? Чому?

Довідка. Буде малювати, малює, малювала, малювати.

Є дієслова, які не вказують ні на час, ні на кількість виконавців дії, ні на особу. Це **неозначена форма дієслова**. Вона не змінюється, тому її називають **незмінною**. Дієслова в неозначеній формі мають суфікси **-ти-**, **-ть-**.

Неозначена форма дієслова	
що робити?	що зробити?
Дарувати, пригостять	Подарувати, пригостить

Неозначена форма — це початкова форма дієслова.

2 Запиши дієслова в початковій формі.

Приніс, частували, заздритиме, сумує, попросимо.

Зразок. Принести, ...

-ти-

- Визнач основу дієслів у неозначеній формі. Для цього спочатку познач суфікс **-ти-**, решта частини слова — основа.

Говори правильно

Привесті.

Привезті.

Навесті.

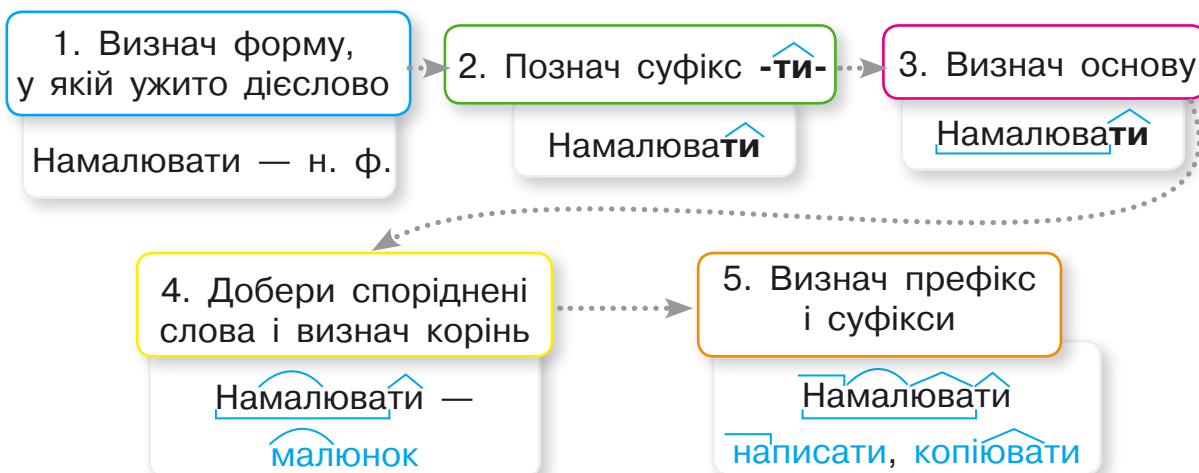

Перед суфіксами **-ти-**, **-ть-** у дієсловах неозначеної форми можуть бути суфікси **-і-**, **-и-**, **-а-**, **-я-**, **-ува-**, **-юва-**, **-ка-**, **-ну-**.

3 Розбери дієслова за будовою.

Біліти, говорити, читати, розмовляти, писати, малювати.

Як розібрати дієслово в неозначеній формі за будовою

4 Випиши з улюбленої книжки 10 дієслів за абеткою, ставлячи їх у початкову форму. Розбери ці слова за будовою.

5

Тема і головна думка. Місце і час подій. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

ОДИНИЦЯ З ОБМАНОМ

(Уривок, скорочено)

Частина 1

зачин

- Чи бували у твоєму житті випадки, коли ти щось просив / просила, а тобі відмовили? Що ти відчував / відчувала?

Одного разу тихому, непомітному й скромному Ярикові наснилося, що Ігор Дмитру́ха у своїй печері скарбів із багатством, яке називалося «кау-гуммі», або жувальна гумка, жувачка чи жуйка. Ігор Дмитруха **приносив** її у школу. Ті, кого він **частував**, щасливо поблискуючи очима, плямкали на уроках. А інші заздро позирали на щасливчиків або гордо вдавали, що це для них — тьху! — і заздрили по́тай, у глибині душі. Ярик **заздрив** по́тай. Як хотілося Ярикові попробувати жувачки! Яка вона хоч на смак?! Коли він усе-таки наважився якось і попросив, Ігор здивовано глянув на нього й пхékнув:

— Що?! І тобі?! Обійдеться!..

Ярика наче ошпа́рило. Більше він не просив.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому жуйка була настільки цінною? Дізнайся про життя дітей сорок років тому. Знайди слова, які описують почуття Ярика. Чи може зараз трапитися така ситуація? Чому? Як ти гадаєш, що буде далі?

головна
частина

Зав'язка. Ярик дізнається, що його рідна тітка Любочка їде до Німеччини. Ярик домовляється з нею, що вона привезе жувальну гумку.

Розвиток дії. Ярик **уявляв** собі, як це буде здорово, коли він **прийде** в клас, плямкаючи на всю губу жвачкою, і всі пороззявляють роти від подиву, від заздрості й бажання. І Ігор Дмитруха попросить: «Дай!» А Ярик подивиться на нього зневажливо й пхékне: «Обійдеться!» І Льоні Мо́нькіну, і Валері Галу́шкинському, які з ним не ділилися, коли Ігор їм давав. Хай поковтають слину, як він ковтав! І вже зараз Ярик дивився на них переможно

і зверхньо. **Бігайте-бігайте!**.. Смійтеся-смійтеся!.. Ви й не знаєте, нещасні, які муки на вас чекають!..

Нарешті тьотя Любочка **приїхала** з Німеччини.

— Ну?! — запитав Ярик.

— Що? — невинно **закліпала** очима тьотя Любочка.

— Як — що? Гумка! — Ярик завмер від недоброго передчуття.

— Ой! Ти знаєш... Ти не ображайся, пташечко, ти не сердься. Я **купила**, купила, слово честі... Але... забула... в електричці...

- Про що ти дізнався / дізналася? Чи змінилися почуття хлопчика? Знайди слова, які описують почуття. Як ти гадаєш, що буде далі?

Ярикові зробилося так гірко, наче йому всередину накидали полину. І від тої гіркоти сльози самі собою закапали з очей. Він так чекав! Так виглядав! У-у-у!..

— Дивись, що я тобі привезла... — зашепотіла тітонька Любочка.

У пакеті був конус, обклеєний лискучим кольоровим папером і порожній усередині — наче клоунський ковпак.

— Як же його жувати? Хіба я його вгризу? — здивовано звів брови Ярик.

— Гризти його не можна. Він картонний. Це — «цукертюте» — торба для цукерок. Такі «цукертюте» в Німеччині **дарують** дітям у перший день, як вони йдуть до школи. Тобі не подобається?

— Подобається, — зітхнув Ярик. — Тільки що я з ним робитиму?

— Як — що?.. Ах, я ж забула покласти цукерки. Я ж купила, — заметушилася тьотя Любочка. — Чотири кілограми... Різних...

І тьотя Любочка, нервово розриваючи кулькі, **почала** насипати цукерки в «цукертюте».

— Понесеш у школу. Друзів **почастуєш**. Це ж цікаво. Диви, як гарно.

За Всеволодом Нестайком

Текст для мене

Текст для тексту

Текст для світу

Чи нагадує тобі ця історія випадок із твого життя?

Чи читав / читала ти щось про проблему, описану в оповіданні?

Як в інших країнах святкують початок навчального року?

6 Випиши з тексту виділені дієслова в початковій формі. Познач **-ти-**.

Пишу для себе.

1. Чи буває, що я комусь заздрю?

2. Що робити, коли мені відмовили?

Дієслова, які позначають незавершену та завершену дії

Дієслова можуть позначати незавершену та завершену дії.

1 Порівняй пари дієслів. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

Малювати

Намалювати

що робити?
що зробити?

Будувати

Побудувати

- Склади словосполучення з кожним дієсловом. Поясни, чим відрізняються їхні значення. Назви, на які питання вони відповідають.

2 Спочатку запиши дієслова, які позначають незавершену дію, а потім — завершену. Познач префікси.

-ти-

Везти — привезти, сипати — насипати, лити — налити, нести — принести, писати — написати, читати — прочитати.

- Познач суфікс **-ти-**. Розбери дієслова однієї пари за будовою.

3 До поданих дієслів добери дієслова, що позначають завершену дію.

Вчити, бігти, йти, мити, чистити, готувати, пекти, смажити.

- 4 Тема й головна думка. Місце і час подій. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

ОДИНИЦЯ З ОБМАНОМ

(Уривок, скорочено)

Частина 2

Повість

головна
частина

Розвиток дії. Здоровенницьке «цукертюте», повне з верхом (мабуть, ціле відро цукерок влізло), справді мало непоганий вигляд — святковий і надзвичайний, наче казковий ріг достатку.

«А що? Може, і нічого, — подумав Ярик. — Усіх **почастую**, а Ігорю Дмитрусі — дзуськи! “Обійдеться!” **Жуй** свою жувачку!..»

Ярик **поклав** три цукерки «Білочка» на самісінький спід, а вже потім насипав у «цукертюте» решту цукерок. Вирішив — спершу почастує всіх, а собі **залишить** «Білочки».

У школі першим він **зустрів** Валеру Галущинського. Валера роззявив рота й кумедно вітріщився:

— О! Фо це таке?!

А за хвилину Ярика вже обступили з усіх боків:

— О! Що це? Що це?

— Ой! Яке гарне! А цукерок скільки! Ой-йой-ой! Ой! Що це? Ой!

— Та не штовхайтесь! Дайте глянути!

— Посунься, дай і я подивлюсь! А кому це? Кому це ти приніс?

Червоніючи й збиваючись від хвилювання, Ярик хрипким голосом промовив:

— Це... вам... усім... Пригощайтесь!.. Будь ласка!..

— Ура-а! — **закричали** Спасокукоцький і Кукуєвіцький.

— Ой, спасибі! Ой, молодець!

— Оце здорово!

— Спасибі... спасибі... спасибі... — завирувало, заверещало, загаласувало навколо Ярика.

— А що це? Звідки? Де ти взяв?

— З Німеччини... Тітка привезла... Називається «цукертюте»... — він затнувся, — ну коротше, спеціально для школярів... Беріть! Частуйтеся! Будь ласка!..

Зацікавлені галасом, у клас уже забігали учні з інших класів. І Ярик усіх частував, припрошуючи:

— Беріть!.. Будь ласка!.. Нате!.. Нате!.. **Беріть!..**

Кульмінація. І раптом Ярик **побачив** Ігоря Дмитруху. Ігор **стояв** осторонь, насупивши брови, і напружено дивився у вікно. І, несподівано для самого себе, Ярик ступив до нього крок і сказав:

— А ти? Бери! Чого ти? Бери!

Ігор рвучко обернувся й розгублено **кліпнув** очима. Потім **почервонів** і криво усміхнувся:

— А... ну... давай... Спа... сибі!..

Розв'язка. Ярик зазирнув у «цукертюте» і побачив, що воно порожнє. Зовсім. Не було навіть тих трьох «Білочок», які він поклав наспід для себе. І тоді Ярик **згадав**, що сам він так і не попробував жодної цукерки. Але йому й не хотілося. «А! Обійдеться!» — із веселою легкістю **подумав** він.

Навколо нього всі **шелестіли** обгортками цукерок, жували й сміялись. Ярик дивився на них, і серце його сповнювалося якогось невимовно солодкого щему. Він раптом відчув, як це здорово, як це гарно, як це радісно — давати радість іншим...

За Всеволодом Нестайком

• Що ти відчуваєш? Чому?

• Знайди в тексті 10 слів, значення яких ти хочеш уточнити. Знайди їх у словнику.

• Запиши 10 дієслів, які означають, що відчувають персонажі. Визнач, яку дію — завершену чи незавершену — вони позначають.

До та після. Подумай, що могло бути до подій, описаних у тексті? А що буде після описаних подій? Чому?

Переказую творчо.

1. Уяви, що головною героїнею історії є дівчинка. Перекажи текст від її імені. Чи зміниться текст?

2. Уяви, що історію розпо- відає сам Ярик. Розкажи її від імені хлопчика.

Пишу для себе. Як би я вчинив / вчинила на місці Ярика?

Завдання на вибір.

1. Запиши виділені дієслова в початковій формі за абеткою. Познач, яку дію вони позначають: завершену чи незавершену.

2. Випиши по 5 дієслів, які позначають незавершену та завершену дії.

Змінювання дієслів за часами

Дієслова змінюються за часами. Є три часи дієслів: минулий, теперішній і майбутній.

1 Який із робітв одночасно виконує дію та говорить про неї? Поясни значення словосполучення **момент мовлення**.

Минулий час (до моменту мовлення)	Теперішній час (у момент мовлення)	Майбутній час (після моменту мовлення)
Я складав речі.	Я складаю речі.	Я складатиму речі.

- 2 Визнач, дієслова якого часу добирають діти. Склади свій список із 10 дієслів минулого, теперішнього або майбутнього часу.

Я називаю дії, які відбувалися **до** моменту мовлення.

Я називаю дії, які відбуваються постійно чи **в** момент мовлення.

Я називаю дії, які відбуватимуться **після** моменту мовлення.

- 3 Роботи допомагають по господарству. Перший уже завершив роботу, другий виконує її зараз, а третій почне працювати через годину. Постав дієслова в різні часові форми й допиши відповідні іменники.

Минулий час що робив? що зробив?	Теперішній час що робить?	Майбутній час що робитиме? що зробить?
Прав хустку, ...	Пере одяг, ...	Пратиме білизну, ...

Прати, прасувати, прибирати, помити, підмести, чистити.

- 4 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Проектувальник роботів — одна з найпопулярніших професій у майбутньому. Уже зараз роботи виконують різну роботу, допомагають людині й на виробництві, і вдома.

Учені створили робота, який збиратиме розкидані речі в кімнаті. Він розуміє голосові команди й знаходить предмети, які клали не на місце й забули про це.

Спочатку робот вивчить простір дому. А потім самостійно відстежуватиме, що лежить не на місці. Він поверне олівці в підставку на столі, повісить куртку в шафу, покладе книгу на полицю. Робот повідомить про закінчення прибирання. Він буде знати, де яка річ лежить.

Цікаво, чи зможуть люди, маючи такого робота вдома, самостійно прибирати речі?

- Спиши перший абзац. У другому реченні підкресли однорідні члени.

- Випиши з тексту в таблицю приклади дієслів.

Минулий час		Теперішній час	Майбутній час	
Незавершена дія	Завершена дія		Незавершена дія	Завершена дія

- Чому в теперішньому часі не визначають завершену дію?

- 5 Знайди в різних джерелах інформацію про роботів-помічників по господарству. Спиши три речення. Обведи дієслова. Запиши 3 дієслова в початковій формі та в усіх часових формах за зразком.

н. ф.   мин. ч.   теп. ч.   майб. ч.

Зразок. Прибирати, прибирав, прибирає, прибере.

Змінювання дієслів теперішнього часу

- 1 Подумай, що не так. Запиши правильно.

Я читати. Ми читати! Ти читати? Ви читати? Вони читати.

- Чому дієслова потрібно змінювати? Як вони змінюються?

Дієслова теперішнього часу називають дію, яка відбувається **постійно** чи **в момент** мовлення. Вони змінюються за числами й особами.

число
особа

Дієслова теперішнього часу відповідають на питання

- 2 Розглянь таблицю відмінювання дієслів. Назви їхні закінчення.

Теперішній час			
Однина		Множина	
1 особа <i>Я</i>	пиш у , співа ю , бач у , кле ю	1 особа <i>Ми</i>	пиш емо , співа ємо , бач имо , кле їмо
2 особа <i>Ти</i>	пиш еш , співа єш , бач иш , кле їш	2 особа <i>Ви</i>	пиш ете , співа єте , бач ите , кле їте
3 особа <i>Він, вона, воно</i>	пиш е , співа є , бач ить , кле їть	3 особа <i>Вони</i>	пиш уть , співа ють , бач ать , кле ять

- Провідміній будь-яке дієслово на вибір. Познач закінчення.

Ти можеш визначити особу та число дієслова, якщо поставиш питання, добереш займенник і визначиш закінчення слова.

Як визначити особу й число дієслів

Добери займенник

Ти читаєш
2 особа, однина

Постав питання

Що робиш? Читаєш
2 особа, однина

Визнач закінчення

Чита**єш**
2 особа, однина

- 3 Визнач, яку проблему порушено в тексті. Придумай кінцівку.

Батьки подарували Ромчику мобільник. Почав він усе знімати й викладати в соцмережі.

Ось хлопці дівчат на перерві водою (обливати). Ось Антон свій наплічник (ховати) під учительським столом. Ось ми на спір (стрибати) на одній нозі по коридору. Ось Назар жуйку (жувати) і до парти її потім (ліпити). Ось я (співати) на уроці математики. Усе йшло в кадр: і як ти (хрумкати) печивом, і як ви (гризти) яблуко, і як вони (надувати) пакет для того, щоб потім грюкнути на уроці. А одного разу...

- До чого може призвести нестримне захоплення відеозйомкою?
- Скороти речення з другого абзацу, записуючи тільки підмет і присудок. Розкрий дужки. Визнач число й особу дієслів.

Зразок. Хлопці (**вони**, що роблять?) обливають (3 ос. мн.).

- 4 Прочитай. Поясни, чому ти вчишся визначати особу та число дієслів.

Навіщо я буду вчитися визначати особу й число дієслів?

Це важливо, щоб правильно писати дієслова. Дієслова в однакових формах (особа, число) мають однакові закінчення. Ти можеш запам'ятати закінчення і правильно писати в усіх дієсловах.

Якщо в 3 особі множини дієслова мають закінчення **-уть, -ють**, то в закінченнях інших форм пишемо літери **-е, -є**.

Якщо в 3 особі множини дієслова мають закінчення **-ать, -ять**, то в закінченнях інших форм пишемо літери **-и, -ї**.

3 особа множини **-уть, -ють**

Пиши **-е-, -є-**

**-еш, -єш; -емо, -ємо;
-ете, -єте**

3 особа множини **-ать, -ять**

Пиши **-и-, -ї-**

**-иш, -їш; -имо, -їмо;
-ите, -їте**

- 5 Спиши, уставляючи букви **е/є, и/ї**. Познач закінчення дієслів.

Хоч**уть** — хоч..ш, бач**ать** — бач..ш, леж**ать** — леж..те, розв'яз**уть** — розв'яз..те, стоя**ть** — сто..мо, мрію**ть** — мрі..мо, біж**ать** — біж..те, думаю**ть** — дума..ш, дяку**ють** — дяку..мо, прося**ть** — прос..ш.

- 6 Спиши, уставляючи букви **е/є** чи **и/ї**.

Уранці ти прокида..шся та йд..ш до школи. Там чита..ш вірші й оповідання, розв'язу..ш приклади та відповіда..ш на запитання. На перерві стриба..ш на скакалці, п'..ш воду. Увечері допомага..ш накрити стіл для вечері.

- Познач закінчення дієслів.

Змінювання дієслів майбутнього часу

Дієслова майбутнього часу позначають дії, які відбуватимуться **після** моменту мовлення. Дієслова змінюються за особами й числами.

число
особа

Ти можеш записати дієслова майбутнього часу по-різному:

З допоміжним дієсловом бути	Без допоміжного дієслова бути
<i>Що буду робити? Буду читати.</i>	<i>Що робитиму? Читатиму. Що зроблю? Прочитаю.</i>

- 1 Запиши дієслова майбутнього часу в різних формах. Які з них позначають незавершену дію, а які — завершену?

Літати, читати, писати, мандрувати.

Зразок. Я буду літати, літатиму, прилечу.

Дієслова майбутнього часу відповідають на питання

Однина		
1 особа	2 особа	3 особа
Я <i>Що буду робити? Що робитиму? Що зроблю?</i>	Ти <i>Що будеш робити? Що робитимеш? Що зробиш?</i>	Він, вона, воно <i>Що буде робити? Що робитиме? Що зробить?</i>
Множина		
1 особа	2 особа	3 особа
Ми <i>Що будемо робити? Що робитимемо? Що зробимо?</i>	Ви <i>Що будете робити? Що робитимете? Що зробите?</i>	Вони <i>Що будуть робити? Що робитимуть? Що зроблять?</i>

- 2 Провідміній дієслово **читати** в майбутньому часі в різних формах. Використовуй таблиці на ф́орзаці підручника.

Особові закінчення дієслів майбутнього часу пишемо так само, як особові закінчення дієслів теперішнього часу.

- 3 Прочитай анотацію до книги. Подумай, чи хочеш ти її прочитати.
Анотація. Події науково-фантастичної повісті «Сáпієнси» сучасного українського письменника Володимира Áре-нева відбуваються в майбутньому.

Чому повість названо «Сáпієнси»? З латінської мови Homo sapiens — це людина розумна. Це ти, твої друзі, твої рідні, знайомі та незнайомці, — усі люди на планеті Земля.

Ти **будеш мандрувати / мандруватимеш** Києвом майбутнього. Учні київської школи Мишко Неборáк і Сашко Ненарóк потрапляють у Школу зореплáвства. Вони **будуть розгадувати / розгадуватимуть** таємниці зорельота «Стріляний горобець». На ньому колись літали іншопланетяни. Друзі **будуть вирішувати / вирішувати-муть** проблеми, **будуть жартувати / жартуватимуть**, **будуть розв'язувати / розв'язуватимуть** задачі. При-год **буде вистачати / вистачатиме** на всіх. Прочитай цікаву, сповнену несподіванок книгу.

- Спиши останній абзац тексту, обираючи одне дієслово з виділе-них дієслів. Визнач час, число, особу дієслів. Познач закінчення.

- 4 Спиши, уставляючи букви **е/є, и/ї**. Познач закінчення дієслів.

Хотітимуть — хотітим..ш, побачать — побач..ш, лежатимуть — лежатим..те, прибіжать — прибіж..мо, подумають — подума..ш, подякують — подяку..те, попросять — попрос..ш, наклеять — накле..мо.

-уть, -ють **е/є**
-ать, -ять **и/ї**

- 5 Випиши із завдання 3 п'ять іменників-неістот, чотири прикметники в однині, три дієслова майбутнього часу.

Правопис закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу

- 1 Спиши, розкриваючи дужки за зразком.
Ти — обговориш, (упадуть, скасують, побачать, пробіжать).
Ми — придумаємо, (викличуть, уявлять, посидять).
  - Познач закінчення дієслів.

- 2 Випиши дієслова, уставивши букви **е/є, и/ї**.
Увімкн..ш реактивний наплічник, вимкн..ш екран фр́оди-ка, завантаж..мо програму, спрое́кту..те повуча, полет..ш додому, побач..те марсіянські орхіде́ї.
  - Поясни незрозумілі слова. Чому їх складно пояснити? Прочитай уривок повісті й дізнайся, що вони означають.

- 3 Тема й головна думка. Заголовок. Проблема. Характеристика персонажів. Переказуємо.

Прочитай епіграф — влучний вислів перед твором. Епіграфом автор намагається нам натякнути на головну думку твору, його ідеї чи настрої. Досліди епіграф. Подумай, про що хотів сказати автор.

САПІЄНСИ (Уривок)

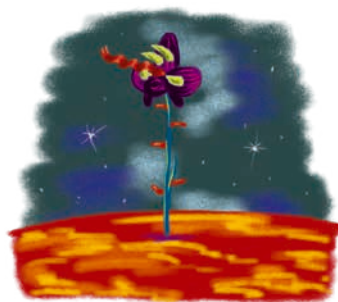
Науково-фантастична повість

Розділ перший. Питання життя і смерті

Це небезпечна справа, Фр́одо,— ступати за власний поріг.

Більбо Тóрбин

Ще ніколи Мишкó Неборáк так не квапився після школи додому. Довелося навіть вибачитися й **скасувати** похід на виставку марсіянських хижих орхідей, про який вони позавчора домовилися з Алісою Шéлдон.

На щастя, Шелдон не образилася. Аліса була справжньою подругою: однією з тих небагатьох, кому Мишко **розповідав** майже все — і не боявся прохопитися зайвим слівцем.

«Майже», бо лишалася-таки одна тема, яку він не міг обговорювати ані з Алісою, ані з кимось іншим: справжня робота його батьків. А сьогоднішнє скасування походу на виставку безпосередньо стосувалося саме цієї теми. Замість того щоб милуватися хижими орхідеями, Мишко **мусив** якнайшвидше зупинити клятого повуча — створіння, спроектованого якраз для того, аби ніхто не міг стати між ним і його метою.

Неборак **вдягнув** наплічник і побіг на дах школи, а по дорозі вкотре спробував **викликати** батька по фродіку. Мишкова модель була не з надсучасних, але **підтримувала** всі основні функції: багатоканальний мобільний зв'язок, активізація до трьох віртуальних екранів водночас, доступ до Всесвітньої Грибниці, трансляція звуку та відео...

От тільки зараз Мишкові потрібно було одне: додзвонитися до батька. А той, звісно ж, **не відповідав**.

Зі стартового майданчика на даху він устиг побачити, як вистрибують із вікна учительської стрімкі чорно-помаранчеві силуети, схожі на суміш павука та оси. У кожного було вісім еластичних ніг і надміцний корпус із камерами.

Повучі приземлилися на подвір'ї, на мить завмерли, а потім порскнули хто куди. Кожен біг згідно

з координатами, які надав їм директор. Кожен ніс свою сувору звістку відповідним адресатам.

Узагалі-то Попередження-Від-Учителів **виписували** в школі нечасто. Але ж і на великій перерві народ зазвичай розважався чимось простішим, ніж глобальна руйнація тропічної оранжереї.

Мишко Неборак зітхнув, роззирнувся, чи хто, бува, не бачить, **увімкнув** двигун — і стрибнув із даху.

Реактивний наплічник після недавнього падіння чмихав і підозріло гуркотів, але часу чекати на шкільний бус у Мишка не було. Він мусив за будь-яку ціну випередити свого повуча.

Чесно кажучи, Мишко не знав, що потім робитиме. Повучі завжди потрапляли туди, куди їх послали, — і завершували справу до кінця.

Та хіба в нього лишався вибір? Якщо повуч **знайде** батька, той щонайменше залишиться без роботи — або й узагалі загине!

Володимир Аренєв

- Склади список незрозумілих слів. Обговори їх із друзями й напиши пояснення, використовуючи текст уривка й інші джерела.
- Перекажи уривок за лінією часу.

Редагую. Запиши дієслова в майбутньому часі.

Мишко не спішити додому. Він одягнути на плечі повільний наплічник і чекати шкільне автобус. Повучі ніколи не потрапляти туди, куди їх посилати.

.....

- 4 Випиши з тексту виділені дієслова, ставлячи у форму майбутнього часу 2 особи однини.

Змінювання дієслів минулого часу

Дієслова минулого часу називають дію, що відбулася **до моменту** мовлення. Вони змінюються за числами, в однині — за родами. Мають суфікси **-в**, **-л**.

число
рід

Минулий час				
	Однина			Множина
	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
Незавершена дія	Що робив ^в ?	Що робила ^а ?	Що робило ^о ?	Що робили ^и ?
Завершена дія	Що зробив ^в ?	Що зробила ^а ?	Що зробило ^о ?	Що зробили ^и ?

- 1 Запиши три дієслова на вибір у формі минулого часу, змінюючи за числами й родами. Познач суфікси **-в**, **-л**.

він

Розв'язувати, з'єднувати,
під'їхати, з'їсти, об'єднати

воно

вона

вони

Зразок. Він розв'язува^в, вона розв'язува^а, воно розв'язува^о, вони розв'язува^и.

- 2 Спиши, розкриваючи дужки. Познач основу дієслів. Для цього спочатку познач суфікс **-в**, **-л**. Решта частини слова без цих суфіксів — основа дієслова.

Ніс (посиніти). Щока (почервоніти). Обличчя (побіліти).
Очі (позеленіти). Щічки (порожевіти).

Зразок. Ніс посині^в.

- Чому частини нашого тіла змінюють колір?

- 3 Утвори дієслова минулого часу чоловічого і жіночого родів однини з префіксом **при-**. Розбери дієслова за будовою.

Нести, везти, бігти, берегти, плисти, летіти, пекти.

Зразок. Нести — прині^с, принес^л, ...

- 4 Тема та головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

- Чи були у твоєму житті ситуації, коли тобі не хотілося виконувати домашнє завдання? Що ти робив / робила?

РЯТУВАЛЬНИК

зачин

- Хто такі рятувальники? Про що йтиметься в оповіданні?

Тимко так не хотів робити уроки з математики. Але ж куди подінешся? Що б таке зробити, аби не виконувати уроків? Хворим прикидатися — негарно, Тимко не любив обманювати.

головна частина

Зав'язка. «А, може, стати рятувальником? — подумав Тимко. — А що — врятував когось — тобі одразу медаль. Або й цілий орден, по телеку показують, на вулицях упізнають. Може, навіть безкоштовне морозиво видаватимуть за шкідливість. Та й у школі вчитися — суцільне задоволення. Приходиш, наприклад, на математику з незробленою домашкою, а тобі навіть не страшно, учителька ж не наважиться поставити двійку героєві й орденоносцеві».

Отже, треба негайно стати рятувальником. Ура! Класно придумано! «Кого б це врятувати», — далі думав Тимко. Глянув туди-сюди — так одразу нікого й не врятуєш.

- Чому Тимко вирішив стати рятувальником? Що буде далі?

Розвиток дії. Тимко зайшов до вітальні. У кріслі-гойдалці сидів дідусь і, затулившись газетою, дивився телевізор. У нього була звичка дивитися телевізор і читати газету одночасно.

— Діду, — Тимко підійшов ближче, — у тебе все-все в порядку?

— У порядку, — кинув дід.

— Ти впевнений? — перепитав Тимко.

— Не заважай, у мене купа справ. Ти зробив уроки?

«Урятуєш його, аякже! — розсердився Тимко. — Сидить тут, як ріпка в землі. Ще й про уроки нагадує».

Хлопчик пішов на кухню. Мама готувала вечерю.

— Ма, у тебе тут газ не травить, ніде не пропускає?

— Боже! — злякалася мама й почала принохуватися. — А що, хіба пахне?

— Та ні.

— То чого лякаєш?! — обурилася мама. — Мене аж на кольки взяло. Ану, іди краще уроки роби! Видумує тут всякі дурниці!

Нема у світі справедливості. Виявляється, треба добряче пошукати ще, кого й від чого можна врятувати. Ох, нелегкий хліб у рятувальників. Недарма їм медалі видають. І тут Тимків погляд зупинився на вікні. На подвір'ї, на горіхові, сиділа їхня Маруська й, дивлячись униз, жалібно нявчала.

— Оце воно! — зрадів Тимко. — Зараз Маруську врятую.

- **Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?**

Він вибіг надвір, підставив під горіх відро, став на нього й поліз на дерево. Маруська чомусь не хотіла рятуватися. Вона почала дертися ще вище.

— Киць-киць! — покликав Тимко, але киця втікала від нього все вище.

Кульмінація. Тимко наздогнав її аж на вершечку. Гілка була така тонка, що обох — і його, і Маруську — могла не витримати. Кицька, мабуть зрозумівши це, спритно перестрибнула на сусідню гілку, з неї — на нижню, потім — ще нижче — і, перелетівши з найнижчої на відро, спокійнісінько пішла до хати. А Тимко так не міг. Він боявся навіть поворухнутися, бо гілка під ним хиталася туди-сюди.

Розв'язка. Він просидів на горісі до вечора. Вже й тато повернувся з роботи, мама поставила на стіл вечерю, а Тимка немає.

Батько вийшов надвір і погукав. У сусідів позичили високу драбину. Тимко міцно обійняв батька за шию й відпустив аж у хаті.

- Ти чого туди заліз? — спитав тато.
- Ма... Маруську хотів урятувати, — схлипнув Тимко.
- Молодець. А тепер іди вечеряти, мама чекає.
- Ні, я піду робити математику, — відповів хлопчик.
- Уже пізно, — посміхнулася мама й погладдила сина, — завтра зробиш. А вчительці я все поясню: вона ж не знає, що ти в нас рятувальник.

Сашко Дерманський

- Чому Тимко прагнув бути рятувальником? Чому ніхто не хотів бути врятованим? Чому хлопчик вирішив виконати домашнє завдання?

- 5 Випиши з тексту по 7 дієслів у кожний стовпчик таблиці. Визнач число, особу чи рід дієслів.

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час

Дієслова на -ся, -сь

- 1 Порівняй малюнки й дієслова. Запиши дієслово, яке означає дію, спрямовану на себе. Познач **-ся**.

Умиває

Умивається

- 2 Порівняй пари дієслів. Спиши дієслова на **-ся** за зразком.

Хвалити — хвалитися, умивати — умиватися, одягати — одягатися, узувати — узуватися, розчесати — розчесатися, учити — учитися.

Зразок. Хвалитися, ...

- Розбери слова за будовою.

Суфікси неозначеної форми дієслова **-ти-**, **-ть-** не є частиною основи слова. Суфікси **-ся**, **-сь** є частиною основи слова.

- 3 Прочитай і спиши. Порівняй вимову і написання дієслів. Познач **-ся**. Склади три речення з дієсловами на вибір.

Усміхаєшся, усміхаються, смієшся, сміються,
граєшся, граються, дивуєшся, дивуються.

[с':а] -шся
[ц':а] -ться

- 4 Допиши іменники у відповідному відмінку. Визнач час дієслів.

Записую (чим?) ... — записуюся (куди?) ... .

Зустріла (кого?) ... — зустрілася (з ким?) ... .

Лікував (кого?) ... — лікувався (чим?) ... .

Дивуватимеш (кого?) ... — дивуватимешся (із чого?) ... .

Гратиму (у що?) ... — гратимуся (чим?) ... .

- 5 Тема і головна думка. Заголовок. Проблема. Рима і ритм. Театралізуємо.

Вірш

НЕ ХВАЛИСЯ, ЯК ГАРБУЗ

Похваливсь гарбуз м'ячу:

— Як захочу — полечу!

І захекав, наче міх,

Та піднятися не зміг.

— Я літати ще навчусь,

А от зараз — покочусь! —

Весь надувся він і — трісь! —

На шматочки розлетівсь.

Намотай собі на вус:

Не хвалися, як гарбуз!

Ігор Січовик

- Прочитай вірш по-різному: пошепки й голосно, швидко і повільно, тоненьким голосочком і басом, з інтонацією різних казкових героїв. Як змінюється сприйняття вірша? Чому?

Дискусія.

Чи варто розповідати всім про свої успіхи?

- Випиши дієслова. Визнач час. Познач **-сь**, **-ся**.

- 6 Склади список із 14 дієслів на **-ся** за абеткою.

Правопис дієслів із НЕ

Не з дієсловами пиши окремо.

- 1 Запиши дієслова із часткою **не**, дописуючи іменники.

їм
п'ю
гризу
зберігаю
запасаю
ховаю

бігаємо
стрибаємо
бачимо
пролізеш
забереш
зрозумієш

Зразок. Не їм пенали, не п'ю компот, ...

- 2 Прочитай. Порівняй правила свого класу і правила з тексту.

На уроці вчителька довго розповідала про те, як мають поводити себе хлопці та дівчата. Виявилося, що мені багато чого не можна! Наприклад, битися, мов на шаблях, на лінійках з Олегом і Костиком! Плюватися з трубочки пожованим папірцем! Не можна бігати коридорами й із розгону ковзатися на слизькій підлозі! Сидіти на підвіконні. Їсти на уроці бутерброд. І малювати в зошиті з математики цифри в спідничках і бантиках.

Дізнавшись про це, я засумувала, адже дуже кортіло мати відзнаку за поведінку, якої не мала ще ні разу. Але я старалася.

За Ірен Роздобудько

- Склади за текстом список дієслів, які називають те, що не можна робити. Чому?

Зразок. Не битися, ...

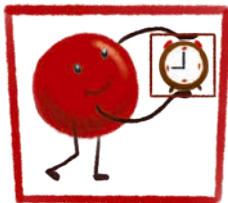
- 3 Спиши, розкриваючи дужки. Поясни значення фразеологізмів.

Пальця в рот (не)клади; кури (не)клюють; вухом (не)вести; калачем (не)заманиш; (не)вірити своїм очам.

- 4 Розглянь плакат із правилами поведінки на онлайн-уроці. Запиши правила. Запиши правила без **не**. Наприклад, «Приходь вчасно».

Не запізнюйся на урок

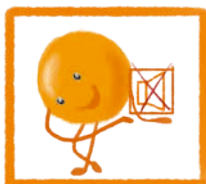
ПРАВИЛА ОНЛАЙН- УРОКУ

Не ходи по кімнаті

Не заходь на урок
без відео

Не вмикай звук без доз-
волу вчителя / вчительки

Не пиши в чаті
образливі слова

Розвиток мовлення. Пояснюю явище природи

- Дізнайся про одне з явищ живої чи неживої природи, яке тебе цікавить. Напиши, спираючись на наукові факти, чому воно відбувається.

Чому
йде дощ?

Чому я бачу
блискавку?

Чому їжак згор-
тається в клубок?

Напиши заголовок
як запитання

Зачин. Опиши явище,
яке ти пояснюватимеш.
Який воно має вигляд?

Головна частина. Послідовно
поясни, коли, як і чому
це відбувається.

Уживай дієслова. Використовуй
наукові поняття. Пиши слова
якщо, коли, тому що.

Кінцівка. Напиши висновок.
Намагайся узгодити його
з першим реченням.

Додай малюнок або схему,
які б проілюстрували те,
що ти пояснюєш

Що я знаю / умію?

- 1 Запиши дієслова в таблицю. Визнач час, число, особу чи рід дієслів. Розбери за будовою три дієслова на вибір.

Незавершена дія	Завершена дія

Люблю, напишу, перевірю, читатиму, сказав, випросила, зробиш, купуватимеш, говорять, скажемо, намалювати.

- 2 Запиши текст, розкриваючи дужки. Використай дієслова в минулому, теперішньому та майбутньому часах.

(Починатися) урок. Учитель цікаво (розповідати) нову інформацію. Я (сидіти) і (слухати) уважно. Ми й не (помітити), як (лунати) дзвінок.

Прислівник як самостійна частина мови

Прислівник — самостійна частина мови. Називає ознаку дії або пояснює, як, де, коли відбувається дія, куди вона спрямована, і відповідає на питання *як? де? куди? коли?*

У реченні прислівники переважно є другорядними членами.

- 1 Розглянь малюнок. Розкажи, яку «роботу» виконують дрони. Порівняй речення. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

- Запиши слова, якими відрізняються речення. Це прислівники. Як змінюється зміст речення, якщо вживають прислівники?
- Випиши словосполучення дієслова і прислівника за зразком.

Зразок. Слідкую^х ^{Як?} уважно, шукаю^х ^{Коли?} щодня, ...

- 2 Порівняй речення. Які слова змінилися? До яких частин мови вони належать? Чи змінився прислівник? Чому?

Дрон літає високо. Дрони літають високо.

Прислівники не змінюються, тому не мають закінчення. Частини основи прислівників, які схожі на закінчення, є суфіксами.

високо^о
зверху^у

- 3 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Дрон — безпілótний літальний апарат. Безпілótний, тому що на його борту немає пілота. Дронами керують безпосередньо із землі в режимі реального часу або до зльоту завантажують потрібну програму. **Дрони літають**

високо і низько, швидко і повільно. Вони переміщуються вгору, вниз, праворуч, ліворуч від об'єктів.

Людина часто використовує дрони для виконання різних завдань. **Щодня вдень, увечері, уночі вони ретельно слідкують за станом води, ґрунту, повітря.** Щогодини доставляють необхідні товари у важкодоступні місця. Щотіжня старанно допомагають відшукати людей, які загубилися в лісах, горах чи посеред океану. Легко сфотографують згори найкрасивіші краєвиди.

- Випиши прислівники з тексту в таблицю. Доповни її своїми прикладами. Познач суфікси в прислівниках.

Як?	Де?	Коли?	Куди?

- Уяви, що в мові не існує прислівників. Про що б ти не зміг / не змогла б дізнатися?

- 4 Спиши виділені речення. Підкресли однорідні прислівники. Накресли схему однорідних членів речення. Познач суфікси.

Розрізнення прикметників і прислівників

- 1 Про кого чи про що говориться у словосполученнях? До якої частини мови належать виділені слова?

охайний учень
старанна учениця

пише **охайно**
пише **старанно**

Який? Яка?

Як?

- **Діаграма Венна.** Порівняй прикметники й прислівники.

- 2 Запиши до прикметників спільнокореневі прислівники. Познач у прислівниках суфікс.

Прикметник (який?) -ий	Прислівник (як?) -о
Голосн ^{ий} , тих ^{ий} , висок ^{ий} , низьк ^{ий} , швидк ^{ий} , повільн ^{ий} , дзвінк ^{ий} , лунк ^{ий}	Голосн ^о , ...

- Які з прислівників є антонімами? синонімами?

- 3 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ЗЛОЧИН ЖОРИ ГОРОБЕЙКА Частина 1

Оповідання

- Чи знаєш ти, що таке злочин? Кого називають злочинцями? Як ти гадаєш, про який злочин йтиметься в оповіданні?

зачин

Зав'язка. Вітя Деркач приніс незвичайну новину: Жора Горобейко бавиться ляльками! Якби це сказав не Вітя Деркач, ніхто б не повірив. Але ж Вітя ніколи в житті не брехав. Про це всі знали.

Розвиток дії. А діло було так. Учора Вітя пішов до Жори спитати, що задано з арифметики (Вітя два дні хворів). Підходить вже майже до самого Жориного будинку і **раптом чує** за парканом Жорин голос. Але не в Жориному, а в сусідньому дворі. Вітя вже хотів **голосно гукнути**, покликати Жору, та передумав: вирішив **спочатку подивитися**, що він там робить. Зазирнув у шпáрку між дошками і... чесне слово, краще б він не заглядав! Те, що побачив Вітя, було неймовірним.

Жора сидів на землі, **охайно тримав** у руках кирпату ляльку з витрішкуватими очима й одягав на неї білий фартух. «Зараз, Маню, готуватимеш обід. От-от прийдуть гості, а ще нічого немає. Ай-яй-яй, який скандал!»

Вітя на власні вуха чув, як Жора промовив ці слова. І у відповідь... залунав писклявий дівчачий сміх. Крім Жори, Вітя нікого не бачив — заважали високі кущі. Тому він точно не знає, скільки там було дівчисьок, одна чи багато. Але були, це факт!

Жора Горобейко, воротар футбольної команди третього «Б» класу, грався з дівчиськами в лялькі! Вітя не хотів вірити своїм очам. Та, на жаль, очі його не зраджували. Вітя хвилин десять стояв біля паркана і дивився. А потім... Ви ж розумієте, що Вітя не став відривати Жору від цього «захоплюючого» заняття. Він плюнув і **швидко пішов**. Яка може бути арифметика, раз такі справи!

Хлопці **похмуро мовчали**. Оце так новина! Адже навіть дівчатка з їхнього класу вже давно не граються в лялькі.

За Всеволодом Нестайком

- Що ти відчуваєш? Чому?
- Постав запитання до тексту за схемою. Знайди відповіді в тексті.

Хто?

Що?

Де?

Коли?

Який?

Як?

- 4 Добери до прислівників фразеологізми. Поясни, як вони виникли.

Прислівники	Фразеологізми
Несподівано, неприємно, здивовано, правдиво	Як сніг на голову, не вірити своїм очам, як грім серед ясного неба, аж молоко кисне, аж всередині все обертається, очі не зраджували

- Як ці прислівники та фразеологізми пов'язані з оповіданням?
- Склади 2 речення за змістом тексту, уживаючи в першому прислівник, а в другому — фразеологізм із таким самим значенням.

- 5 Випиши виділені в завданні 3 словосполучення. Постав питання від дієслова до прислівника. Розбери прислівники за будовою.

- 6 Спиши, замінюючи прикметники в дужках прислівниками.

У небі (яскравий) сяяло сонце. Було (сонячний) і (теплий).
На подвір'я вибігли діти. Вони (радісний) зустрічали весну.

Уживання прислівників у мовленні

- 1 Допиши до прислівників дієслова.

Швидко, весело, далеко,
Мокро, сумно і нелёгко,
Гірко, високо, солóно,
Чемно, сухо і невтомно,
Жартівливо, неквапливо,
Мóвчки, пóдумки, щасливо.

Як?

Зразок. Їхати (як?) швидко, співає (як?) весело, ...

- Напиши «вірш навпаки». Почни так: *Повільно, сумно, близько, ...*

Редагую.

Надворі було голосно і тепло, виразно
і сонячно, брудно і чисто.

2

Тема й головна думка. Конфлікт. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ЗЛОЧИН ЖОРИ ГОРОБЕЙКА

Частина 2

Оповідання

І тут хлопці згадали, що Жора взагалі останнім часом поведився якось дивно. Після школи поспішав додому, **часто пропущав** тренування, а одного разу навіть не прийшов на матч... Тепер зрозуміло! Поспішав гратися з дівчиськими в ляльки.

Проміняв футбол на ляльок. І хто б міг подумати! Ну, коли б це був, скажімо, якийсь мамин синок, тухтій — тоді зрозуміло. А то ж справжній, нормальний хлопець. Кращий воротар в усій школі!..

— Якщо дізнається хтось із третього «А», ми пропа-ли! — сказав Митя Шульга, на прізвисько Вареник.

— Це точно! — погодилися хлопці. — Якщо дізнається третій «А», буде скандал. По всій школі **зразу піде** плітка, що хлопці з третього «Б» граються ляльками й що їм не у футбол грати, а соску смоктати.

Третій «А» **вічно змагався** з третім «Б». Він не міг погодитися з тим, що в третьому «Б» краща успішність, краща дисципліна, а найголовніше, краща футбольна команда, і від заздрості завжди розпускав про третій «Б» різні погані чутки.

І, звичайно, якщо хлопці дізнаються про випадок із Жорою, добра не чекай.

— По-моєму, це із Жориного боку просто злочин, — із запалом сказав Вареник. — Зрештою, коли йому вже так закортіло погратися із цими дурними ляльками, замкнувся б собі десь у темній кімнаті, щоб ніхто не бачив, і грався б хоч і цілий день. А то — у дворі та ще й із дівчиськими. Раз Вітька побачив, значить, міг побачити

й Льонька Косий із третього «А». Він якраз на Митрофанівській живе... Пропоную оголосити Жорці бойкот!

- Про що ти дізнався / дізналася? Що таке «бойкот»? Чому хлопці так болісно відреагували на гру з ляльками? Яку проблему порушено в оповіданні? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Ну й що? Що це дасть? — **спокійно заперечив** Вовка Вовченко, капітан команди й найавторитетніша людина в класі. — Бойкот — дурниця! Треба зробити так, щоб він просто кинув гратися в ці... ляльки.

— А як? — спитав Вареник. — Сказати йому — не грайся? А він скаже: пішли геть, я ніколи й не грався, це Вітька все вигадав. Спробуй доведи!

— Дуже просто. Треба його спіймати на гарячому. Підстерегти й застукати. І висміяти так, щоб він на все життя забув це діло!

— Правильно! І сьогодні ж!.. — **голосно загукали** хлопці. Розмова відбулася на великій перерві в шкільному дворі.

Після уроків мало відбутися дуже відповідальне тренування футбольної команди. Через тиждень — фінальна зустріч із третім «А».

Коли пролунав останній дзвоник, Жора підійшов до Вовки Вовченка:

— Тренування буде?

— На жаль, ні. Відкладається з технічних причин, — і Вовка, примружившись, **багатозначно глянув** на Жору.

Але Жора не звернув на його погляд жодної уваги. І навіть не спитав, що це за такі «технічні причини». Попрощався й швидко побіг додому.

— До ляльок побіг! Ну, зажди, будуть тобі ляльки! — прошипів йому вслід Вареник.

За Всеволодом Нестайком

Чому?

- Чому хлопцям було важливо, щоб Жора не грався в ляльки?
- Чому хлопці назвали дії Жори злочином і вирішили оголосити бойкот (припинення стосунків із ким-небудь як покарання)?
- Чому хлопці скасували тренування перед важливою грою?

- Випиши виділені словосполучення. Постав питання від дієслова до прислівника. Познач суфікси прислівників.

543

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

- 3 Спиши, доповнюючи речення прислівниками. Познач однорідні члени речення.

Митя Шульга говорив (як?) ... і ... . Вовка Вовченко висловився (як?) ... і ... . Жора Горобейко відповів (як?) ... і ... .

Довідка. Схвильовано, голосно, тихо, спокійно, напружено, дружно, мирно, лагідно, увічливо, стримано, мудро, розумно.

Уживання прислівників у мовленні

- 1 Склади за малюнком 5 речень, уживаючи прислівники. Обведи прислівники. Познач у прислівниках суфікси *-і*, *-а*, *-у*.

Зразок. Угорі летить орел. Ззаду видно гори.

Завдання на вибір.

1. Розбери 3 прислівники за будовою.
2. Склади історію про фотополування.

- 2 Напиши план своїх дій на день, на тиждень, на рік, уживаючи прислівники, які відповідають на запитання **коли?** Обведи прислівники.

Коли?	уранці	узимку	учора
	удень	навесні	сьогодні
	увечері	улітку	завтра
	уночі	восени	післязавтра

Зразок. Сьогодні вранці я прокидаюсь і чищу зуби.

Узимку я кататимуся на лижах.

- 3 Тема й головна думка. Проблема. Конфлікт. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ЗЛОЧИН ЖОРИ ГОРОБЕЙКА Частина 3

Оповідання

...Стояв місяць травень. Сонце світило майже по-літньому, сліпучо й жарко.

Обережно крадучись уздовж парканів і перебігаючи від дерева до дерева, хлопці проходили вулицею. І весь час **підозріло озиралися**: чи не стежить за ними хто. Але на вулиці було тихо і порожньо.

Нарешті Вітя Деркач зупинився і таємничим голосом промовив:

— Тут!

Хлопці скупчилися навколо нього. Відштовхуючи лобами один одного, вони припали до шпаріни між дошками. Почувся збуджений шепіт: «Посунься», «Не заважай!», «Не штовхайся, а то як дам!»

Хлопці замовкли й причаїлися. Спочатку вони нічого не бачили й не чули. Тільки шелест листя та миготіння перед очима осяяних сонячними зайчиками гілок бузку. Але ось десь **ліворуч**, за кущами, **почувся** голос дівчинки. Потім голос Жори.

Штовхаючись і наступаючи один одному на ноги, вони рушили вздовж паркана. Паркан круто **завертав**

праворуч і впирався в глуху стіну якогось сараю. Між сараєм та парканом світилася велика щілина — навіть руку просунути можна.

— Сюди! Тільки тихше! — **тихо шепнув** Вовка Вовченко, що йшов попереду всіх.

І тут хлопці побачили Жору. Вони заціпеніли й навіть перестали дихати.

Жодних сумнівів не було: Жора грався. Він стояв навколішках перед маленьким іграшковим столиком, за яким сиділи синій плюшевий ведмедик, целулоїдне негренья й знайома вже Віті Деркачу блакитноока лялька Маша. Жора насипав у маленькі жерстяні тарілочки пісок і говорив:

— Зараз ми швиденько поснідаємо й вирушимо в кругосвітню подорож. Пароплав «Санта Марія» стоїть під парами. Здається, вже був другий гудок? Правда, Таню?

— Авжеж, авжеж, треба поспішати, а то запізнимось.

Хлопці чули тільки пискливий тоненький голосок. Самої дівчинки вони не бачили, вона була десь за сараєм.

— Буде тобі зараз подорож! Кругосвітня!.. «Санта Марія!» — процідив крізь зуби Вовка. — Хлопці, пішли!

Хлопці тільки й чекали його наказу. Вони **швидко перелізли** через паркан, скочили в сад, і за якусь мить Вовка Вовченко вже стояв, схрестивши руки на грудях і примруживши очі, перед Жорою.

— Дивіться всі! Дивіться всі! Відомий воротар грається в ляльки. Заслужений майстер спорту по ляльках середньої ваги. От не знав!..

Усе презирство, на яке тільки був здатний Вовка, він вклав у ці образливі слова. Завмерши від подиву й несподіванки, Жора все ще стояв на колінах. О, це була разюча картина! Вовка Вовченко у величній і гордій позі, а перед ним на колінах, з іграшковою каструлькою в руках, Жора Горобейко!..

Кульмінація. — Так хоч покажи, на кого ти нас проміняв, — Вовка обернувся, шукаючи очима дівчинку, голос якої **щойно чули** хлопці. — Познайом нас з...

І раптом Вовка осікся. Слова застрягли у нього в горлі. Він закліпав очима й завмер із відкритим ротом. Біля сараю під кущем квітучого бузку стояло невеличке ліжко. На ньому лежала бліда худенька дівчинка років дев'яти. Вона була дивно нерухома, немов закам'яніла. Здавалося, її закували в якийсь сліпучо-білий панцир. Було видно лише її тонкі худі руки, що лежали поверх простирадла, і маленьку біляву голівку, ледь повернуту в бік хлопців. Великі темні очі дівчинки **дивилися злякано й розгублено**.

У саду **стало** так **тихо**, що чути було, як десь за кущами **зклопотано й невдоволено гуде** джміль.

Спадання дії. Жора підвівся із землі, обтрусив пісок із колін і, випрямившись, хрипкуватим зривистим голосом промовив:

— Що ж, знайомтесь. Це Таня. Моя сусідка. Тільки... підійдіть, хлопці. Вона... не встає. Вона... у гіпсі лежить. Другий рік уже. У неї хвороба хребта. Тепер їй всього місяць лежати лишилось. Потім вона встане і все буде нормально. А поки що... їй, звичайно, **нудно лежати** весь час, ну і... — Жора почервонів, — я її розважаю.

Розв'язка. Хлопці мовчали. Ви знаєте, є такий вираз — «хотілося провалитись крізь землю». Дуже влучний вираз! Можливо, вперше в житті хлопці відчули, що він означає.

Їм хотілося саме провалитись крізь землю від ніяковості й пекучого сорому. Та ба! Провалитися вони не могли. І сховатися було нікуди. І хлопці підійшли до білого ліжка, що стояло під кущем квітучого бузку, познайомилися з Танею і по черзі потиснули її маленьку худу руку.

А Вовка Вовченко, капітан футбольної команди й най-авторитетніша людина в класі, сказав, ні на кого не дивлячись:

— Узагалі, ми... **випадково** сюди **потрапили**. Ми тебе шукали, щоб сказати, що тренування сьогодні не буде... з технічних причин.

Всеволод Нестайко

• Що ти відчуваєш?

• Випиши виділені словосполучення. Постав питання від дієслова до прислівника. Познач суфікси прислівників. Чи можна за цими словосполученнями скласти план уривка оповідання?

• Чому хлопці сказали, що випадково потрапили у двір?

4

Напиши ланцюжок слів, який би передавав емоції хлопців із початку й до кінця історії.

Гордо, заздрісно, соромно, ніяково, гнівно, здивовано, радісно, гордовито, розгублено, обурливо.

Пишу для себе.

1. Чи є ігри тільки для дівчат і тільки для хлопців?

2. Чи можу я грати в ігри, які вважають хлоп'ячими / дівчачими?

5

Спиши, замінюючи прислівники **повільно** і **швидко** синонімами.

Повільно повзе равлик. Повільно чалапає дідусь. Повільно падає додолу сніг. Повільно плине час. Швидко гайнула миша від кота. Швидко йде бабуса. Швидко мчить автомобіль. Швидко промайнув час.

Довідка. Неквапливо, спокійно, мляво, поволеньки, тихо, повагом, помалу, поволі, скоро, шпарко, жваво, стрімко, стрімголов.

Правопис прислівників

- 1 Поясни, як розрізнити прислівники й сполучення іменників із прийменниками.

Наприклад, спустилися (звідки?) **згорі**. Прислівник **згорі** вказує на переміщення з якого-небудь місця, розташованого вгорі; з висоти вниз, вказує на напрямок ↓.
Прислівник пиши разом — **згорі**.

Спустилися (із чого?) з гори. Іменник **гора** з прийменником називають конкретне місце, яке можна уточнити. Наприклад, спустилися **з високої гори** .
Іменник із прийменником пиши окремо: **з гори**.

- 2 Спиши, розкриваючи дужки. Обведи прислівники. Між прийменником й іменником допиши прикметник.

(З)ранку було похмуро. (З) ... ранку до обіду я писав вправу. (У)день я гуляв із собакою. (У) ... день я гуляв із собакою. Я побіг східцями (на)гору. Я виліз (на) ... гору.

- 3 Запиши словосполучення в таблицю.

Словосполучення дієслів із прислівниками	Словосполучення дієслів з іменниками із прийменниками
Повернув (куди?) убік, ...	Штовхнув (у що?) у бік, ...

Вивчити (на)пам'ять, скаржитися (на)пам'ять, знайти (в)середині, відшукати (в)середині коробки, стемніло (на)дворі, залишити (на)дворі будинку, пливти (на)зустріч човну.

- 4 Спиши речення, підкресли однорідні прислівники. Поясни правопис розділових знаків.

Попереду, позаду, збоку, **угорі** й **унизу** лунали голоси. І **зранку**, і вдень, і ввечері на подвір'ї **навесні** грала музика. Оля розповідала вірш **напам'ять весело** і радісно. Він говорить прямо, а робить криво.

- Розбери виділені прислівники за будовою.

Завдання на вибір.

1. Допиши до дієслів по три прислівники. Склади два речення з прислівниками на вибір.
Розповідає (як?) .... Літає (де?) ...
Працює (коли?) ... Їде (куди?) ...

2. Пошир речення прислівниками. Установи зв'язок між словами в першому реченні.
Роман розв'язав задачу.
Аліса розповіла історію. Діти сміялися.

Довідка. Тіхо, гóлосно, ціка́во, вéсело, правильно, вира́зно, радісно, увечері, удень, сьогодні, напам'ять, угорі, вліво.

Що я знаю / умію?

- 1 Запиши 5 словосполучень дієслів і прислівників. Познач у словосполученнях головне слово. Постав питання до залежного слова.

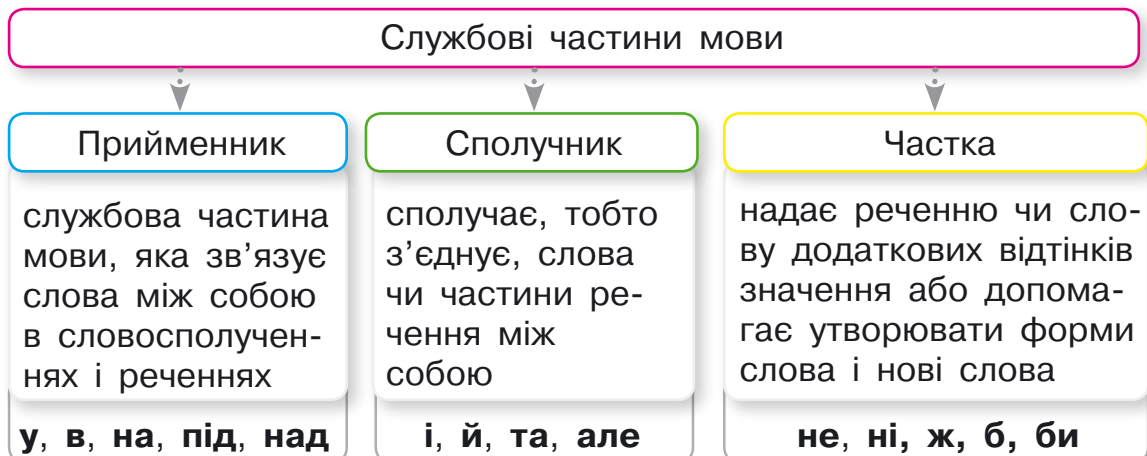
мовчки розбірливо виразно часто сором'язливо
вголос **ЧИТАЮ** **ПИШУ** **ГОВОРЮ**
тихо голосно пошепки охайно
повільно зрідка швидко щиро

- 2 Запиши 5 пар споріднених прикметників і прислівників.

Зразок. Радісний — радісно, ...

Службові частини мови

- 1 Назви частини мови, які належать до службових.

- 2 Запиши речення, поєднуючи слова сполучником **і**. Уживай прийменники й частку **не**.

Олівець, ручка. Шкарпетки, капці. Картонний, пластиковий. Складати, будувати. Будувати, вежа.

Зразок. Не клади олівець і ручку в коробку.

- Яку пару слів ти не можеш поєднати сполучником? Чому?

- 3 Склади історію, як діти будували вежу з коробок.

Прийменники

у
з
в
на
над
під
від
для
біля
крізь
поруч
через
посеред

Сполучники

і
а
але
та
й
тому що

- Побудуй «словникову вежу» із прийменників і сполучників.
- У коробках лежать різні предмети. Які саме, ти здогадаєшся за написами на них. Склади речення з однорідними членами про те, що лежить у кожній коробці. Уживай сполучники й прийменники.

Підказка. У червону коробку ми поклали... На стіні висять і портрет, і пейзаж, і натюрморт.

- 4 Запиши речення, спочатку вживаючи перший сполучник із дужок, а потім другий. Поясни, як від зміни сполучника змінюється зміст речення. Правильно став розділові знаки.

Ми побудували вежу (**і, тому що**) запросили друзів гратися. Вежа була високою (**і, але**) кіт видерся на неї.

- 5 Прочитай початок тексту. Напиши текст-розповідь за поданим початком. Обведи сполучники, підкресли прийменники.

Улянка й Андрійко будували велику вежу з картонних коробок. Вони дістали з першої коробки човен і корабель, трамвай і автобус, легкову і вантажну машини. Поставили коробку на підлогу і...

- 6 Напиши, що ти любиш і не любиш робити. Поеднуй слова сполучником і.

Писати твори, малювати картини, грати в комп'ютерні ігри, конструювати робота, мити посуд, прибирати, витирати пил, розв'язувати задачу, учити вірші напам'ять. Зразок. Я люблю писати твори і малювати картини.

Вигук

Вигук — це особлива незмінна частина мови.

- 1 Розглянь малюнок. Що відбувається? Склади історію, уживаючи вигуки.

- 2 Пригадай, що означають вигуки. Запиши їх у таблицю.

Почуття	Воле- виявлення	Етикетні формули	Звуконасліду- вальні слова
Ой, ...	Агов, ...	Дякую, ...	Няв-няв, ...

- У яких ситуаціях ти можеш уживати вигуки в мовленні?

- 3 Розшифруй і запиши діалог у парі. Порівняй свій діалог і діалог партнера / партнерки.

— Привіт! Гей! Ой-ой.
— Здрастуй! Гайда! Ого!

- Чи можна спілкуватися тільки вигуками?
- Які емо́дзі ти можеш використати, щоб «зашифрувати» вигуки в листуванні онлайн? Склади список вигуків та намалюй емо́дзі.

Вигуки на письмі відокремлюють комами чи знаком оклику.

Привіт, друже!

Ого! Який величезний кавун.

- 4 Спиши, розставляючи розділові знаки.

Добрий ранок Олено Тарасівно. Привіт Улянко. Романе добрий день. Ого Який яскравий колір. Ой-ой знову помилка. Гей виправляй помилку.

- 5 Розкажи, які почуття може передавати вигук «Ах!».

Захоплення	Співчуття	Обурення
Ах, яка краса!	Ах, дуже шкода.	Ах, жахливий звук.

- Поміркуй, які почуття може передавати вигук «Ой!». Склади три речення, у яких цей вигук матиме різні значення.

- 6 Склади 5 речень із вигуками на вибір із завдання 1 на с. 103.

Що я знаю / умію?

- 1 Прочитай. Добери заголовок і спиши текст. Обведи сполучники, підкресли прийменники.

Нічого кращого у світі немає за стиглий кавун і татусеві історії про Всесвіт. Щовечора тато розказує нам із Соломкою нову цікаву історію. Тиждень тому він розказував про те, як усе складається із частинок, як пляж із

піщинок. **З** маленьких частинок складаються яблуко, мама, тато, Соломка, наш пес Жуйка, найвища гора в Україні — Говёрла, і навіть наша вчителька Зоя Іванівна. З таких самих частинок складаються зорі в небі! Усе, що ми бачимо, складається з таких піщинок. А ще ці піщинки називають загадково — матерія.

За Кирилом Безкоровайним

- Склади два речення за змістом тексту, уживаючи вигуки.

Зразок. Ах! Я і Говерла складаємося з матерії?

Розвиток мовлення. Текст-розповідь з елементами опису

- Розглянь малюнок. Уяви, що білі ведмеді побачили золоту рибку, яка виконує бажання. Що відбуватиметься?

Склади історію «Про білих ведмедів і золоту рибку».

1. Зачин

Напиши про місце і час подій, про те, чому ведмеді опинилися біля ополонки.

Використай вигуки:
Привіт! Гей! Гайда!

2. Головна частина

Розкажи, як ведмеді побачили рибку і здивувалися.

Використай вигуки:
Тссс-тссс. Ох! Ах! Ого! Хлюп-хлюп.

Опиши, який вигляд мала рибка.

Використай слова: **золотиста, блискуча, осяйна, випромінює світло.**

Напиши послідовно, про що просив кожний ведмідь і що відповідала йому рибка.

Використай вигуки:
Дякую! Будь ласка. До побачення.

3. Кінцівка

Подумай, чим закінчиться історія.

Використай вигуки:
До побачення. Ух!

Словосполучення і речення

Речення — це одне слово або декілька слів, пов'язаних за змістом і граматично. Речення виражає завершену думку. Слова в реченні пов'язані граматично: за допомогою закінчень, прийменників, сполучників.

- 1 Запиши одне слово, одне словосполучення й одне речення до кожного з малюнків. Порівняй їх.

- 2 Випиши словосполучення. Якщо потрібно, використовуй таблицю. Малюю олівцем, на носі, песик і м'ячик, буду їсти, біленьке цуценя, великі очі, відбиваю м'яч, щеня і миска, на собаці, песик малює, зарубати на носі.

Не є словосполученнями				
Головні члени речення	Іменник із прийменником	Слова, з'єднані сполучниками	Складені форми дієслова	Фразеологізми
Песик злякався.	У мисці	Щеня і м'яч	Буду гратися	Повісити носа

- 3 Розкажи про види речень за схемою на ф́орзаці.
- Склади три речення: розповідне, питальне, спонукальне про песика, використовуючи слова і словосполучення із завдання 2.

- 4 Спиши. Визнач головні та другорядні члени речення.

На столі лежав **бутерброд**. Дмитрик з'їв **бутерброд**.
У небі сяє **сонце**. У вікні я бачу **сонце**.

- Заміни виділені іменники особовими займенниками (він, воно, його). Порівняй речення і зроби висновок.

- Визнач відмінок виділених іменників.

Діаграма Венна. Порівняй собаку і вовка. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

- Напиши текст, порівнюючи вовка і собаку. Використай схему на с. 8.

- .....
- 5** Прочитай анотацію. Чи хочеш ти прочитати книгу Іана Вайброу про Малого Вовчика? Чому?

Анотація. Британський **письменник** Іан Вайброу **написав** серію книг у формі листів про Малого Вовчика. «Капосна книжка Малого Вовчика» **про капості** — недобрі, підступні, шкідливі вчинки. Про те, як **головний герой** Малий Вовчик вчиться розуміти, що капості не приносять добра. Герой пізнає світ, робить помилки — **і на письмі**, і в житті. Учиться їх **помічати й виправляти**. У повісті з гумором описано «Дев'ять Правил Поганця» і **справжні правила** пластунів — дитячої скаутської організації, яка існує в різних країнах світу.

- Прочитай виділені слова. Чи є вони словосполученнями? Чому?
- Випиши 7 словосполучень. Визнач у них головне і залежне слова.

- .....
- 6** Серія книг. Уривок повісті. Розповідь від першої особи. Тема й головна думка. Місце і час подій. Характеристика персонажів.

ТАБІР БІЛЯ ОЗЕРА

День 40

- Чи писав / писала ти коли-небудь листи? З якої нагоди?

Любі мої мамцю й татку!

Стільки всього маю вам розказати! Добре, що я люблю писати. Уявляєте, вожака пластунської зграї звати Акéла, так само як мого татка! Пластуні просто дивовижні!

Я вже писав вам, що можна отримати силу-силенну значків, якщо стати пластуном. Акела каже, що якби я залишився з ними, то міг би отримати значки Мандрівника,

Дослідника, Провідника, Читача й ще багато інших. Є навіть значок для Любителя Тварин. Я кажу: о, ура, я ж великий любитель тварин! Страшенно люблю, наприклад, кролячі крученіки. Та Акéла пояснив, що значок дають не тому, хто любить їсти тварин, а тому, хто їх захищає. Отак. А шкода.

Я вже вмію добре ставити намет, гратись у шпигунів, розповідати історії біля багаття. Сьогодні я розповів усім про дядька і про Школу Погáнців, про Дев'ять Ка́посних Правил і про те, як важливо для мене отримати Значок Злого Вовка й стати справжнім Погáнцем-Сіромáнцем.

Усі стали розпитувати мене, що ж то за Дев'ять Правил Поганця, та я зізнався, що знаю тільки вісім.

— Розкажуй,— кажуть,— які знаєш.

Тож я і розповів:

1. **Лютуй, шаленій, скаженій, навісній.**

2. Лайся на всі **заставки**.

3. Бреши відверто, бреши невтомно, бреши **нахабно і безсоромно**.

4. Усе, що живе, — хай в пащу пливе. Ти жалю не знай — хапай і ковтай!

5. Їж, давися, ні з ким не ділися!

6. Невтомно вдосконалюйся в **підлótі** та **паску́дстві**.

7. Будь люб'язним **мордоміром**.

8. Не **розпатякуй** свої блискучі ідеї.

- Де й коли відбуваються події, описані в листі? Що ти думаєш про «Дев'ять Капосних Правил»?

Данько сказав:

— Це дуже цікаво, бо правила пластунів цілком протилежні. Ось послухай:

1. Щодня ставай трішки кращим.

2. Піклуйся про інших.

3. Будь вдячним.

— Гар-гар! Ну й насмішив ти мене, Даньку! — не повірив я.

Тоді обізвався Акéла:

— Вовчику-братику! Хто навчив тебе отих жахливих правил, чи не той старий лиходій, що хотів зруйнувати наш табір?

— Так, — зізнався я, — то мій дядько Вовчіло-Хижачіло.

— Що ж, — мовив Акéла, — прикро тобі це казати, але я гадаю, що таким, як твій дядько, не слід учителювати. Таких слід саджати в клітку. Він — люта, жорстока й підступна тварина.

— Красно дякую, Акéло! — просявав я. — Дядько був би щасливий почути від вас такі чудові компліменти!

Ваш переповнений враженнями М.

*За Іаном Вáйброу
Переклад Ореста Стадника*

- Хто і кому пише листа? З якою метою?
- Хто створив правила, які описано в листі? Чому вони різні? За якими правилами жити краще? Чому?
- Знайди в тлумачних словниках значення виділених слів. Добери антоніми.

Значення слова	Антоніми
Лютувати — виявляти безжальну жорстокість, нещадність. Знущатися з кого-небудь.	Бути добрим, спокійним і радісним.

- Запиши «Дев'ять Правил Поваги», змінюючи «Дев'ять Правил Поганців».

Зразок. ~~1. Лютуй, шаленій, скаженій, навісній.~~ 1. Будь доброзичливим, спокійним, не ображай інших.

.....

- 7 Намалюй три значки: мандрівника, дослідника і читача. Напиши на них три речення: розповідне, питальне і спонукальне.

Пишу для себе.

Напиши листа до рідних, друзів, Малого Вовчика, інших персонажів літературних творів, мультфільмів чи фільмів, блогерів тощо.

Однорідні члени речення

Ти вже знаєш, що в реченні може бути кілька однорідних членів речення, які відповідають на одне й те саме питання, належать до одного й того самого слова, є одним і тим самим членом речення.

- 1 Розкажи про розділові знаки в реченнях з однорідними членами.

○ , ○	○ і ○	і ○ , і ○

- Склади три речення про тварин, використовуючи схеми.

- 2 Дай відповіді на запитання й запиши речення на вибір, уживаючи однорідні члени речення.

Хто живе в озері? Хто риє нори? Що росте в саду? Що росте в лісі? Що ти вмієш робити? Що роблять твої найкращі друзі? З ким ти дружиш?

З однорідними підметами	З однорідними присудками
У лісі живуть <u>вовк</u> , <u>лисиця</u> , <u>ведмідь</u> .	Лисиця <u>зупинилася</u> , <u>причаїлася</u> під кущем.

- Установи зв'язок між словами в першому й останньому реченнях.

Завдання на вибір.

- Обери слова й запиши речення на вибір, уживаючи однорідні члени.

1. Однорідні підмети: тато, мама, брат, сестра, друг, подруга.

2. Однорідні присудки: радіти, сміятися, веселитися, танцювати, співати.

3. Однорідні другорядні члени: подарунку, сонцю, щасливий, радісний, голосно, радісно.

Редагую.

Я люблю пити сік і свою подруга. Я бачу світло фар і гудіння автомобіль. Я чую сміх дітей і червоний м'яч. Я смакую соковитим апельсин і запахом м'ята.

Однорідні члени речення

Однорідні члени речення можуть мати залежні слова.

- 1 Спиши. Підкресли однорідні члени речення. Визнач залежні слова, які мають при собі однорідні члени речення.

На таці лежали горіхові ^x**вафлі**, медові ^x**пряники**.

Ми налили апельсиновий ^x**сік**, абрикосовий ^x**компот**.

Ми приготували **чай** із м'яти, **кисіль** із вишень.

Діти голосно розповідали історії і весело сміялися.

- Склади три речення з однорідними членами із залежними словами. Чи є залежні слова однорідними членами речення?

- 2 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ПЕППІ ХОДИТЬ ПО КРАМНИЦЯХ (Уривок, скорочено)

Повість

Одного весняного дня Тóммі й А́ніка прибігли до Пеппі.
— Що ми сьогодні робитимемо? — запитав Томмі.
— А що, якби ми пішли до міста? Походили б по крамницях? — відповіла Пеппі.

У містечку було чимало крамничок. **Жінки заходили з кошиками й купували каву, цукор, мило, масло. Діти купували лимонад і жувальну гумку.** Але в багатьох дітей не було грошей.

Опівдні на головній вулиці містечка з'явилися Томмі, Аніка і Пеппі.

— Так, мабуть, треба вже починати купівлю, — мовила Пеппі. — Найперше я хочу купити піаніно.

— Піаніно? — здивувався Томмі. — Ти ж не вмієш на ньому грати, Пеппі!

— Не знаю, я ще не пробувала, — відповіла Пеппі. — Не мала нагоди спробувати, бо не було піаніно. А я тобі скажу, Томмі: треба дуже довго вправлятися, щоб навчитись грати на піаніно без піаніно.

Крамниці з піаніно їм не трапилося, зате вони опинились біля парфумерії. У вітрині вони побачили велику банку мазі від ластовіння, а поряд — картку з написом: «ВАС ТУРБУЄ ЛАСТОВИННЯ?»

— Ти ба! — здивувалася Пеппі. — Що ж, на чемне запитання треба чемно й відповісти. Заходьмо!

Пеппі відчинила двері й зайшла всередину. За прилавком стояла літня жінка. Пеппі підступила до неї й твердо мовила:

— Ні!

— Що ти бажаєш? — спитала жінка.

— Ні! — ще раз мовила Пеппі.

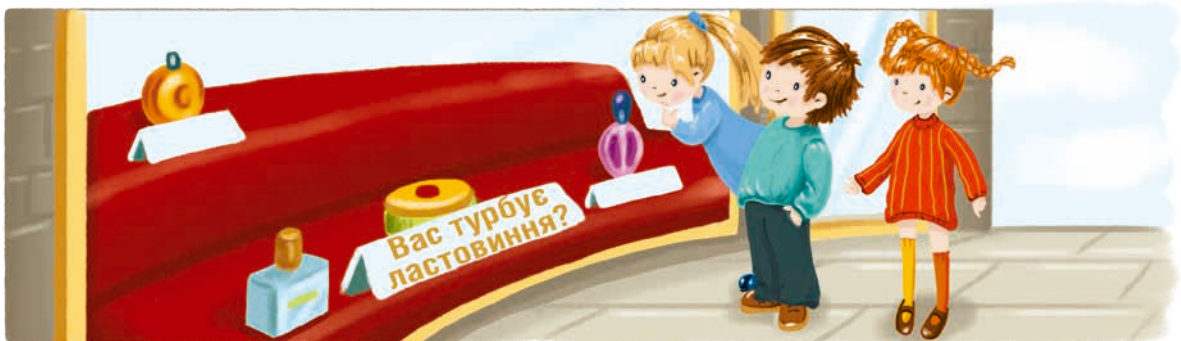
— Я не розумію, що ти маєш на думці, — сказала жінка.

— Ні, мене не турбує ластовиння.

Тепер жінка зрозуміла Пеппі, але глянула на неї й вигукнула:

— Дитино моя, та ти ж уся в ластовинні!

— Так, але воно мене не турбує. Воно подобається мені. До побачення! — Пеппі рушила до виходу, проте у дверях обернулася й вигукнула: — Але якщо у вас є така

мазь, від якої проступає ще більше ластовиння, то надішліть мені додому вісім банок!..

Пеппі зупинилася перед вітриною кондитерської. Там стояли дітлахи й зачаровано дивилися на ласощі, виставлені за шибою: великі банки із червоними, синіми й зеленими карамельками, довгі ряди шоколадних тістечок, цілі стоси жувальної гумки й паперові пакети із солодким лимонадом. Діти зітхали — у них не було грошей.

— Так, сюди нам треба навідатися, — мовила Пеппі. — Прошу, дайте мені вісімнадцять кілограмів карамельок.

Жінка витріщила на неї очі. Вона зроду не продавала ще нікому стільки карамельок.

— Може, вісімнадцять карамельок? — перепитала вона Пеппі.

— Дайте мені вісімнадцять кілограмів карамельок, — сказала Пеппі й поклала на прилавок свою монету.

Тоді жінка заходилася насипати цукерки у великі торбини. Найдобріші були червоні карамельки — якщо їх трохи обсмоктати, то вони мали дуже смачну серединку. Зелені були кислуваті, але непогані. Малиновий мармелад і солодцеві льодяники також були добрі.

— Мені ще треба сімдесят два пакети лимонаду й сотню шоколадних тістечок, і на сьогодні досить, — мовила Пеппі. — І, мабуть, потрібен буде візок, щоб усе це забрати.

Жінка сказала, що поряд є крамниця іграшок, де продають візки.

Тим часом перед кондитерською зібралось ще більше дітей. Вони дивилися крізь вікно, як Пеппі купувала цукерки, і мало не мліли з хвилювання й цікавості. Пеппі побігла до крамниці іграшок, купила візочок і навантажила на нього всі свої пакунки. Тоді озирнулася на дітей і гукнула:

— Хто з вас не любить цукерок, виходьте наперед! Але ніхто з дітей не вийшов.

— Дивно, — сказала Пеппі. — Ну, то виходьте, хто любить цукерки!

Усі діти — а їх було двадцять трое — виступили наперед.

І почався такий цукерковий бенкет, якого ще ніхто не бачив у цьому містечку. Діти напихали в рот цукерки: червоні, що мають смачну серединку, зелені — кислуваті, але непогані, малиновий мармелад і солодцеві льодяники. А заїдали їх шоколадними тістечками, бо шоколадні тістечка дуже смачні з малиновим мармеладом. З усіх боків надбігали ще діти, і Пеппі насипала їм повні пригорщі карамельок.

— А тепер ходімо далі, — мовила Пеппі й зайшла до крамниці іграшок. Усі діти рушили за нею. У крамниці було стільки цікавого, що в дітей аж очі розбіглися: іграшкові залізничі машини, які можна заводити, чудові ляльки в ошатних сукенках, іграшковий посуд, пістолети з пістонами, олов'яні солдатики, плюшеві собаки, слони, книжкові закладки й лялькові театри.

— Що бажаєте? — запитала їх жінка, що стояла за прилавком.

— Бажаємо всього потроху, — відповіла Пеппі, оглядаючи полиці. — Нам, скажімо, вкрай необхідний ляльковий театр. І пістолети з пістонами також не завадять. Але ви нам допоможете, правда?

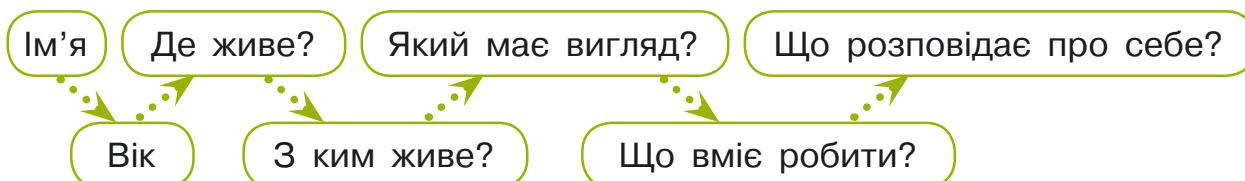
І Пеппі дістала з кишені цілу жменю золотих монет. Після цього кожне з дітей одержало право вибрати собі, що хоч. У крамниці майже не лишилося іграшок. На полицях лежало тільки трохи книжкових закладок та дерев'яних кубиків. Собі Пеппі нічого не купила. Наостанок Пеппі купила ще всім по глиняному свистку. Вийшовши з крамниці, діти щосили засвистіли в ті свистки.

На Головній вулиці зчинився гармідер. Потім діти розійшлися веселі й задоволені.

За Астрід Ліндгрен
Переклад Ольги Сенюк

- Що ти відчуваєш? Чому?
- Розкажи про Пеппі Довгопанчоку за схемою.

- **Дискусія.** Чи потрібно дарувати друзям подарунки?
- Склади список предметів, які були в магазинах, що відвідала Пеппі з друзями.

Магазин парфумерії	Кондитерська	Магазин іграшок

- Склади три речення з однорідними членами, використовуючи списки.

.....

3

- Випиши з уривка повісті виділені речення. Обведи однорідні члени речення із залежними словами.

Поняття про складне речення

Складне речення — це **речення**, яке складається з двох або більше **простих речень**. Прості речення в складних поєднано за змістом й інтонаційно.

- 1 Розглянь малюнок. Що відбувається? Порівняй речення. Скільки граматичних основ (підмет і присудок) у кожному реченні?

Соломійка
розфарбовує
тюленя.

Сергійко
малює
верблюда.

Сергійко малює верблюда, Соломійка розфарбовує тюленя.

Між частинами складного речення потрібно ставити кому.

- 2 Із простих речень утвори й запиши складні речення. Підкресли головні члени речення.

1. Олена малює груповий портрет. Роман пише міський пейзаж. 2. Хлопці створювали колаж про тварин. Дівчата придумували комікс про школу.

- 3 Спиши складні речення. Підкресли головні члени речення.

Я дивлюсь на картину. Світить сонце, у небі пропливає хмарка. У полі жовтіють груші, у саду червоніють яблука. Діти збирають яблука, груші, сливи.

- Чим відрізняється складне речення та просте з однорідними членами речення?
- Про яку картину йдеться в тексті: пейзаж, натюрморт, портрет?

Ти можеш поєднати частини складного речення сполучниками **і, а, але, тому що** та іншими. Перед сполучником **і**, як правило, потрібно ставити кому. Перед сполучниками **а, але, тому що** завжди потрібно ставити кому.

- 4 Допиши другу частину складного речення.

На клумбі розпускаються квіти, і ... . Над квітами кружляють метелики, а ... . Жабки кумкають, але ... . Птахи в'ють гнізда, тому що ... .

5 Факти й думки. Перевіряємо факти.

Марія Приймаченко — українська народна художниця. Вона малювала в жанрі «наївного мистецтва». Наївний — це простодушно-довірливий, безпосередній. Такими є її картини: добрими й щирими. Художниця писала: «Починалося все це так. Якось біля хати, над річкою, на завітчаному лузі пасла я гусей. На піску малювала всякі квіти, побачені мною. А потім помітила синюватий глей*. Набрала його в пелену і розмалювала нашу хату...». Сусіди приходили подивитися на дивину, зроблену дитячими руками, просили і їхні хати прикрасити.

* Глей — мул; пластична глина сизого, червоного й інших кольорів.

- Склади розповідь про картину Марії Приймаченко. Прочитай інформацію про неї. Напиши, що ти знаєш про картину і про що думаєш, роздивляючись її.

Захотів слоник бути моряком
Марія Приймаченко

- Дата: 1973
- Стиль: наївне мистецтво (примітивізм)
- Розміри: 61,2 x 85,5 см

Що я знаю / умію?

- 1 Установи зв'язок між словами в реченні.

На подвір'ї весело цвірінькали сіренькі горобці.

- 2 Склади чотири речення з однорідними членами за схемами.

○ і ○, ○ і ○

○, ○, ○, ○

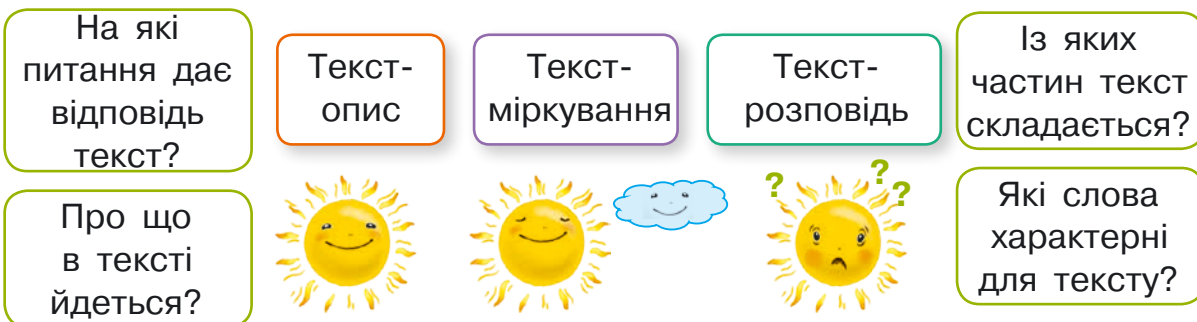
- 3 Утвори складне речення. Підкресли головні члени речення.

Довідка. Настала весна. Дзюрчать струмки. Розпустилися первоцвіти. Вони приваблюють комах.

Текст. Типи текстів. Текст-опис

1 *Діаграма Венна.* Порівняй речення і текст. Запиши ознаки тексту.

2 Розкажи про особливості різних типів тексту. Пригадай кроки, які допомагають створювати ці тексти.

Завдання на вибір. Напиши текст-опис, самостійно обравши тему. Використовуй схему.

	Предмет	Тварина	Людина
ЗАЧИН. Напиши, про кого або про що ти будеш писати.	Назви, кого або що ти будеш описувати.		
ГОЛОВНА ЧАСТИНА. Опиши, який вигляд має предмет / тварина / людина. Зосередься на суттєвих ознаках.	Опиши загальний вигляд. 1. Напиши, з яких частин складається предмет. 2. Опиши ознаки кожної частини. Зосередься на 5 відчуттях. 3. Напиши, що ти бачиш, що чуєш, якими є твої нюхові та смакові відчуття, що ти відчуваєш на дотик.	1. Напиши про будову тіла тварини. 2. Опиши ознаки кожної частини тіла. 3. Напиши, що ти бачиш, чуєш, відчуваєш на дотик.	Напиши про зовнішність і риси характеру людини.
КІНЦІВКА. Підсумуй опис.	Напиши одне-два речення про враження від описаного.		

Науковий і художній описи

- 1 Порівняй тексти-описи. Поясни, до яких стилів мовлення вони належать.

зачин

головна частина

кінцівка

МІЙ КОТИК

У моєму домі живе кошеня Муркотунчик.

Кошеня білесеньке, як вершківце морозиво. Коли світить сонечко, його шерсть виблискує, наче іній. У Муркотунчика зелені оченята, як коштовні смарагди. У мого котика рожевий ніс, схожий на сердечко. Чутливий. Щось смачне одразу відчує. А ще в нього гострі кігтики в лапках-подушечках й інколи гострий характер.

Кошеня непосидюче і грайливе. Тож після уроків я залюбки граюся з ним.

зачин

головна частина

кінцівка

КІТ ЛІСОВИЙ

Кіт лісовий — вид хижих ссавців із родини котових.

Лісовий кіт подібний до свійського, але більший за розміром. Тіло тварини масивне, на невисоких ногах. Довжина тіла 90 см. Забарвлення хутра однотонне, сіро-руде, з мармуровим малюнком у вигляді розмитих видовжених темних плям. Хвіст товстий, відносно короткий, з тупим чорним кінчиком. На хвості 4–5 темних кілець. Вуха широко поставлені. Очі блакитні або сірі.

Кіт лісовий — рідкісна тварина, занесена до Червоної книги України.

- Склади 5 запитань, які можна поставити до двох текстів. Наприклад: «Про кого йдеться в тексті-описі?».
- Склади по 3 запитання, які можна поставити тільки до одного з текстів. Наприклад: «Яка довжина тіла лісового кота?».
- Запиши відповіді на кілька запитань на вибір.

- Порівняй тексти-описи. Заповни таблицю.

Ознаки	Текст «Мій котик»	Текст «Кіт лісовий»
Мета створення		
Особливості опису		
Уживання слів		

Довідка. Об'єктивно описати характерні ознаки, навести факти; створити образ, викликати емоційну реакцію; детально описати: емоційно забарвлені слова, порівняння, пряме значення слів, переносне значення слів, числівники.

- Який із текстів є науковим описом, а який — художнім? Наведи приклади художніх і наукових описів із різних джерел.

Завдання на вибір.

1. Створи художній опис своєї тварини, яка живе у твоєму домі або про яку мрієш.

2. Напиши науковий опис тварини на вибір.

Текст-розповідь

- 1** Створи карту знань до теми «Текст-розповідь». Напиши все, що ти знаєш про цей тип тексту.

- 2** Тема й головна думка. Проблема. Передбачаємо за заголовком. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо. Проект.

МСЬЄ ЖАК ТА КВІТНЕВА РИБА (Уривок, скорочено)

Оповідання

- Чи була у твоєму житті ситуація, коли ти почувався / почувалася ніяково, соромився / соромилася свого вчинку?

зачин

Усі ми знаємо, що десь-колись перед кимось точно завили. Можливо, мимохіть чи випадково. Коли я забуваю бути до людей уважною, чемною і доброю, мені щоразу пригадується мсьє Жак.

Мсьє Жак приїхав зі школи в паризькому передмісті. Упродовж цілого березня він замість нашого вчителя мсьє Анатолія навчав нас французької мови.

Він не був поганий чи прикрий, але сталося так, що цілий клас узяв собі за звичку постійно кепкувати з мсьє. Його домашні завдання можна було відкладати тижнями, він дозволяв під час відповіді заглядати до підручника чи в зошит.

Він ніколи не сварив нас за спізнення й ніколи не починав уроку, допоки всі-всі не зберуться. Він же замість диктантів і обридливих вправ охоче розповідав нам цікаві французькі казки та вірші, учив пісеньок та ігор, що в них бавиться паризька малеча. І неодмінно на кожному уроці ставив комусь дванадцятку.

- Про кого чи про що ти дізнався / дізналася? Що може трапитися в школі з мсьє Жаком і учнями?

головна
частина

Зав'язка. Наприкінці березня мсьє Жак розповів нам про одну цікаву французьку традицію. Напередодні першого квітня всі готують квітневих риб — вирізаних із паперу, розмальованих власноруч і описаних добрими жартами. Рибу таку належить першого квітня непомітно почепити на спину тому, до кого почуваєш симпатію, кого поважаєш і маєш за друга. Виходить одночасно і жарт, і вияв прихильності. Значно краще, ніж почепити комусь на спину табличку «Штурхни мене» абощо.

Ідея нам дуже сподобалася. Бо ми вирішили приготувати квітневу рибу для кожного з учителів.

Розвиток дії. А наступного дня було перше квітня, день дотепів і бешкетів. Усім учителям на двері ми почепили красиво розмальованих картонних риб зі щирими вітаннями від 4-А класу, і вони, учителі, були втішені й зворушені. Останнім уроком у нас була французька.

Цілий урок мсьє Жак розповідав нам французькі дражнилки та різні смішні віршики й скоромовки, і навіть не

наполягав, щоб ми записали невідомі слова... Відтак поставив усім хороші оцінки, вислухав наше «оревуа-ар, мсьє-є Жа-ак», забрав свого рудого портфельчика й вийшов із класу. (Наступного дня він відлітав до Парижу.)

Ми й собі заходилися збирати речі.

— Та в тебе риба на спині! — крикнула Галка Ігореві.

— І в тебе! — відказав їй Мирослав.

— І в тебе, поглянь, і в тебе, — загомоніли всі.

Мсьє Жак прилаштував крихтих паперових риб до спинок стільців, а до кожної причепив двосторонній скотч. Зовсім крихтний шматок, щоб не попсувати нашого одягу. Коли ми всідалися на початку уроку, риби поприклеювалися нам до спин. Кожному він записав щось хороше, щось таке, що можна було сказати тільки про цю людину. Мабуть, він малював і вирізав їх до пізньої ночі. «Ти дуже гарна й розумна, та головне — уважна, чуйна і добра, Катрін, — написав він на моїй рибі, — залишайся такою завжди».

І тут я помітила, що ми не приготували квітневої риби лише для мсьє Жака...

- Що відбулося? Чому? Які емоції відчули діти, коли згадали, що не привітали мсьє Жака? Подумай, що буде далі.

Наступного дня всі принесли з дому гарно розмальованих картонних риб. Усі раптом пригадали, як цікаво було слухати оповіді мсьє Жака, як багато він нас навчив. Про це й писали на рибах. А ще — про те, що кепкували з нього й просимо за це вибачення. А ще — що будемо сумувати за ним і дуже хочемо, щоб колись він прилетів ще. Але мсьє Жак уже був у Парижі.

- Що будуть робити діти? Чому?

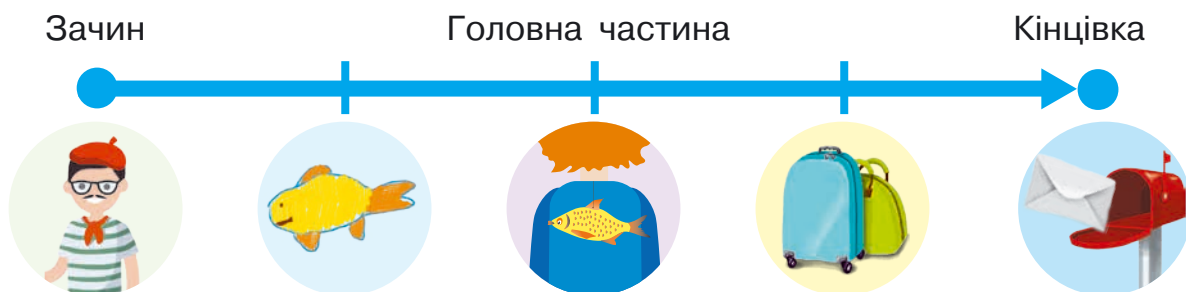
кінцівка

У мсьє Анатоля ми взяли адресу школи у Франції, де працював мсьє Жак. Моя мама купила великого конверта, і ми наліпили на нього всі-всі марки, необхідні для пересилання з України до Франції.

Після уроків ми цілим класом пішли на пошту і вкинули цього велетенського листа у скриньку. І нам зробилося легко, і ми перестали почуватися винними перед мсьє Жаком за те, що не були такими ж добрими, як і він.

За Катериною Бабкіною

- Що ти відчуваєш? Чому?
- Чому діти одразу не зробили рибку для мсьє Жака?
- Доведи, що оповідання — це текст-розповідь. Знайди уривки, які є описом, міркуванням.
- Напиши стислий переказ тексту. Використовуй лінію часу.

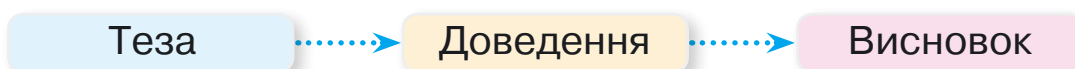
Завдання на вибір.

1. Спиши 5 речень на вибір. Над кожним словом напиши, до якої частини мови воно належить.
2. Зроби рибку з побажанням. Подаруй своєму вчителю / своїй учительці.

Текст-міркування

- 1 Прочитай. Склади до тексту п'ять запитань.

Ти міркуєш. Заглиблюєшся в певне питання, проблему, ідею, ситуацію. Думаєш, усвідомлюєш, робиш певні висновки. Якщо ти запишеш свої міркування на папері, то з'явиться текст-міркування. Спочатку сформулюй **тезу** — важливе твердження про щось. Потім наведи аргументи для її **доведення** і зроби **висновок**.

- Випиши з тексту дієслова. Поясни їхнє значення. Склади словосполучення з трьома дієсловами на вибір.

- 2 Учні брали участь у дискусії «Чи завжди слід погоджуватися з іншими людьми?» Прочитай їхні міркування. Подумай над питаннями.

Не слід погоджуватися

Іванна. Не тоді, коли я маю рацію, а інші — ні.

А якщо вони думають, що правда їхня?

Ігор. Тому що я маю право на власну думку.

Чи впливають на твою думку погляди інших людей?

Інна. Ми не можемо всі мати однакові думки: усі ми різні.

Хіба можуть люди не мати нічого спільного?

Можна погоджуватися

Ксенія. Так, бо суперечки нічого не дають.

Чи можна бути собою, не висловлюючи власної думки?

Кирило. Так, краще слухати інших, щоб не було конфліктів.

Чи варто зрікатися того, що ти вважаєш правильним, щоб уникнути конфлікту?

Клара. Так, тому що мене не будуть любити.

Чи потрібна тобі любов, яка складається з того, що ти весь час погоджуєшся?

За ідеями Оскара Бреніф'є

- Напиши текст-міркування щодо теми дискусії.

- 3 Прочитай твердження і його пояснення. Напиши, чи любиш ти слухати думки, які суперечать тому, що ти думаєш сам / сама.

Я люблю слухати протилежні думки,

бо тоді я можу краще обдумати питання

зрозуміти не тільки те, що лежить на поверхні, а зануритися глибше в питання

зрозуміти позицію іншої людини перед тим, як висловити незгоду

- 4 Запиши зі схеми в завданні 2 одне запитання на вибір. Напиши текст-міркування, відповідаючи на це запитання.

Розвиток мовлення. Текст-міркування

- Ти пишеш текст-міркування для того, щоб висловити власні погляди на питання, яке є суперечливим.

- 1 Обери позицію щодо питання.

Під час дискусії я висловлюю власні думки.

	Так	Ні	
1.			1.
2.			2.
3.			3.

- 2 Запиши тезу.

Під час дискусії я завжди / часто / зрідка / ніколи висловлюю власні думки.

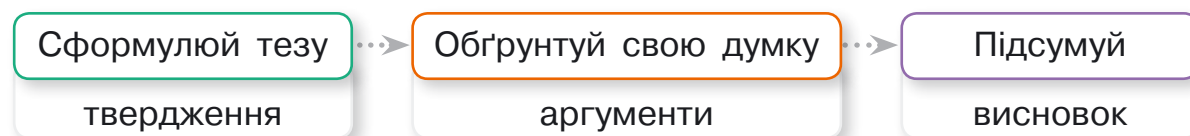
- Поясни, чому твоя позиція є правильною. Використай аргументи.

Аргументи	
Факт — дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді.	Цитата — точний, дослівний уривок із якого-небудь тексту.
Приклади з власного досвіду, досвіду інших людей, про який ти знаєш. Із книг: енциклопедій, довідників, словників, художніх книжок та інтернет-джерел. Перевіряй надійність джерел інформації!	

- 3 Склади список аргументів на чернетці. Ти можеш записати аргумент одним словом, словосполученням, реченням. Це може бути факт чи цитата.

- 4 Обери серед аргументів три найсуттєвіші.

- 5 Запиши текст-міркування.

- 6 Відредагуй текст-міркування.

- 7 Запиши текст на чистовик і за бажанням оприлюдни.

Текст-міркування. Есей

Есей — це особливий текст-міркування. В есеї ти висловлюєш власне ставлення до ситуації, описуєш думки й почуття з приводу якоїсь проблеми, питання, події тощо. Ти наче обговорюєш із кимось важливі питання.

- 1 Прочитай есей. Порівняй есей із текстом-міркуванням, який ти створював / створювала на попередньому уроці.

ЩО КРАЩЕ: ОБСТОЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ ЧИ ПОГОДЖУВАТИСЯ З ІНШИМИ?

теза

Усі люди різні. Є ті, хто поділяє мої думки, є ті, хто не погоджується зі мною.

дове-
дення

Спочатку мене **дратувало**, що є люди, які не згодні зі мною. Вони помиляються, вважала я, вони повинні думати, як я. У дискусії я починала **кипіти, наче чайник**, кричати й сваритися. Але це було безглуздо. Ніхто не хотів поступатися своєю правотою. Усі були **чайниками з окропом**, як і я.

Я думала, що завжди мати рацію, захищати власну думку, **начхати на те**, що думають інші, — це правильно.

Згодом я почала вчитися слухати інших і намагатися зрозуміти їхню позицію. Тепер ми з моїми друзями можемо дійти згоди. Але я намагаюся не слухати інших, коли хтось діє нечесно, ображає. Такі речі я вважаю неприпустимими. Я можу бути іншою, почати змінювати світ із себе. Поводитися чесно, гідно, поважати людей. І якщо всі будуть робити так само, світ стане кращим.
Ви зі мною згодні?

ВИСНОВОК

Тож варто обстоювати свою думку й дослухатися до думок інших. Мабуть, це і є те, до чого потрібно прагнути всім.

- Розкажи про будову есею.
- Поясни, чому в есеї вжито виділені слова, речення.

- 2 **Щоденник подвійних нотаток.** Запиши цитату з тексту, яка привернула твою увагу, і свої роздуми щодо неї.

Цитата	Мої міркування

- 3 Напиши есей, який би починався прислів'ям. Поясни, чи поділяєш ти висловлену думку, чи ні. Поясни чому. Наведи приклад зі свого життя, що ілюструє твою позицію.

Теза. В українському прислів'ї говориться:

гречана каша сама себе хвалить.

діло майстра величає.

їв би кіт рибку, а у воду не хоче.

Розвиток мовлення. Есей

- Напиши есей на тему «Чи потрібні літні канікули?».
- **Подумай**, чому бувають літні канікули і як ти ставишся до них.
  - **Склади список** аргументів.
  - **Знайди інформацію** в різних джерелах, запитай у рідних і друзів, знайомих про їхнє ставлення до літніх канікул.
  - **Порівняй** власні думки з думками інших людей. **Використай** діаграму Венна.
  - **Запиши** свої думки на чернетку. Записуй речення, словосполучення, слова. **Напиши** так, наче розповідаєш про свої думки комусь.
  - **Подумай**, як із записів на чернетці створити текст. Запиши його.
  - **Прочитай** текст другу / подрузі, учителю / вчительці, рідним. **Послухай** їхні поради щодо запису думок.
  - **Відредагуй** текст: видали зайве, допиши потрібне, напиши незрозуміле своїми словами, виправ помилки.
  - **Запиши** текст на чистовик і презентуй класу.

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчаль- ний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

БОЛЬШАКОВА Інна Олексіївна
ХВОРОСТЯНИЙ Ігор Григорович

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

**Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)
(Частина 2)**

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Провідний редактор *І. Л. Морєва*. Редактор *Ю. М. Миронова*.
Художнє оформлення *В. І. Труфєна*. Технічний редактор *С. О. Петрачков*.
Комп'ютерна верстка *С. В. Яшиша*. Коректор *В. П. Нестерчук*

Підписано до друку 27.04.2021 р. Формат 84×108/16.
Папір офсетний. Гарнітура Прагматика. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,44. Обл.-вид. арк. 13,3.
Наклад 85 383 пр. Зам. № 2641.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61165.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «Фактор-Друк»,
вул. Саратовська, 51, Харків, 61030.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5496 від 23.08.2017.
Тел. +38 (057) 717-51-85. E-mail: office@druk.factor.ua

Часи дієслів

Минулий час		Теперішній час	Майбутній час		
означають					
дію, яка відбувалася чи відбулася до моменту мовлення читав, прочитав		дію, яка відбувається постійно чи в момент мовлення читає	дію, яка відбуватиметься чи відбудеться після моменту мовлення читатиме, прочитає		
відповідають на питання					
Що робив?	Що зробив?	Що роблю?	Що робитиму?	Що буду робити?	Що зроблю?
Що робила?	Що зробила?	Що робиш?	Що робитимеш?	Що будеш робити?	Що зробиш?
Що робило?	Що зробило?	Що робить?	Що робитиме?	Що буде робити?	Що зробить?
Що робили?	Що зробили?	Що робимо?	Що робитимемо?	Що будемо робити?	Що зробимо?
		Що робите?	Що робитимете?	Що будете робити?	Що зробите?
		Що роблять?	Що робитимуть?	Що будуть робити?	Що зроблять?
змінюються					
за числами та в однині за родами читав — одн., ч.р.		за числами й особами читає — 3 особа однини	за числами й особами читатиме — 3 особа однини		

ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Головні члени речення
(граматична основа речення)

підмет

Пояснює, про кого
або про що гово-
риться в реченні.

Відповідає на
питання **хто? що?**

присудок

Позначає, що говориться
про підмет.

Відповідає на питання
що робить? що зробить?
що робили? що зроблять?

Другорядні
члени речення

Пояснюють
головні та
другорядні
члени речення

Як розібрати дієслово за будовою

1. Визнач форму,
у якій ужито дієслово

Намалювати — п. ф.

3. Визнач основу

Намалювати**ти**

5. Визнач префікс
і суфікси

Намалювати
написати, копіювати

2. Познач суфікс **-ти**

Намалюватити

4. Добери споріднені
слова і визнач корінь

Намалювати —
малюнок

ВИДИ РЕЧЕНЬ

За метою висловлювання

Розповідні
Я стрибаю.

Питальні
Ти стрибаєш?

Спонукальні
Стрибай вище!

За інтонацією

Окличні

Неокличні

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4 КЛАС. ЧАСТИНА 2

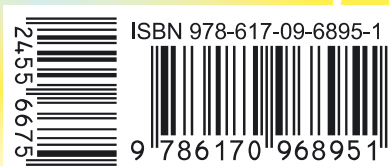
Особливості підручника:

- тексти різних типів і завдання для їх аналізу
- завдання для розвитку усного і писемного мовлення
- вправи для формування орфографічних і орфоепічних умінь
- система різнорівневих завдань
- ілюстративний матеріал для формування читацької мотивації
- візуалізація правил
- система завдань для розвитку критичного та креативного мислення
- вправи для розвитку емоційного інтелекту

Інтернет-підтримка підручника дозволить:

- пройти онлайн-тестування за кожним розділом
- переглянути відео про відомих письменників і письменниць

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Інтернет-підтримка

